

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Διπλωματική Εργασία με Θέμα:

**Ρήτρες Μονομερούς Αναπροσαρμογής του Τιμήματος σε
Συμβάσεις Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας**

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΜΠΙΣΙΟΥΛΗ

Επιβλέπων Καθηγητής

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΟΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2018

Στους γονείς μου που μου χάρισαν τη ζωή,

Στους καθηγητές μου που μου γνώρισαν τη νομική επιστήμη

Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο «Ρήτρες Μονομερούς Αναπροσαρμογής του Τιμήματος σε Συμβάσεις Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας

Καμπισιούλη Χριστίνα

Πειραιάς, 09-11-2018

Περίληψη

Η ενέργεια είναι αγαθό υψίστης αξίας για την εξασφάλιση στοιχειώδους επιπέδου διαβίωσης για τον άνθρωπο, αλλά και βασικός πόρος για την παραγωγή άλλων βιομηχανικών αγαθών και την προσφορά βασικών υπηρεσιών. Έτσι η ενέργεια αποτελεί βασικό πυλώνα για την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο κάθε χώρας.¹

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στο να συμβάλλει στην προσπάθεια καταγραφής και κατανόησης του δικαίου της ενέργειας. Βασικό χαρακτηριστικό του δικαίου της ενέργειας είναι ότι παγιωμένες αρχές του ιδιωτικού δικαίου εισάγονται σε ένα χώρο που διέπεται κυρίως από το δημόσιο δίκαιο. Η πρόκληση που έχει να αντιμετωπίσει το δίκαιο της ενέργειας είναι ότι πρέπει να εναρμονίσει τους νομοθετικούς κανόνες με τους κανόνες της φύσης, αλλά και τους κανόνες της αγοράς.

Η ενέργεια παράγεται, αλλάζει μορφές και καταναλώνεται. Μέχρι να ολοκληρωθεί η μετάβαση σε ένα «πράσινο ενεργειακό καθεστώς», η εξάρτησή μας από την ηλεκτρική ενέργεια παραμένει μεγάλη.

Πώς καθορίζεται η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας, ποιοι παράγοντες γεννούν την ανάγκη αναπροσαρμογής της τιμής αυτής, σε ποιες περιπτώσεις ενεργοποιείται η ρήτρα αναπροσαρμογής του τιμήματος (στο εξής ΡΑΤ) και υπό ποιες προϋποθέσεις είναι έγκυρη, ποια είναι τα δικαιώματα των μερών σε περίπτωση ακυρότητας της ΡΑΤ, αλλά και πώς το Χρηματιστήριο Ενέργειας μπορεί να συμβάλει στην σταθεροποίηση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας είναι μερικά από τα ζητήματα που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη προκειμένου να πορευτεί στα χαρτογράφητα νερά του τομέα της ενέργειας.

---

¹ Βλ. Ηλιάδου, Α. Απελευθέρωση Αγοράς Ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο σε Φαραντούρη, Ν. Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, σελ. 17

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	III
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	IV
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ	VI
A. Εισαγωγή	1
I. Γενική Εισαγωγή	1
II. Η ηλεκτρική ενέργεια γενικά	2
III. Τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ηλεκτρικής ενέργειας	3
IV. Ο συναλλακτικός και πιστωτικός κίνδυνος στο δίκαιο της ηλεκτρικής ενέργειας	5
B. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας	7
I. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο	7
II. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας σε Εθνικό Επίπεδο	11
Γ. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής στη συναλλακτική πρακτική	13
I. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής στη συναλλακτική πρακτική εν γένει	15
II. Οι ρήτρες ανωτέρας βίας.....	16
III. Οι ρήτρες δυσχέρειας εκπληρώσεως	17
IV. Οι ρήτρες αναθεώρησης	18
V. Λοιπές ρήτρες αναπροσαρμογής	20
VI. Οι ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας	21
Δ. Οι PAT ως Γενικοί Όροι Συναλλαγών	24
Ε. Οι προϋποθέσεις του κύρους μιας PAT	26
I. Οι προϋποθέσεις τους κύρους των PAT ως ΓΟΣ	26
II. Ο δικαστικός έλεγχος του κύρους των PAT	33
Στ. Ενσωμάτωση στη PAT νομοθετικής ρύθμισης.....	38
Z. Δυνατότητα καταγγελίας αντί ακυρότητας;.....	39
Η. Συνέπειες της ακυρότητας.....	41
I. Στη θέση της άκυρης PAT πλέον τι;	41
II. Δυνατότητα του προμηθευτή να καταγγείλει τη σύμβαση προμήθειας ενέργειας λόγω της ακυρότητας της PAT;	44
III. Αναζήτηση των καταβολών που έχουν ήδη γίνει βάσει της άκυρης PAT	46

Θ. Αντιπαραβολή με τη νομολογία του ΔΕΕ και ιδίως με την προβληματική περί του κύρους των ρητρών αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής	47
I. Η Διαιτησία ως τρόπος επίλυσης διαφορών στον τομέα της ενέργειας	49
I. Εισαγωγικά	49
II. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα του Θεσμού	51
III. Κατηγορίες Διαιτησιών στον Ενεργειακό Τομέα	53
IV. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαιτησίας στον τομέα της ενέργειας	55
1. Διαιτητική συμφωνία – χαρακτήρας της διαιτησίας	55
2. Διαιτητική διαδικασία	57
3. Διαιτητική απόφαση	61
ΙΑ. Χρηματιστήριο Ενέργειας: Προοπτική Σύστασης στην Ελλάδα	62
I. Τα χρηματιστήρια ενέργειας γενικά	62
II. Ο Ν. 4425/2016 : Η χρηματιστηριακή χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας	65
ΙΒ. Επίλογος.....	67
ΙΓ. Βιβλιογραφία	68
I. Ελληνική Βιβλιογραφία	68
II. Ξένη Βιβλιογραφία	70
III. Ιστοσελίδες.....	71
ΙΔ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	72

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

ΑΚΡΩΝΥΜΙΟ	ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΚΡΩΝΥΜΙΟΥ
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΓΟΣ	Γενικοί Όροι Συναλλαγών
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΕΕμπΔ	Επιτομή Εμπορικού Δικαίου
ΕΛΛΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΠολΔ	Εφαρμογές Πολιτικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΠΠρΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΡΑΤ	Ρήτρα Αναπροσαρμογής Τιμήματος
Σ	Σύνταγμα

ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣυνΘΕΚ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΥΦΑ	Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
ΧριΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου
ICC	International Chamber of Commerce
ICSID	International Centre for Settlement of Investment Disputes
LCIA	London Court of International Arbitration
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries

A. Εισαγωγή

I. Γενική Εισαγωγή

Στις αγορές ενέργειας, και ιδίως στις αγορές της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, έλαβαν χώρα μεγάλες αναδιαρθρώσεις κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε όλον τον κόσμο. Οι αναδιαρθρώσεις αυτές συντελέστηκαν λόγω κυρίως της απελευθέρωσης της παραγωγής με την κατάργηση του μονοπωλιακού μοντέλου που είχε εφαρμοστεί κατά κανόνα στην ηπειρωτική Ευρώπη κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, της διαφάνειας στην οργάνωση και λειτουργία των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους συγκεκριμένους τομείς, της ιδιωτικοποίησης των επιχειρήσεων αυτών καθώς και της οριοθέτησης του ρόλου των δημόσιων αρχών.

Η κοινοτική εναρμόνιση, η οποία έδωσε τη δυνατότητα το κάθε κράτος μέλος να υιοθετήσει διαφορετικό σύστημα και αναπτυχθεί ανταγωνισμός μεταξύ τους, ήταν δύσκολη στον τομέα της ενέργειας, λόγω των διαφορετικών ενεργειακών επιλογών του κάθε κράτους-μέλους. Σύμφωνα με το άρθρο 194 ΣΛΕΕ, βασική συνιστώσα της πολιτικής της προστασίας του περιβάλλοντος, είναι η ενεργειακή πολιτική, η οποία έχει ως βασικούς στόχους τη διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς ενέργειας και του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και την προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων. Οι στόχοι αυτοί υπαγορεύονται από το άρθρο 11 (πρώην 6 ΣυνΘΕΚ), που επιβάλλει την προστασία του περιβάλλοντος ως προϋπόθεση της αειφόρου ανάπτυξης.²

Λόγω της σταδιακής εξάντλησης των πλανητικών αποθεμάτων σε ορυκτά καύσιμα, η ανθρωπότητα βρίσκεται στο δύσκολο στάδιο της μετάβασης από την «εποχή των υδρογονανθράκων» σε ένα ενεργειακό καθεστώς που θα στηρίζεται περισσότερο στο υδρογόνο και σε ανανεώσιμους πόρους και τεχνολογίες για την παραγωγή του.³ Η ευρύτερη

---

²Βλ. Φορτσάκη, Θ. / Φαραντούρη, Ν. Δίκαιο της Ενέργειας, σελ.10

³Βλ. Rifkin, J. Η οικονομία του υδρογόνου: Η δημιουργία του παγκόσμιου ενεργειακού ιστού και η ανακατανομή της εξουσίας στη γη – Η επόμενη μεγάλη οικονομική επανάσταση. (μετάφρ. Χρ. Καψάλη) σελ. 296 επ.

αξιοποίηση των Α.Π.Ε. στο πλαίσιο ολιστικής οικονομικής ανάπτυξης που θα συνδυάζει ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας και προστασία του περιβάλλοντος θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη ενεργειακή ανεξαρτησία. Μέχρι το 2050, ολοένα και μεγαλύτερο κομμάτι της ζήτησης στην Ελλάδα θα καλύπτεται από Α.Π.Ε.⁴ Στην Ελλάδα, χώρα πλούσια σε ήλιο κι αέρα, οι ΑΠΕ μπορούν να αξιοποιηθούν και με εξαγωγές. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό όμως είναι η ανάπτυξη των διεθνών ηλεκτρικών διασυνδέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κ. Ευρώπη (ακόμα και με δημιουργία electric highways), ώστε το φθηνό προϊόν να μπορεί να διοχετευθεί στις αγορές της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης.

II. Η ηλεκτρική ενέργεια γενικά

Η χρήση του ηλεκτρισμού⁵ αποτέλεσε τεχνολογική επανάσταση, αφού άλλαξε ριζικά όλες τις μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας, επηρέασε την ανθρώπινη σκέψη και επέβαλε νέες δομές στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Η διασφάλιση του εφοδιασμού με ενέργεια, ιδίως με ηλεκτρική, αποτελεί κοινωνικό αγαθό, απολύτως αναγκαίο για την εξασφάλιση μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης στην σύγχρονη κοινωνία.

Η παγκόσμια οικονομία χρειάστηκε περαιτέρω μεταρρυθμιστικές προσπάθειες για να αναπτυχθεί και να ανταποκριθεί στις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες. Την δεκαετία του 1880, τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη, εμφανίζεται η ανάγκη παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε μεγάλες ποσότητες, ώστε να είναι δυνατή η κάλυψη της διαρκώς αυξανόμενης ζήτησης αλλά και η εμπορική εκμετάλλευσή της. Στην Ελλάδα το πρώτο εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, η Δ.Ε.Η., ιδρύθηκε το 1889, και αποτέλεσε για πολλές δεκαετίες μονοπωλιακό πρωταγωνιστή στην αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας και εργαλείο χάραξης της κοινωνικής και βιομηχανικής πολιτικής της χώρας καθώς το κράτος καθόριζε τις μέγιστες επιτρεπόμενες τιμές προμήθειας ρεύματος σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Έτσι ο καταναλωτής γνώριζε ποιο ήταν το κόστος του και μπορούσε να κάνει καλύτερα τον οικονομικό του προϋπολογισμό.

---

⁴ Βλ. Μανιάτη, Γ. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Ένα στοίχημα που πρέπει να κερδίσουμε, Περιοδικό «ΑΝΕΜΟ...λογία» 2015/85,8-9

⁵ Βλ. Λύτρα, Θ. Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και η σύμβαση προμήθειας, σελ. 9

Σταδιακά φάνηκε όμως ότι οι κρατικές επιχειρήσεις παρουσίαζαν δυσκολία αφομοίωσης νέων τεχνολογιών και ότι η ύπαρξη ενός μονοπωλίου δεν μπορούσε να καλύψει την ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση. Τελικά οι περισσότερες χώρες και πιο έντονα από το 1990 και μετά αποφάσισαν να αφήσουν την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας να μεταβεί από ένα αυστηρά ρυθμισμένο πλαίσιο σε ένα απελευθερωμένο και ανταγωνιστικό χώρο και έτσι ξεκίνησαν οι διεργασίες για την σταδιακή απελευθέρωσή της με στόχο το Ευρωπαϊκό Μοντέλο Στόχο (European Target Model).

Η απελευθέρωση των τιμών εισήγαγε την έννοια της μεταβλητότητας των τιμών, και έτσι οι τελικοί καταναλωτές οφείλουν να ερευνούν την τιμή και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, πρωτού κάνουν ουσιαστική χρήση του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής προμηθευτή⁶.

Η μεταβλητότητα της τιμής δημιούργησε την ανάγκη της διαχείρισης κινδύνων στην ενεργειακή αγορά, είτε προληπτικά είτε κατασταλτικά, από μια μεταβολή των συνθηκών, η οποία πολλές φορές δημιουργεί την ανάγκη επαναδιαπραγμάτευσης των συμβάσεων προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και επανακαθορισμού των όρων αυτών, ιδίως της αναπροσαρμογής του τιμήματος έναντι του οποίου παρέχεται το ενεργειακό προϊόν.

III. Τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ηλεκτρικής ενέργειας

Για να μπορέσουμε να μελετήσουμε με αποτελεσματικότητα τις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, και συγκεκριμένα, τους κινδύνους που απειλούν την ομαλή τους εξέλιξη, αλλά και τις ρήτρες αναπροσαρμογής τιμήματος που αυτές περιέχουν, θα πρέπει πρώτα να μελετήσουμε τα τεχνικά χαρακτηριστικά του αντικειμένου που οι συμβάσεις αυτές αφορούν, δηλαδή τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ηλεκτρικής ενέργειας.

Τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ηλεκτρικής ενέργειας είναι τα εξής:

---

⁶ Βλ. Μαρίνο, Μ.Θ. Θεσμικοί μηχανισμοί απελευθέρωσης δικτυακών αγορών, ΕΕμπΔ 2007, 512: Η απελευθέρωση: «οδηγεί στη μετάβαση από το διοικητικό δίκαιο στο ιδιωτικό δίκαιο, από την αρχή του ετεροκαθορισμού στην αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας, από την αναγκαστική σύμβαση στην ελευθερία των συμβάσεων μέσα από το άνοιγμα στον ανταγωνισμό ανταγωνιστών και καταναλωτών».

α. Ο ηλεκτρισμός είναι δευτερογενής μορφή ενέργειας. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας προϋποθέτει την επεξεργασία άλλων, πρωτογενών μορφών ενέργειας, όπως οι γαιάνθρακες, ο λιγνίτης, το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, άλλα καύσιμα υλικά (π.χ. βιομάζα, απορρίμματα), οι υδατοπτώσεις, ο άνεμος ή η πυρηνική ενέργεια.

β. Η ηλεκτρική ενέργεια παράγεται για να καταναλωθεί. Η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια πρέπει να μεταφέρεται απευθείας από τον τόπο παραγωγής μέσω ενός δικτύου αγωγών μεταφοράς και διανομής στους τελικούς χρήστες.

γ. Η ηλεκτρική ενέργεια δεν μπορεί να αποθηκευτεί. Η ηλεκτρική ενέργεια παράγεται, μεταφέρεται μέσω του συστήματος μεταφοράς, και κατανέμεται στους τελικούς χρήστες σε μία αέναη ροή. Η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια πρέπει πάντοτε να «εγχύεται» στο σύστημα μεταφοράς από όπου αντλείται διαρκώς προκειμένου να αναλωθεί, σε ποσότητα τέτοια ώστε ούτε να «ξεχειλίσει», αλλά ούτε και να διακοπεί η ροή λόγω «ελλείμματος». Θα πρέπει δηλαδή, να εξασφαλίζεται σε κάθε χρονική στιγμή η ισορροπία του συστήματος μεταφοράς και διανομής. Η κατασκευή μεγάλων μπαταριών και ανεμογεννητριών απαιτεί υψηλά κεφάλια και τεχνογνωσία, και γι' αυτό δεν έχει καταστεί ακόμη εφικτή.

δ. Ο ηλεκτρισμός είναι ομογενές αγαθό. Προσφέρεται στον καταναλωτή χωρίς ποιοτικές διαφορές, ανεξάρτητα από τον τρόπο παραγωγής και τον κατά περίπτωση προμηθευτή. Έτσι δεν διαφοροποιείται η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας ανάλογα με την «ποιότητα». Ο τελικός χρήστης ενδιαφέρεται να έχει την ισχύ και την ποσότητα ηλεκτρικής ενέργειας που είναι αναγκαία για τη λειτουργία των συσκευών και των μηχανημάτων του σε οποιονδήποτε χρόνο.⁷

Εδώ έγκειται και η ιδιαιτερότητα στην αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας. Η ηλεκτρική ενέργεια δεν διαφοροποιείται ως προϊόν ανάλογα με τον εκάστοτε παραγωγό και προμηθευτή της. Για το λόγο αυτό ο ανταγωνισμός μεταξύ των συμβαλλομένων παραγόντων βασίζεται και αναπτύσσεται γύρω από την τιμή προμήθειας της προσφερόμενης μονάδας ηλεκτρικής ενέργειας, και δευτερευόντως εξαρτάται από στοιχεία όπως οι χρεώσεις μεταφοράς, διανομής, η εξυπηρέτηση των πελατών και άλλα.

---

⁷ Βλ. Λύτρα, Θ. όπ.π. σελ. 10-11

IV. Ο συναλλακτικός και πιστωτικός κίνδυνος στο δίκαιο της ηλεκτρικής ενέργειας

Εξαιτίας των ιδιαίτερων τεχνικών χαρακτηριστικών που παρουσιάζει η ηλεκτρική ενέργεια ως αγαθό, εγκυμονούν πολυάριθμοι τεχνικοί κίνδυνοι στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, όπως είναι λ.χ. ο κίνδυνος λειτουργίας (operation risk). Περαιτέρω, στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, όπως και σε κάθε αγορά ενέργειας, αναπτύσσονται αρνητικές εξωτερικότητες, οι οποίες ομοίως μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη μιας σύμβασης. Η ελλιπής προστασία του περιβάλλοντος, οι περιορισμένες επενδύσεις σε βάρος της ασφάλειας εφοδιασμού, η έντονη εξάρτηση από εισαγόμενα ενεργειακά προϊόντα, η μη αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και η απροθυμία ικανοποίησης του συνόλου της ζήτησης (π.χ. απομακρυσμένων καταναλωτών), απειλούν μια ενεργειακή αγορά, δεν αντιμετωπίζονται με το νόμο – προσφοράς ζήτησης, και για το λόγο αυτό πολλές φορές ρυθμίζονται με κρατική παρέμβαση.⁸

Εκτός όμως από τους κινδύνους που σχετίζονται με την ίδια την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, οι συναλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, όπως κάθε είδους συναλλαγές, εκτίθενται και στον κίνδυνο του αντισυμβαλλομένου ή τον κίνδυνο της αφερεγγυότητας του οφειλέτη χρηματικών υποχρεώσεων. Όταν κάποιος δηλαδή συμμετέχων στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας δεν εκπληρώνει ή δεν εκπληρώνει προσηκόντως⁹ τις οικονομικές υποχρεώσεις του που απορρέουν από τη συμμετοχή αυτή, αυτή η καθυστέρηση ή η μη πληρωμή επιβαρύνει την οικονομική κατάσταση εκείνου του συμμετέχοντος, στον οποίο πρέπει να καταλήξει η πληρωμή αυτή. Κίνδυνος αντισυμβαλλομένου μπορεί να εμφανισθεί επίσης και όταν ο καταναλωτής δεν εξοφλεί ή δεν εξοφλεί εγκαίρως το τίμημα της ενέργειας την οποία κατανάλωσε.

Ο συναλλακτικός και ο πιστωτικός κίνδυνος έχουν καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, στην οποία είναι εξαιρετικά ευαίσθητες οι οικονομικές ισορροπίες. Βασικός στόχος λοιπόν του δικαίου της ενέργειας είναι η κατανομή των κινδύνων της αφερεγγυότητας ή των καθυστερημένων πληρωμών των συμμετεχόντων στην αγορά.

---

⁸ Βλ. Ηλιάδου, Α. Απελευθέρωση Αγοράς Ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο σε Φαραντούρη, Ν. Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, σελ. 18

⁹ Για την ανώμαλη εξέλιξη στη σύμβαση πώλησης βλ. Γεωργιάδη, Α. Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Τόμος Ι, σελ. 57επ.

Πρώτα απ'όλα, το άρθρο 94 § 2 στοιχ. ιζ' του ν. 4001/2011 ανέθεσε στον ΑΔΜΗΕ τη διενέργεια των εκκαθαρίσεων των αποκλίσεων παραγωγής – ζήτησης και τη διευθέτηση των σχετικών χρηματικών συναλλαγών, ανάθεση που συνέχεται προδήλως με την κατανομή του πιστωτικού και συναλλακτικού κινδύνου. Περαιτέρω, στην περ. (ββ) του στοιχ. ιζ' της § 2 του άρθρου 94 του ν. 4001/2011, παρέχεται στον ΑΔΜΗΕ η δυνατότητα να αναθέτει σε τρίτους «την ως άνω διευθέτηση, ιδίως αναφορικά με τη διαχείριση και εκκαθάριση χρηματικών συναλλαγών και τη διαχείριση πιστωτικού και συναλλακτικού κινδύνου, στο πλαίσιο της λειτουργίας της ηλεκτρικής ενέργειας».

Ομοίως, το άρθρο 118 § 2 στοιχ. α' περ. (γγ) και ι' του ν. 4001/2011, ανέθετε στον ΛΑΓΗΕ τη διενέργεια της εκκαθάρισης και, ειδικότερα, της διευθέτησης των χρηματικών συναλλαγών στο πλαίσιο του Ημερήσιου Ενεργειακού Προγραμματισμού. Ο στενός λειτουργικός σύνδεσμος της «διευθέτησης των χρηματικών συναλλαγών» με «τον πιστωτικό και τον συναλλακτικό κίνδυνο» κατά τον ν. 4001/2011 αναδεικνύεται ήδη στην περ. (ββ) του στοιχ. ι' της § 2 του άρθρου 118 του ίδιου νόμου, όπου αναγνωρίζεται στον ΛΑΓΗΕ η δυνατότητα να αναθέτει σε τρίτους «την ως άνω διευθέτηση, ιδίως αναφορικά με τη διαχείριση και εκκαθάριση χρηματικών συναλλαγών και τη διαχείριση πιστωτικού και συναλλακτικού κινδύνου, στο πλαίσιο της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας».

Η αντιμετώπιση του συναλλακτικού και πιστωτικού κινδύνου παραμένει βασικός στόχος και στο πλαίσιο της καθιέρωσης νέων δομών της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας βάσει των ν. 4425/2016 και ν. 4512/2018 σχετικά με την ίδρυση Χρηματιστηρίου Ενέργειας. Η εκκαθάριση συναλλαγών της αγοράς επόμενης ημέρας και της ενδοημερήσιας αγοράς και οι σχετιζόμενες με αυτήν λειτουργίες μπορούν να ανατίθενται είτε στο Χρηματιστήριο Ενέργειας είτε σε ειδικό φορέα εκκαθάρισης είτε σε κεντρικό αντισυμβαλλόμενο του Κανονισμού EMIR¹⁰. Η δε εκκαθάριση των συναλλαγών με αντικείμενο ενεργειακά χρηματοπιστωτικά μέσα ανατίθεται στον «διαχειριστή του συστήματος» (ή κατ' εξαίρεση στο Χρηματιστήριο Ενέργειας).

Η νέα ενεργειακή νομοθεσία επιδιώκει να ρυθμίζει το ζήτημα της κάλυψης του συναλλακτικού κινδύνου και της εκκαθάρισης των συναλλαγών και στην αγορά

---

¹⁰ Ο Κανονισμός 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 4ης Ιουλίου 2012, όπως εκάστοτε τυχόν τροποποιείται και ισχύει (ο «Κανονισμός», όρος που περιλαμβάνει και τους εκάστοτε εκδιδόμενους κατ' εξουσιοδότηση κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη συμπλήρωση ή/και εφαρμογή του), γνωστός ως EMIR (European Market Infrastructure Regulation), ρυθμίζει ζητήματα σχετικά με τα εξωχρηματιστηριακά παράγωγα (OTC derivatives), τους κεντρικούς αντισυμβαλλομένους (όπως είναι για παράδειγμα το Χρηματιστήριο Αθηνών) και τα αρχεία καταγραφής συναλλαγών. Πηγή: <http://www.euroxx.gr>

εξισορρόπησης, η οποία διενεργείται από τον ΑΔΜΗΕ. Ο ΑΔΜΗΕ ωστόσο μπορεί να συνάπτει σύμβαση εξωτερικής ανάθεσης (outsourcing) για την ανάθεση της εκκαθάρισης των συναλλαγών και των εντεύθεν λειτουργιών σε φορέα εκκαθάρισης ή σε κεντρικό αντισυμβαλλόμενο του Κανονισμού EMIR (νέο άρθρο 12 § 1 εδ. γ' - δ' του ν. 4425/2016)¹¹.

Πέρα όμως από τη νομοθετική ρύθμιση των κινδύνων, τα εκάστοτε συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να προβαίνουν σε προληπτική συμβατική κατανομή των κινδύνων από μια ενδεχόμενη μεταβολή των συνθηκών, όπως επιτάσσει η θεμελιώδης αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας. Κάθε σύμβαση έχει εκ φύσεως διπλό ρόλο: αφενός να καθορίζει τους όρους υπό τους οποίους θα πραγματοποιηθούν οι σκοποί των συμβαλλόμενων μερών και αφετέρου να προβλέπει τους κινδύνους που μπορεί να απειλήσουν την πραγμάτωση αυτή και να υιοθετεί λειτουργικούς μηχανισμούς διεύθυνσης αυτών. Με τη συμβατική πρόβλεψη τα μέρη μπορούν να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικότερα και ταχύτερα μια μεταβολή και να αποφεύγουν την μεταγενέστερη κατασταλακτική επέμβαση του δικαστηρίου, η οποία μπορεί να απέχει από την πραγματική βούληση των μερών, γεγονός με πολύ θετικό αντίκτυπο στις συναλλαγές και το εμπόριο.¹²

B. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας

I. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Ανωτέρω είδαμε ότι η ανάπτυξη ελεύθερου ανταγωνισμού και κατ' επέκταση η σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας κατέστη επιτακτική προκειμένου να καλυφθούν οι συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της αγοράς. Προς την κατεύθυνση λοιπόν της απελευθέρωσης της αγοράς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε σταδιακά ένα πλέγμα κανόνων δικαίου, σύμφωνα με το οποίο, κάθε κράτος – μέλος καλείται να διαμορφώσει την εθνική

---

¹¹ Βλ. Λιάππη, Δ. Ηλεκτρική Ενέργεια και Δίκαιο των Συμβάσεων, σελ.27-29

¹² Βλ. Καραμπατζό, Α. Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, σελ.543-545

του αγορά ενέργειας. Η Οδηγία 96/92/ΕΚ¹³ (πρώτη δέσμη μέτρων για την αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας) εισήγαγε κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας, και μεταφέρθηκε στο εθνικό μας δίκαιο με τον Ν.2773/1999, ο οποίος τροποποιήθηκε με τους Ν.2837/2000, Ν.2941/2001 και Ν. 3175/2003. Το έτος 2003, η ως άνω Οδηγία αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2003/54/ΕΚ¹⁴ (δεύτερη δέσμη μέτρων για την αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας). Στόχος της νέας αυτής Οδηγίας, η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν.3426/2005, ήταν η επιτάχυνση της απελευθέρωσης της αγοράς αντιμετωπίζοντας ζητήματα που παρακώλυαν την πρόσβαση στο δίκτυο, καθώς και ζητήματα που αφορούσαν την τιμολόγηση των υπηρεσιών του δικτύου.

Η μη επαρκής αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών όμως, δημιούργησε την ανάγκη για την υιοθέτηση της τρίτης δέσμης κανονιστικών μέτρων¹⁵ το έτος 2009, η οποία αποτελείται από α) Τον Κανονισμό 713/2009¹⁶ για την ίδρυση του Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας, β) τον Κανονισμό 714/2009¹⁷ «σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 1228/2003» γ) τον Κανονισμό 715/2009¹⁸ «σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005», δ) την Οδηγία 2009/72/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ», καθώς και ε) την Οδηγία 2009/73/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ».

Με την τρίτη δέσμη κανονιστικών μέτρων για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, εισάγονται κανόνες για την μεγαλύτερη εναρμόνιση των εσωτερικών δικαίων των Κρατών-Μελών, τη διευκόλυνση της ανάπτυξης των διασυνοριακών διασυνδέσεων και του ανταγωνισμού μέσω της προσφοράς όλων των πηγών ενεργείας στη χαμηλότερη δυνατή τιμή. Άλλωστε για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας ελεύθερου ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, καθιερώνεται εκτός από τον λογιστικό και νομικό διαχωρισμό, και ο διαχωρισμός της ιδιοκτησίας από την διαχείριση των δικτύων μεταφοράς και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας. Ο διαχωρισμός αυτός αφορά κυρίως στις καθετοποιημένες επιχειρήσεις του κλάδου, οι οποίες έχουν συμφέροντα ως παραγωγοί, ιδιοκτήτες δικτύων,

---

¹³ΕΕ L 27/20 της 30.1.1997

¹⁴ΕΕ L 176/37 της 15.7.2003

¹⁵ Βλ. Λύτρα, Θ. όπ. π., σελ. 41-42

¹⁶ ΕΕ EL 211 της 14.8.2009

¹⁷ ΕΕ EL 211 της 14.8.2009

¹⁸ ΕΕ EL 211 της 14.8.2009

διαχειριστές ή προμηθευτές ηλεκτρική ενέργεια. Τέλος, με την Τρίτη δέσμη μέτρων, ή αλλιώς Τρίτη Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Δέσμη (Third Energy Package) ενισχύεται η ανεξαρτησία και η αποτελεσματικότητα των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας και κατ' επέκταση η προστασία των καταναλωτών.

Η τρίτη δέσμη μέτρων, και κυρίως η Οδηγία 2009/73/ΕΚ, ενσωματώθηκε στο εθνικό μας δίκαιο με τον Ν. 4001/2011, ο οποίος, με τροποποιήσεις, ισχύει μέχρι σήμερα και αποτελεί το βασικό θεσμικό πλαίσιο για την οργάνωση και λειτουργία της απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου στην Ελλάδα.

Στην υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Μοντέλου Στόχου συμβάλλει, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας καθορίζεται από κοινούς παράγοντες, σε συνδυασμό πάντα με τις ιδιαιτερότητες κάθε κράτους – μέλους. Η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας εξαρτάται από τις συνθήκες προσφοράς και ζήτησης, συμπεριλαμβανομένης της γεωπολιτικής κατάστασης, από το εθνικό ενεργειακό μίγμα, τη διαφοροποίηση των εισαγωγών, το κόστος δικτύου, το κόστος για την προστασία του περιβάλλοντος, τις τυχόν άσχημες καιρικές συνθήκες, το ύψος του ειδικού φόρου κατανάλωσης αλλά και της φορολογίας εν γένει.

Electricity prices, Second semester of 2015-2017
(EUR per kWh)

	Households ^(*)			Non-households ^(*)		
	2015S2	2016S2	2017S2	2015S2	2016S2	2017S2
EU-28	0.2103	0.2053	0.2048	0.1183	0.1133	0.1121
Euro area	0.2209	0.2203	0.2181	0.1230	0.1197	0.1183
Belgium	0.2352	0.2745	0.2877	0.1081	0.1158	0.1087
Bulgaria	0.0957	0.0938	0.0983	0.0782	0.0788	0.0742
Czech Republic	0.1408	0.1421	0.1488	0.0783	0.0732	0.0710
Denmark	0.3042	0.3084	0.3010	0.0906	0.0936	0.0978
Germany	0.2946	0.2977	0.3048	0.1493	0.1492	0.1514
Estonia	0.1291	0.1238	0.1319	0.0958	0.0896	0.0846
Ireland	0.2454	0.2338	0.2355	0.1357	0.1245	0.1241
Greece	0.1771	0.1723	0.1620	0.1150	0.1115	0.1190
Spain	0.2370	0.2284	0.2177	0.1133	0.1029	0.1032
France	0.1682	0.1711	0.1756	0.0951	0.0903	0.0920
Croatia	0.1312	0.1331	0.1236	0.0928	0.0877	0.0920
Italy	0.2428	0.2340	0.2080	0.1597	0.1556	0.1449
Cyprus	0.1838	0.1621	0.1826	0.1412	0.1295	0.1392
Latvia	0.1650	0.1624	0.1582	0.1183	0.1201	0.1159
Lithuania	0.1243	0.1171	0.1107	0.0997	0.0882	0.0825
Luxembourg	0.1767	0.1698	0.1618	0.0893	0.0858	0.0803
Hungary	0.1145	0.1125	0.1134	0.0870	0.0796	0.0779
Malta	0.1269	0.1274	0.1364	0.1405	0.1399	0.1377
Netherlands	0.1846	0.1592	0.1556	0.0846	0.0805	0.0764
Austria	0.1983	0.2010	0.1978	0.1047	0.1004	0.0997
Poland	0.1418	0.1352	0.1451	0.0861	0.0815	0.0862
Portugal	0.2285	0.2298	0.2230	0.1154	0.1132	0.1147
Romania	0.1319	0.1233	0.1289	0.0802	0.0771	0.0786
Slovenia	0.1631	0.1629	0.1613	0.0870	0.0832	0.0784
Slovakia	0.1517	0.1537	0.1442	0.1122	0.1112	0.1113
Finland	0.1530	0.1545	0.1599	0.0706	0.0694	0.0676
Sweden	0.1874	0.1962	0.1993	0.0590	0.0656	0.0647
United Kingdom	0.2183	0.1831	0.1856	0.1520	0.1278	0.1246
Iceland	0.1265	0.1478	0.1518	:	0.0652	:
Liechtenstein	0.1803	0.1678	:	0.1612	0.1479	:
Norway	0.1434	0.1631	0.1605	0.0685	0.0813	0.0703
Montenegro	0.0988	0.0970	0.1003	0.0764	0.0782	0.0770
Former Yugoslav Republic of Macedonia	0.0835	0.0828	0.0811	0.0811	0.0521	0.0561
Albania	0.0819	0.0835	0.0856	:	:	:
Serbia	0.0645	0.0654	0.0695	0.0678	0.0470	0.0751
Turkey	0.1222	0.1205	0.0959	0.0702	0.0725	0.0601
Bosnia and Herzegovina	0.0828	0.0844	:	0.0613	0.0607	:
Kosovo*	0.0614	0.0592	0.0654	0.0809	0.0771	0.0799
Moldova	0.0881	0.0923	0.1013	0.0765	0.0778	0.0852
Ukraine	:	0.0320p	0.0383	:	:	:

(*) This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244/1999 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.

(:) not available

(p) Provisional

(*) Annual consumption: 2 500 kWh < consumption < 5 000 kWh.

(*) Annual consumption: 500 MWh < consumption < 2 000 MWh.

Source: Eurostat (online data codes: nrg_pc_204 and nrg_pc_205)

Στο ανωτέρω γράφημα απεικονίζεται η μέση τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας σε ευρώ ανά kilowatt την ώρα (EUR per kWh) τα τελευταία τρία χρόνια (δεύτερο εξάμηνο κάθε έτους). Στην τιμή που απεικονίζεται συμπεριλαμβάνονται φόροι, εισφορές και ΦΠΑ για τους οικιακούς καταναλωτές, αλλά εξαιρούνται επιστρέψιμοι φόροι, εισφορές και ΦΠΑ για τους μη οικιακούς καταναλωτές.

Για τους οικιακούς καταναλωτές (που για τους σκοπούς της μελέτης αυτής ως μεσαίοι καταναλωτές ορίζονται αυτοί με ετήσια κατανάλωση μεταξύ 2.500 kWh και 5.000 kWh), οι τιμές ηλεκτρικής ενέργειας κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2017 ήταν οι υψηλότερες μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ στη Γερμανία, τη Δανία και το Βέλγιο. Οι χαμηλότερες τιμές ηλεκτρικής ενέργειας σημειώθηκαν στη Βουλγαρία, τη Λιθουανία και στην Ουγγαρία. Αξίζει

να σημειώσουμε ότι η τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος για τους οικιακούς καταναλωτές στη Δανία και στη Γερμανία ήταν περισσότερο από τρεις φορές υψηλότερη από την τιμή στη Βουλγαρία.¹⁹

II. Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας σε Εθνικό Επίπεδο

Όταν πρόκειται για προϊόντα ζωτικής σημασίας, όπως στην περίπτωσή μας το ηλεκτρικό ρεύμα, η ρύθμιση της αγοράς δεν μπορεί να εναπόκειται στους μηχανισμούς αυτής, οι οποίοι πολλές φορές αποτυγχάνουν με αποτέλεσμα να αποκλείονται από την χρήση των προϊόντων αυτών καταναλωτές χαμηλού εισοδήματος ή καταναλωτές που κατοικούν σε απομακρυσμένες περιοχές. Για το λόγο αυτό, πολλές φορές το κράτος παρεμβαίνει δημιουργώντας Ανεξάρτητες Ρυθμιστικές Αρχές. Οι Ρυθμιστικές αυτές Αρχές, λειτουργώντας πάντα εντός του νομοθετικού πλαισίου το οποίο τους έχει τεθεί, ρυθμίζουν τις επιχειρήσεις εντός της αγοράς επιβάλλοντάς τους την εξυπηρέτηση όλων των δυνητικών καταναλωτών, ανεξάρτητα από το αν είναι κερδοφόρος ή ζημιογόνος, με στόχο την μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας και του πλεονάσματος των καταναλωτών.²⁰

Για τη ρύθμιση της αγοράς ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, αρμόδια στη χώρα μας είναι η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), η οποία συστήθηκε στο πλαίσιο εναρμόνισης με τις Οδηγίες 2003/54/ΕΚ και 2003/55/ΕΚ. Η ΡΑΕ εποπτεύει την εγχώρια αγορά ενέργειας, μέσω εισηγήσεων προς τους αρμόδιους φορείς της Πολιτείας και με την υιοθέτηση μέτρων για την απελευθέρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας συμμετέχουν, οι Παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας, ο Ανεξάρτητος Διαχειριστής του Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ Α.Ε.), ο Λειτουργός της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΛΑΓΗΕ Α.Ε.), ο Διαχειριστής του Δικτύου Διανομής

---

¹⁹ Πηγή Eurostat, Ιστότοπος:

ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Electricity_price_statistics#Electricity_prices_for_household_ (τελευταία ενημέρωση Μάιος 2018, επόμενη ενημέρωση Νοέμβριος 2018)

²⁰ Βλ. Φαφαλιού, Ε. / Πολέμη, Μ. Σύγχρονα Θέματα Βιομηχανικής Πολιτικής, σελ. 235-236

Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε.),²¹ οι Προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας (όπως η ΔΕΗ Α.Ε.) και οι καταναλωτές.

«Ο Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ) Α.Ε. συστάθηκε σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2009/72/ΕΚ της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την οργάνωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας, με σκοπό να αναλάβει τα καθήκοντα του Διαχειριστή του Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΕΣΜΗΕ). Σκοπός του ΑΔΜΗΕ Α.Ε. είναι η λειτουργία, συντήρηση και ανάπτυξη του ΕΣΜΗΕ ώστε να διασφαλίζεται ο αποδοτικός και αξιόπιστος εφοδιασμός της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια.

Ο Λειτουργός της Αγοράς (ΛΑΓΗΕ Α.Ε.) επιλύει καθημερινά το πρόβλημα βελτιστοποίησης του Ημερήσιου Ενεργειακού Προγραμματισμού (ΗΕΠ) με βάση τις ωριαίες οικονομικές προσφορές των Συμμετεχόντων και άλλα τεχνοοικονομικά δεδομένα εισόδου, υπολογίζει την Οριακή Τιμή Συστήματος (ΟΤΣ), και εκκαθαρίζει την ημερήσια αυτή Αγορά. Επιπρόσθετα, ο ΛΑΓΗΕ Α.Ε. αγοράζει την ενέργεια που παράγεται, μεταξύ άλλων, από Μονάδες Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), αποζημιώνει τους Παραγωγούς αυτούς με εγγυημένες τιμές (feed-in-tariffs), και επιπλέον εκδίδει τις σχετικές Εγγυήσεις Προέλευσης. Ο ΛΑΓΗΕ ΑΕ είναι το μόνο μέχρι στιγμής στη χώρα μας όργανο, το οποίο διενεργεί πράξεις συναλλακτικού χαρακτήρα και αποτελεί τη χονδρεμπορική αγορά όψεως (“spot market”)²²». (για τη διάκρισή του από το χρηματιστήριο ενέργειας βλ. αναλυτικά κατωτέρω υπό στοιχείο ΙΑ)

«Ο ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. (Διαχειριστής του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας) συστάθηκε με την απόσχιση του κλάδου Διανομής της ΔΕΗ Α.Ε. σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2009/72/ΕΚ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με την οργάνωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας, με σκοπό να αναλάβει τα καθήκοντα του Διαχειριστή του Ελληνικού Δικτύου Διανομής μέσης και χαμηλής τάσης. Έργο του ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. είναι η λειτουργία, η συντήρηση και η ανάπτυξη του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και η διασφάλιση της διαφανούς και αμερόληπτης πρόσβασης στο δίκτυο διανομής όλων των χρηστών του δικτύου. Στους στόχους του ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. είναι η αξιόπιστη τροφοδοσία των καταναλωτών, η διατήρηση της ποιότητας της τάσης του ρεύματος και η διαρκής βελτίωση της ποιότητας εξυπηρέτησης των καταναλωτών.

---

²¹ Ο ΑΔΜΗΕ Α.Ε., ο ΛΑΓΗΕ Α.Ε. και ο ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε. είναι αποκλειστικά θυγατρικές εταιρίες της ΔΕΗ Α.Ε., ωστόσο είναι πλήρως ανεξάρτητοι λειτουργικά και διοικητικά, έχοντας ουσιαστικές εξουσίες λήψης αποφάσεων.

²² Εγχειρίδιο Κώδικα Συναλλαγών Ηλεκτρικής Ενέργειας, σελ. 32

Οι Προμηθευτές είναι υπεύθυνοι για την πώληση της ηλεκτρικής ενέργειας στους τελικούς καταναλωτές.»²³

Γ. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής στη συναλλακτική πρακτική

Από 1.7.2007 αναγνωρίζεται δικαίωμα επιλογής προμηθευτή για όλους τους καταναλωτές, με εξαίρεση όσους είναι εγκατεστημένοι σε Απομονωμένα Μικροδίκτυα (μη Διασυνδεδεμένα νησιά). Έτσι το 2007 αποτελεί έτος ορόσημο για τις Ευρωπαϊκές ενεργειακές αγορές χάρη στην πλήρη απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

Ήδη πολλοί Ευρωπαίοι καταναλωτές κάνουν χρήση του δικαιώματός τους επιλογής Προμηθευτή. Όμως στις χώρες της Ευρώπης που δεν έχουν ενεργοποιηθεί ιδιαίτερα άλλοι αξιόπιστοι Προμηθευτές ενέργειας πέραν του Δεσπόζοντος, όπως στην Ελλάδα, το δικαίωμα αυτό δεν έχει ασκηθεί από την πλειοψηφία των καταναλωτών.

Το πρώτο βήμα προς τη λειτουργία της απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας ήταν η λήψη μέτρων σε θεσμικό επίπεδο, προκειμένου να εξαλειφθούν οι παθογένειες που επικράτησαν την περίοδο 1980-2000. Προτεραιότητα ήταν η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και η διατήρηση χαμηλών τιμολογίων. Η απελευθέρωση της ελληνικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας προχωράει με αργά αλλά σταθερά βήματα. Χάρη στο νέο νομοθετικό πλαίσιο, δραστηριοποιούνται ήδη στην Εμπορία & Προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας αρκετές εταιρείες και πλέον πάρα πολλοί καταναλωτές προμηθεύονται ηλεκτρική ενέργεια από άλλον Προμηθευτή πέραν της ΔΕΗ Α.Ε., ενώ ορισμένες βιομηχανίες εισάγουν ηλεκτρική ενέργεια για ίδια κατανάλωση. Είκοσι τέσσερις άλλες εταιρείες έχουν λάβει Άδεια Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας, εκτός από τη ΔΕΗ Α.Ε., οι περισσότερες από τις οποίες όμως δραστηριοποιούνται στην Εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας (εισαγωγές), παρά στην Προμήθεια της λιανικής αγοράς.²⁴

---

²³ http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/market.csp

²⁴ http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/competition.csp

Οι Συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας είτε μεταξύ παραγωγού και προμηθευτή είτε μεταξύ προμηθευτή και τελικού καταναλωτή, συνήθως χαρακτηρίζονται από μακροχρόνια διάρκεια, στο πλαίσιο της οποίας το κόστος παραγωγής ή προμήθειας της ενέργειας μπορεί να μεταβάλλεται ουσιαστικά. Για το λόγο αυτό στο άρθρο 18 § 2 του Κώδικα Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας ορίζεται μεταξύ άλλων ότι: «*Η σύμβαση προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας πρέπει να έχει κατ' ελάχιστο το ακόλουθο περιεχόμενο : ...γ. Το εφαρμοζόμενο Τιμολόγιο Προμήθειας με βάση την Κατηγορία στην οποία ανήκει ο Πελάτης, τυχόν συμφωνηθέντες ειδικούς όρους τιμολόγησης, διάρκεια ισχύος των Χρεώσεων Προμήθειας και μεθοδολογία **αναπροσαρμογής** Χρεώσεων Προμήθειας. δ. Τη διαδικασία τιμολόγησης, τον τρόπο υπολογισμού χρεώσεων συμπεριλαμβανομένης και της μεθοδολογίας υπολογισμού χρεώσεων έναντι λογαριασμού, την συχνότητα έκδοσης λογαριασμών βάσει εκτιμώμενης και καταμετρούμενης κατανάλωσης, τις προθεσμίες εξόφλησης και τους τρόπους πληρωμής. ζ. Τη διαδικασία τροποποίησης της Σύμβασης Προμήθειας και ιδίως του Τιμολογίου Προμήθειας και τις ελάχιστες προθεσμίες ειδοποίησης του Πελάτη..».*

Η δυνατότητα **αναπροσαρμογής** των συμφωνηθέντων καθιστά μια σύμβαση ζωντανό οργανισμό που προσαρμόζεται στις εκάστοτε ισχύουσες συνθήκες, και μειώνει τον κίνδυνο μη εκπλήρωσής της. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής αναδεικνύονται μέσα από την πρακτική αγγλοσαξόνων, γάλλων και γερμανών εμπόρων ως ο καταλληλότερος τρόπος αντιμετώπισης της επιγενόμενης δυσχέρειας εκπλήρωσης ή εν γένει μεταβολής των συνθηκών υπό τις οποίες συνήφθη μία σύμβαση²⁵, και για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη αναφορά σε αυτές.²⁶

---

²⁵ Βλ. McKendrick, E. Contract Law., σελ. 849 επ.

²⁶ Δεν λείπουν αντίθετες φωνές που υποστηρίζουν την αντιμετώπιση της νεοδιαμορφωθείσας κατάστασης με μια ad hoc λύση που θα αποφασίσουν τα μέρη σε πνεύμα συνεργασίας, και όχι την εκ των προτέρων δέσμευσή τους. Βλ. σχετ. Καραμπατζό, Α. Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, σελ. 535, υποσημείωση 150, όπου παραπέμπει σε Campbell/Harris, 20 Journal of Law and Society (1993), 166 επ.

I. Οι ρήτρες αναπροσαρμογής στη συναλλακτική πρακτική εν γένει

Το ζήτημα των ρητρών αναπροσαρμογής και προσαρμογής της σύμβασης στις νέες κάθε φορά συνθήκες δεν ανακύπτει όμως μόνο στον τομέα της ενέργειας, αλλά εντοπίζεται σε πολλούς τομείς του συναλλακτικού βίου εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Όσο η οικονομική κρίση που βίωσε και βιώνει η χώρα μας θα βαθαίνει φτάνοντας να επηρεάσει και την τελευταία κοινωνική ομάδα, την τελευταία επαγγελματική ή επιχειρηματική ομάδα, που τυχόν έχει μείνει μέχρι στιγμής ανεπηρέαστη, τόσο θα υπάρχει ανάγκη αναπροσαρμογής των συμφωνηθέντων στα νέα, οικονομικά και μη, δεδομένα. Πληθώρα νομολογίας στο χώρο των μισθώσεων, εμπορικών και μη, στο χώρο των τραπεζικών συναλλαγών και αλλού, καταγράφει τις νεοδιαμορφωθείσες συνθήκες, αντισταθμίζει αντιτιθέμενα συμφέροντα και δίνει διεξόδους στα συμβαλλόμενα μέρη με στόχο πάντα τη συνέχιση της ισχύος της εκάστοτε κρινόμενης σύμβασης.²⁷

Οι ρήτρες αναπροσαρμογής (adjustment clauses) που απαντώνται συνήθως στην εμπορική πρακτική είναι οι ρήτρες ανωτέρας βίας, δυσχέρειας εκπληρώσεως (force majeure και hardship clauses), οι ρήτρες αναθεώρησης (revision), και οι ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής, με τις τελευταίες να αποτελούν και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Τέλος, ως μηχανισμοί αναπροσαρμογής θεωρούνται και οι διατάξεις των άρθρων 288 και 338 ΑΚ. Λόγω του ότι όλες οι ρήτρες αναπροσαρμογής αναδεικνύονται σε πυλώνα σταθερότητας των εμπορικών συναλλαγών, κρίνεται σκόπιμη στο πλαίσιο της παρούσας μία σύντομη ανάλυση του κάθε επιμέρους είδους.

Με τις ρήτρες αυτές δημιουργείται ένα ασφαλές ευέλικτο συμβατικό περιβάλλον και αποφεύγεται σε ορισμένες περιπτώσεις η αβεβαιότητα της διαιτητικής ή/και της δικαστικής οδού. Οι ρήτρες αυτές πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένες και να προβλέπουν λύσεις με συγκεκριμένες έννομες συνέπειες, επωφελείς και πρακτικώς αποδεκτές, για όσο το

---

²⁷ Βλ. Ενδεικτικά (για τις εμπορικές μισθώσεις) ΑΠ 763/2016 <http://www.areiospagos.gr>, ΑΠ 3/2014 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Ισοκράτης, ΑΠ 194/2010 ΧρΙΔ 2011, 196, ΑΠ 195/2010 ΤΝΠ Νόμος, ΑΠ 607/2010 ΝοΒ 2011, 940, καθώς και (για τις τραπεζικές συναλλαγές) ΑΠ 884/2018, ΑΠ 488/2017, ΑΠ 1556/2014, ΑΠ 1224/2014, ΑΠ 1325/2009 <http://www.areiospagos.gr>.

δυνατόν ευρύτερο πλαίσιο εμποδίων που ενδέχεται να παρουσιαστούν κατά την εξέλιξη μιας σύμβασης.²⁸

Ως μειονεκτήματα των ρητρών αναπροσαρμογής μπορεί να θεωρηθούν το ενδεχόμενο συσταλτικής ερμηνείας τους ενώπιον των Δικαστηρίων που θα επιφέρει την ανισχυροποίησή τους, την σημαντική αύξηση των συναλλακτικών εξόδων λόγω της ιδιαίτερης νομικής συνδρομής που απαιτείται κατά την κατάρτιση της σύμβασης,²⁹ αλλά και την αδυναμία τους να καλύψουν κάθε μελλοντική μεταβολή, καθώς στις εμπορικές συναλλαγές ο χρόνος διαπραγμάτευσης είναι περιορισμένος. Για να περιοριστούν οι συνέπειες των ανωτέρω μειονεκτημάτων απαιτείται κατά το στάδιο κατάρτισης της σύμβασης να διεξάγεται καλόπιστη διαπραγμάτευση με στόχο τον συμβιβασμό των αντιτιθέμενων συμφερόντων.

II. Οι ρήτρες ανωτέρας βίας

Οι ρήτρες ανωτέρας βίας (*force majeure clauses*) ρυθμίζουν ρητά τις έννομες συνέπειες συγκεκριμένων περιπτώσεων μεταβολής των συνθηκών, αποκλείοντας συνήθως τη λύση της σύμβασης και προκρίνοντας στην θέση της διάφορες μορφές συμβατικής αναπροσαρμογής, χωρίς να αποκλείεται όμως η πρόβλεψη πλήρους απαλλαγής του οφειλέτη ή εκπλήρωσής της χωρίς καμία τροποποίηση³⁰.

Απαιτείται προσοχή κατά την ερμηνεία των ρητρών αυτών, αφού η στενή ερμηνεία μπορεί να οδηγήσει στην απενεργοποίησή τους. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τη στάση των Αγγλικών Δικαστηρίων στις «Υποθέσεις της Διώρυγας του Σουέζ». ³¹ Τα Αγγλικά Δικαστήρια

---

²⁸ Για ενδεικτικά υποδείγματα ρητρών αναπροσαρμογής βλ. Καραμπατζό, Α. όπ.π. σελ.536, υποσημείωση 152, όπου παραπέμπει, μεταξύ άλλων, σε Furmston, σε *Force Majeure and Frustration of Contract* (McKendrick, 1995), σελ. 57 επ.

²⁹ Βλ. McKendrick, Ε. όπ.π. σελ. 910

³⁰ Βλ. Καραμπατζό, Α. όπ.π. σελ.287

³¹ Ύστερα από το πραξικόπημα που εκδηλώθηκε και την αποχώρηση του Βασιλέως Φαρούκ από την Αίγυπτο το 1952, το Επαναστατικό Συμβούλιο έστρεψε αμέσως τη προσοχή του στη βρετανική κατοχή της διώρυγας. Έτσι άρχισαν να εκδηλώνονται συνεχείς αντιστασιακές ενέργειες με την υποστήριξη της στρατιωτικής κυβέρνησης. Η ίδια η κυβέρνηση του Τσώρτσιλ αναγκάστηκε να παραδεχτεί ότι η παρουσία 80.000 Το 1956 ο Νάσερ κρατικοποίησε τη διώρυγα θέτοντας τέρμα στη βρετανική κυριαρχία με συνέπεια ένα αγγλογαλλικό εγχείρημα κατά της Αιγύπτου το οποίο απέτυχε μεν, αλλά κράτησε κλειστή τη διώρυγα μέχρι το 1957. Αργότερα, στον Πόλεμο των έξι Ημερών τον Ιούνιο του

ερμήνευσαν στενά ρήτρες ανωτέρας βίας, που είχαν ως στόχο την προστασία των πωλητών σε περίπτωση πολεμικών ή οιονεί πολεμικών γεγονότων και οδηγήθηκαν στην απενεργοποίησή τους, θεωρώντας ότι οι αναταραχές που οδήγησαν στο κλείσιμο της Διώρυγας δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν πολεμικά ή οιονεί πολεμικά γεγονότα. Θεώρησαν δηλαδή, ότι η ανάγκη προστασίας του «ιερού» χαρακτήρα των συμβάσεων και κατ' επέκταση της βούλησης των συμβαλλομένων μερών, της ασφάλειας και της σταθερότητας των διεθνών εμπορικών συναλλαγών, επιτάσσει την στενή ερμηνεία των ρητρών αυτών και την εκπλήρωσή των συμβάσεων υπό τους αρχικούς τους όρους, ωσάν οι ρήτρες αυτές να μην ήταν αποτέλεσμα της αρχικής βούλησης των μερών.

Βέβαια, τα Δικαστήρια μπορεί να οδηγούνται στην εξαγωγή τέτοιων, εκ πρώτης άποψης, άδικων συμπερασμάτων, λαμβάνοντας υπ' όψιν κρίσιμες εξωσυμβατικές παραμέτρους³², όπως επί παραδείγματι συνέβη στην πιο διάσημη ίσως από τις Υποθέσεις της Διώρυγας του Σουέζ, στην υπόθεση Tsakiroglou (1962).³³

III. Οι ρήτρες δυσχέρειας εκπληρώσεως

Παρόμοιο στόχο επιτελούν και οι ρήτρες δυσχέρειας εκπληρώσεως (hardship clauses), οι οποίες σε περίπτωση ανατροπής της οικονομικής ισορροπίας της συμβάσεως, προβλέπουν την υποχρέωση των μερών να αναδιαπραγματευθούν τους αρχικούς συμβατικούς όρους, με σκοπό την προσαρμογή της σύμβασης στις νέες συνθήκες και την κάλυψη των ακούσιων ρυθμιστικών κενών, που αναδεικνύονται με την πάροδο του χρόνου. Σκοπός στις περισσότερες περιπτώσεις των ρητρών αυτών είναι η αποκατάσταση της αρχικής οικονομικής ισορροπίας μεταξύ των παροχών, με τον επανακαθορισμό του ύψους χρηματικών παροχών που θα πρέπει να καταβάλλονται από εδώ και πέρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις ενδέχεται να

1967, κατά τον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο, η διώρυγα έπαθε σοβαρές ζημιές που την κράτησαν κλειστή επί επτά χρόνια μεσολαβούσης και της νεώτερης Ισραηλινο-αιγυπτιακής σύγκρουσης τον Οκτώβριο του 1973. Τελικά, η Διώρυγα του Σουέζ δόθηκε στην εξυπηρέτηση των θαλασσιών μεταφορών τον Μάιο του 1975. (Πηγή: Wikipedia)

³² Βλ. Καραμπατζό, Α. όπ.π. σελ. 269-271

³³ Tsakiroglou & Co. Ltd. v. Noble Thorl GmbH (1962) A.C. 93

προβλέπεται αποζημίωση από πλευράς του μέρους το οποίο αρνήθηκε να συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις προς το αντισυμβαλλόμενό του.

Οι ρήτρες δυσχέρειας εκπληρώσεως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο αγγλοσαξονικό, το γερμανικό και το γαλλικό δίκαιο, γιατί υποχρεώνουν τα συμβαλλόμενα μέρη να προσέλθουν σε διαπραγματεύσεις με καλή πίστη και δίκαιο συναλλακτικό πνεύμα, ώστε να αποφασίσουν είτε τη λύση της σύμβασης είτε την τροποποίηση των συμβατικών όρων. Η υποχρέωση αυτή υπαγορεύεται από τις αρχές της ιδιωτικής αυτονομίας και της συνεργασίας, θεμελιώσεις αρχές του Ευρωπαϊκού και γενικότερα του Διεθνούς Εμπορίου. Στην κατεύθυνση της εκπλήρωσης της υποχρέωσης αυτής ενδέχεται να προβλέπεται στη σύμβαση ότι για την επιτυχή έκβαση των διαπραγματεύσεων τα μέρη οφείλουν να παρέχουν πληροφορίες, να υποβάλουν σοβαρές και εποικοδομητικές προτάσεις και να αποφεύγουν τη δημιουργία τετελεσμένων καταστάσεων.

Η συνέχιση της σύμβασης χάρη στην ενεργοποίηση των ρητρών αυτών βαίνει προς όφελος του εμπορίου και των συναλλαγών, ενώ αποφεύγεται η χρονοβόρα και πολυδάπανη δικαστική ή / και διαιτητική οδός. Προϋπόθεση φυσικά για την υιοθέτηση μιας ρήτρας δυσχέρειας, αλλά και μιας ρήτρας ανωτέρας βίας, για την οποία έγινε λόγος ανωτέρας, είναι η αντικειμενική δυνατότητα προβλέψεως ενός συγκεκριμένου εμποδίου κατά την κατάρτιση της σύμβασης, καθώς και η προσφορότητά του να κλονίσει την ομαλή εξέλιξη της σύμβασης αυτής.³⁴

IV. Οι ρήτρες αναθεώρησης

Οι ρήτρες αναθεώρησης (revision clauses), αποτελούν μια ειδικότερη κατηγορία ρητρών αναπροσαρμογής, οι οποίες αποσκοπούν στο να περιορίσουν τα φαινόμενα διαφθοράς και συμπαιγνίας που εντοπίζονται πολλές φορές στο στάδιο εκτέλεσης της σύμβασης -ιδίως μέσω της πρακτικής των πρόσθετων αναθέσεων εκ μέρους της αναθέτουσας αρχής στον αρχικό ανάδοχο για διάφορους λόγους (συμπληρωματικά έργα/υπηρεσίες, απρόβλεπτες περιστάσεις κλπ).

---

³⁴ Βλ. Καραμπατζό, Α. όπ.π. σελ. 450, 477-480 και 504-505

Στο εθνικό δίκαιο προβλέπονται στα άρθρα 132 και 337 του Ν. 4412/2016, ως προς τις δημόσιες συμβάσεις στον κλασικό τομέα και ως προς τις συμβάσεις που συνάπτονται από αναθέτοντες φορείς στους ειδικούς τομείς κοινής ωφέλειας αντίστοιχα, καθώς και στο άρθρο 51 του Ν. 4413/2016, ως προς τις συμβάσεις παραχώρησης έργων και υπηρεσιών. Με τις ως άνω διατάξεις έχουν ενσωματωθεί οι αντίστοιχες ρυθμίσεις των Οδηγιών 2014/24/ΕΕ (άρθρ. 72), 2014/25/ΕΕ (άρθρ. 89) και 2014/23/ΕΕ (άρθρ. 43), οι οποίες περιλαμβάνουν αφενός τις περιπτώσεις, των επιτρεπτών τροποποιήσεων της αρχικής σύμβασης, ήτοι των περιπτώσεων εκείνων στις οποίες επιτρέπεται, με τις αυστηρές προϋποθέσεις, που προβλέπονται στις επιμέρους διατάξεις, να τροποποιηθεί η αρχική σύμβαση, χωρίς να απαιτείται νέα διαδικασία σύναψης και αφετέρου τα κριτήρια που καθιστούν την τροποποίηση μίας σύμβασης ουσιώδη και συνεπώς επιβεβλημένη την εκκίνηση νέας διαδικασίας ανάθεσης εκ μέρους της αναθέτουσας αρχής.

Οι εν λόγω ρήτρες ορίζουν περιοριστικά το πεδίο και τη φύση των ενδεχόμενων τροποποιήσεων ή προαιρέσεων, καθώς και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Δεν προβλέπουν τροποποιήσεις ή προαιρέσεις που θα μπορούσαν να μεταβάλουν τη συνολική φύση της σύμβασης ή της συμφωνίας-πλαισίου.³⁵

Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δέσμευση της Gazprom το Μάρτιο του 2017, να εφαρμόσει σειρά σημαντικών αλλαγών στις συμβατικές της ρήτρες αναθεώρησης των τιμών προκειμένου να εξασφαλίζονται ανταγωνιστικές τιμές φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκαν ανησυχίες στην Επιτροπή σχετικά με τον ανταγωνισμό όσον αφορά τις αγορές φυσικού αερίου στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, και αυτό διότι οι εδαφικοί περιορισμοί είχαν επιτρέψει στην Gazprom τον κατακερματισμό της αγοράς και, ως εκ τούτου, της είχαν δώσει ενδεχομένως τη δυνατότητα να επιβάλλει υπερβολικές τιμές σε πέντε κράτη μέλη (Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία και Πολωνία).

Για την αντιμετώπιση των ανησυχιών αυτών, η Gazprom δεσμεύτηκε να ορίσει ανταγωνιστικά κριτήρια αναφοράς, περιλαμβανομένων των τιμών κόμβου (hub) Δυτικής Ευρώπης, στις ρήτρες αναθεώρησης των τιμών που περιλαμβάνονται στις συμβάσεις της με πελάτες από τα πέντε κράτη μέλη. Οι ρήτρες αναθεώρησης των τιμών επιτρέπουν στους

---

³⁵ Βλ. Την υπ' αριθμ. 44/09-06-2017 Απόφαση της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων (διαθέσιμη στον Ιστότοπο: <https://segm.gr/wp-content/uploads/2017/12/44-09.06.2017.pdf>)

πελάτες να ζητούν αλλαγές στην τιμή του φυσικού αερίου που καταβάλλουν, όταν οι τιμές που καταβάλλουν αποκλίνουν από την ανταγωνιστική τιμή αναφοράς.³⁶

V. Λοιπές ρήτρες αναπροσαρμογής

Πέραν των ανωτέρω βασικών συμβατικών ρητρών αναπροσαρμογής, για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων «εξωσυμβατικών» καταστάσεων χρησιμοποιούνται και άλλες ρήτρες, όπως για παράδειγμα οι «ρήτρες OPEC» και οι ρήτρες «συγγνωστής καθυστέρησης» (excusable-delay). Χάρη στις «ρήτρες OPEC» οι πετρελαϊκές εταιρίες δύνανται να αυξάνουν αυτομάτως τις τιμές (μετα)πωλήσεως του πετρελαίου σε περίπτωση που ο OPEC αποφασίσει να προκαλέσει αύξηση στις τιμές προμήθειας του πετρελαίου (συνήθως μειώνοντας την παραγωγή πετρελαίου στις χώρες – μέλη του OPEC). Οι ρήτρες «συγγνωστής καθυστέρησης» απ' την άλλη, παρέχουν σε ένα συμβαλλόμενο πρόσθετο χρόνο για την εκπλήρωση της παροχής του.³⁷

Sedes materiae για τις ρήτρες αναπροσαρμογής των συμβατικών παροχών θεωρείται μέχρι και σήμερα η διάταξη του άρθρου 388 ΑΚ, η οποία όμως από τις αρχές περίπου της δεκαετίας του '80 αρχίζει νομολογιακά να παραμερίζεται από τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ. Η διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ λειτουργεί ως συμπληρωματική και διορθωτική ρήτρα των δικαιοπρακτικών βουλήσεων. Η διάταξη αυτή δίνει τη δυνατότητα τροποποίησης μιας εκπληρωτέας παροχής βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που αντλούνται από την έννομη τάξη και τις κρατούσες συναλλακτικές αντιλήψεις, ώστε η τροποποιημένη πλέον παροχή να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της συναλλακτικής καλής πίστης κατά το χρόνο εκπλήρωσής της.

Η γενική ρήτρα της ΑΚ 288 τίθεται σε εφαρμογή στις εξής περιπτώσεις: α) στις ετεροβαρείς συμβάσεις, τις μονομερείς δικαιοπραξίες, τις διάφορες ενοχές εκ του νόμου (βλ. ΑΚ 722, 1103 κ.ά.), καθώς και σε εφάπαξ παροχές που δεν συνδέονται με την εκπλήρωση

---

³⁶ Βλ. Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Αντιμονοπωλιακή νομοθεσία: Η Επιτροπή σας καλεί να υποβάλετε τις παρατηρήσεις σας σχετικά με τις δεσμεύσεις της Gazprom όσον αφορά τις αγορές αερίου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, Βρυξέλλες, 13 Μαρτίου 2017

³⁷ Βλ. Καραμπατζό, Α. όπ.π. σελ. 288

κάποιας σύμβασης, β) στις περιπτώσεις αρχικής ελλείψεως του δικαιοπρακτικού θεμελίου, ήτοι διμερούς υποκειμενικής πλάνης περί τα παραγωγικά αίτια της βουλήσεως, και γ) κατ' εξαίρεση σε αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, όταν δεν πληρούνται οι βασικές προϋποθέσεις εφαρμογής της ειδικής διάταξης του άρθρου 388 ΑΚ, οι οποίες αναλύονται εκτενώς στη συνέχεια της μελέτης μας.

Σύμφωνα με τη νομολογία, η δικαστική απόφαση περί αναπροσαρμογής του τιμήματος με βάση τις διατάξεις των ΑΚ 288 ή 388 δεν ακυρώνει τη συμβατική ρήτρα περί σταδιακής αναπροσαρμογής του τιμήματος, αλλά απλώς διαπιστώνει ότι έχει ανατραπεί η αρχική ισορροπία παροχής – αντιπαροχής και την αποκαθιστά με τον ορισμό διαφορετικού τιμήματος³⁸. Επομένως, η ρήτρα περί σταδιακής αναπροσαρμογής παραμένει ανέπαφη ως προς το ποσοτικό της στοιχείο, ενώ ως προς την συνομολογημένη διάρκειά της θα υπάρξει προσαρμογή στα νέα δεδομένα που δημιουργούνται με τη δικαστική απόφαση.³⁹

VI. Οι ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας

Είναι σύνηθες φαινόμενο στις διαρκείς συμβάσεις, ιδίως σε αυτές που αφορούν παροχή προϊόντων ή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (όπως ηλεκτρικής ενέργειας που εξετάζουμε, ηλεκτρονικές επικοινωνίες κ.α.), τα μέρη να υιοθετούν ρήτρες μονομερούς (αυτόματης) αναπροσαρμογής των παροχών που βασίζονται στον ρυθμό μεταβολής κάποιας τιμής αναφοράς, όπως για παράδειγμα της νομισματικής ισοτιμίας, του πληθωρισμού, των διαπραγματευτικών επιτοκίων κ.α. (τιμαριθμικές ρήτρες αναπροσαρμογής). Η εν λόγω πρακτική εγκυμονεί ιδιαίτερους κινδύνους για το ασθενέστερο αντισυμβαλλόμενο μέρος, που στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι ο καταναλωτής, αφού αυτός συνήθως δεν είναι εξοικειωμένος με τους δείκτες αυτούς.

---

³⁸ Βλ. Καραμπατζό, Α. Οικονομική Κρίση και Αναπροσαρμογή των συμβατικών παροχών, ΧρΠΔ Ι/2013.92 επ.

³⁹ Βλ. Ενδεικτικά ΑΠ 258/1986 ΕλλΔνη 1986, 636, ΑΠ 1186/1986 ΝοΒ 1987, 901, καθώς και ΑΠ 70/2012 ΕΠολΔ 2012,461 όπου και ενδιαφέρουσα αντίθετη μειοψηφούσα άποψη.

Η ελληνική θεωρία και νομολογία, παρά την αντίθετη στάση τους στο παρελθόν, δέχονται πλέον τις ρήτρες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής της συμβατικής παροχής, μέσα στο πλαίσιο βέβαια που θέτει το γενικό δίκαιο των συμβάσεων (κυρίως, άρθρα 371επ ΑΚ) και το ελληνικό δίκαιο προστασίας του καταναλωτή (βλ. ιδίως άρθρο 2, παρ. 7, στοιχ. ια' Ν. 2251/1994), τα οποία θα μελετήσουμε αναλυτικά κατωτέρω.

Το Ευρωπαϊκό δίκαιο ωστόσο, ακολούθησε αντίστροφη πορεία. Αρχικά οι ρήτρες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής τις τιμές εξαιρούνταν ρητά από τους ευρωπαϊκούς κανόνες που αφορούσαν την προστασία του καταναλωτή. Συγκεκριμένα, τόσο το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης όρων της σύμβασης χωρίς σοβαρό και προβλεπόμενο σε αυτήν λόγο από τον προμηθευτή, όσο και αυτό της αύξησης των τιμών σε κατά πολύ υψηλότερο βαθμό της συμφωνημένης τιμής από τον προμηθευτή, εφόσον δεν παρέχεται στον καταναλωτή δικαίωμα λύσης της σύμβασης, εντάσσονται στον κατάλογο των *per se* καταχρηστικών για τον καταναλωτή ρητρών του Παραρτήματος της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ (παράγραφος 1, στοιχεία ι' και λ').

Ωστόσο, με την διάταξη της παραγράφου 2, στοιχείου δ' εξαιρέθηκαν ρητώς οι ρήτρες τιμαριθμικής αναπροσαρμογής του τιμήματος από το πεδίο εφαρμογής των καταχρηστικών ρητρών. Προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διάταξης αυτής είναι οι ρήτρες αυτές να είναι νόμιμες και να περιγράφεται επακριβώς στους όρους συναλλαγών ο τρόπος μεταβολής της τιμής σύμφωνα με τούτες.

Σε μια συμβατική σχέση όπως η σύμβαση προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας που μελετάμε, ιδίως όταν αυτή είναι μακροπρόθεσμη, ενδέχεται να επιδράσουν εντελώς αστάθμητοι και αδόκητοι παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στο ευμετάβλητο επιχειρηματικό περιβάλλον της ενέργειας, για τους οποίους δεν είχε γίνει πρόβλεψη κατά την κατάρτιση της σύμβασης, και να ανατρέψουν ριζικά το συμβατικό πρόγραμμα εκπληρώσεως, αλλά και το τίμημα που είχε αρχικώς ορισθεί ως αντιπαροχή.

Για την προστασία και την εύρυθμη λειτουργία λοιπόν της σύμβασης ακόμη και σε περίπτωση μεταβολής των συνθηκών υπό τις οποίες αυτή συνήφθη (για το περιεχόμενο του όρου μεταβολή βλ. αναλυτικά κατωτέρω), συμπεριλαμβάνονται πολλές φορές στις συμβάσεις ρήτρες με ελαστικό περιεχόμενο, όπως είναι οι ρήτρες αναπροσαρμογής του τιμήματος. Στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας μάλιστα, πρόκειται για ρήτρες μονομερούς,

καθοριζόμενης δηλαδή από τον προμηθευτή, αναπροσαρμογής του τιμήματος (PAT) ως επιταγή της εμπορικής λογικής.

Μια τέτοια ρήτρα θα μπορούσε ενδεικτικά να έχει την ακόλουθη μορφή: *Εάν η μία μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας ανατιμηθεί στην αγορά κατά 40%-70%, το τίμημα θα πρέπει να αυξηθεί κατά 25%, ενώ αν ανατιμηθεί κατά 71%-100%, το τίμημα αυξάνεται κατά 50%. Εάν η ανατίμηση υπερβεί το 100%, τότε λαμβάνουν χώρα διαπραγματεύσεις μεταξύ των μερών για περαιτέρω αύξηση του τιμήματος, εάν όμως τα μέρη δεν καταλήξουν σε σχετική συμφωνία, η σύμβαση λύεται, απαλλασσομένων αμφοτέρων των μερών από τις περαιτέρω συμβατικές τους υποχρεώσεις.*⁴⁰

Στο παρελθόν η τιμαριθμική ρήτρα, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, απαγορευόταν ως υπονομεύουσα την εμπιστοσύνη προς το εγχώριο νόμισμα.⁴¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε την ΑΠ 2024/1983⁴², σύμφωνα με την οποία κρίθηκε «...Άκυρη μόνο όταν συνομολόγηση της σκοπό έχει την κατασφάλιση του δανειστή απέναντι στο κίνδυνο υποτιμήσεως του νομίσματος...Άκυρη η ρήτρα περί αναπροσαρμογής του μισθώματος με βάση την αξία εισιτηρίου κινηματογράφου».

Ήδη από τότε όμως άρχισε να διαμορφώνεται και αντίθετη νομολογία. Κατά την ΑΠ 626/1983⁴³, «...ό εις χρήμα συνομολογούμενος υπέρ προσώπου παρέχοντος τας υπηρεσίας του έν Ελλάδι μισθός δύναται νά υπολογισθή υπό ρήτραν τιμαρίθμου, ως τοιαύτης νοουμένης τής έν ωρισμένω χρόνω μέσης τιμής πολλών ειδών πρώτης ανάγκης, όσα τούτων είναι χρήσιμα πρός προσδιορισμόν τής κτητικής δυνάμεως τού εγχωρίου νομίσματος... λαμβανομένην ως μονάδα (Ολ, Α.Π.221/1953) [1 ΕΕΝ Κ' 578], 2) οσάκις εις ανωμάλους ή τεταραγμένας εποχάς λαμβάνει χώραν πλήρης έκπτωσης τού νομίσματος ή λίαν μεγάλη υποτίμησις αυτού επιβάλλεται, πρός αποτροπήν τής εκμηδενίσεως τής απαιτήσεως τού μισθωτού επί τόν μισθόν ή μεγάλης οικονομικής ζημίας αυτού, διά τής εισπράξεως νομισμάτων απολεσάντων τό πλείστον τής αγορανομικής των δυνάμεως, ή εξόφλησις τού μισθού εις υγιά νομίσματα, ενώ επί τών εις ομαλάς περιστάσεις τής κοινωνικής ζωής παρατηρουμένων μικρών κατά διαστήματα διακυμάνσεων τού νομίσματος τόν κίνδυνον αυτών φέρει ό δικαιούχος τού μισθού εργαζόμενος ή αντιμετωπίζοντα αύται διά τών

---

⁴⁰ Βλ. Καραμπατζό, Α. Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, σελ. 539-540

⁴¹ Βλ. Σταθόπουλο, Μιχ. Επιτομή Ενοχικού Δικαίου, σελ. 227επ.

⁴² ΝοΒ 1985, 21 [21]

⁴³ Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Ισοκράτης

χορηγούμενων, υπό των συναπτομένων μεταξύ εργοδοτών και μισθωτών συλλογικών συμβάσεων εργασίας».

Ο δικαστής δηλαδή παρέβλεπε το στενό νομοθετικό πλαίσιο, και αναγνώριζε την ανάγκη τροποποίησης των αρχικώς συμφωνηθέντων προκειμένου να μην αποβεί υπέρμετρα επαχθής η εκπλήρωση της σύμβασης. Η νομοθεσία αρκετά χρόνια μετά, το έτος 2000, άλλαξε προκειμένου να υιοθετήσει την ήδη διαμορφωθείσα νομολογία. Συγκεκριμένα, με το άρθρ. 5 του Ν.2842/2000, οι ρήτρες συναλλάγματος, χρυσού, χρυσών νομισμάτων και τιμαρίθμου είναι έγκυρες.

Έκτοτε σε πολλές διαρκείς συμβάσεις, μεταξύ των οποίων και οι συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, συμπεριλαμβάνονται ρήτρες αυτόματης αναπροσαρμογής του τιμήματος με αποτέλεσμα η επιγενόμενη κατά την λειτουργία της σύμβασης αναπροσαρμογή να αποτελεί κανονική, ομαλή εκτέλεση της σύμβασης και όχι τροποποίηση αυτής.

Δ. Οι ΡΑΤ ως Γενικοί Όροι Συναλλαγών

Οι ΡΑΤ περιέχονται κατά κανόνα σε Γενικούς Όρους Συναλλαγών (στο εξής: ΓΟΣ). Μόνον σε μεμονωμένες περιπτώσεις, ιδίως όταν πρόκειται για μεγάλους πελάτες, καταρτίζονται σχετικές ατομικές συμφωνίες.

Στο άρθρο 2 παρ. 1 του Ν.2251/1994 ορίζεται ότι⁴⁴: *«Όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για μελλοντικές συμβάσεις (γενικοί όροι των συναλλαγών), δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, εάν κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαιτίως, όπως, ιδίως, όταν ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους.»* Από τη διάταξη αυτή προκύπτουν τα ακόλουθα εννοιολογικά χαρακτηριστικά των Γενικών Όρων Συναλλαγών:

---

⁴⁴ Βλ. Καράκωστα, Ι. Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, σελ. 89επ.

α. Συμβατικός χαρακτήρας

Οι ΓΟΣ τίθενται από το ένα συμβαλλόμενο μέρος (προμηθευτή) στο άλλο (πελάτη) κατά την κατάρτιση της σύμβασης, χωρίς ατομική διαπραγμάτευση του περιεχομένου τους. Η ισχύς τους προϋποθέτει σε κάθε περίπτωση αφενός δήλωση του προμηθευτή περί εντάξεως των ΓΟΣ στη σύμβαση, αφετέρου σύμφωνη δήλωση βούλησης του πελάτη προκειμένου οι εν λόγω όροι να καταστούν περιεχόμενο της σύμβασης. Συνήθως οι ΓΟΣ καθορίζουν δευτερεύοντα στοιχεία της σύμβασης (*accidentalia negotii*) και μόνο κατ' εξαίρεση ρυθμίζουν ουσιώδη (*essentialia negotii*). Οι ρυθμίσεις των ΓΟΣ είτε αποκλίνουν από τις διατάξεις του ενδοτικού δικαίου είτε πρόκειται για πρόσθετους όρους που καλύπτουν ηθελημένα κενά του νόμου.

Όταν πρόκειται για ΓΟΣ δημοσίων, κατά κανόνα επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας που προβλέπονται από νόμο (διάταγμα ή κανονισμό), όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην περίπτωση της Δ.Ε.Η., λόγω της νομοθετικής τους προέλευσης, μετατρέπονται σε κανόνες δικαίου. Κατά συνέπεια στις περιπτώσεις αυτές δεν συνιστούν κατά κυριολεξία ΓΟΣ, δεδομένου ότι η ισχύς τους θεμελιώνεται στο νόμο και δεν εξαρτάται από την ένταξή τους στη σύμβαση.

β. Μονομερής Προδιατύπωση – Παντελής απουσία διαπραγμάτευσης

Οι ΓΟΣ είναι όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων μονομερώς. Η διατύπωσή τους δεν γίνεται πάντοτε από το προμηθευτή, αλλά μπορεί να γίνει και από έναν τρίτο, όπως για παράδειγμα από έναν επαγγελματικό σύλλογο. Διατυπώνονται κατά τρόπο οριστικό πριν από τη σύναψη της σύμβασης, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν ατομικά γνωρίσματα της συγκεκριμένης περίπτωσης, ο καταναλωτής δεν μπορεί να επηρεάσει το περιεχόμενό της, ιδίως στο πλαίσιο μιας σύμβασης προσχώρησης, και δεν αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης.

Επομένως, εξαιρούνται κατ' αρχήν από το πεδίο εφαρμογής του νόμου ρήτρες που αποτέλεσαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, ως εξ ορισμού αντίθετες με την έννοια των ΓΟΣ. Άλλωστε σύμφωνα και με το άρθρ. 3 παρ.2 εδ. Β της κοινοτικής Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ «το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ή για κάποια μεμονωμένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο μιας σύμβασης αν η συνολική αξιολόγηση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παρ' όλα αυτά πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης». Το βάρος απόδειξης ότι μια ρήτρα υπήρξε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης φέρει ο επικαλούμενος την εξαίρεση προμηθευτής.

γ. Προορισμός για μελλοντική ομοιόμορφη χρήση

Τελευταίο βασικό χαρακτηριστικό των ΓΟΣ είναι η τυπική ομοιομορφία του περιεχομένου τους, που απορρέει από την εκ των προτέρων διατύπωσή τους ώστε να διευκολύνεται η μελλοντική χρήση τους. Ο προμηθευτής με στόχο να αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και η δραστηριότητα του να είναι κερδοφόρα, επιβάλλει τους όρους ανεξαρτήτως των συνθηκών της συγκεκριμένης ατομικής περίπτωσης⁴⁵. Τυπική ομοιομορφία, ωστόσο, δεν σημαίνει λεκτική ταυτότητα του περιεχομένου. Κρίσιμο είναι το ουσιαστικό περιεχόμενο σε συνάρτηση με τις έννομες συνέπειες που συνδέονται με αυτό να είναι κατά τα ουσιώδη στοιχεία του όμοιο. Από τη διατύπωση του άρθρ. 2 παρ. 1 του Ν.2251/1994, προκύπτει ότι πρέπει να υπάρχει πρόθεση πολλαπλής χρησιμοποίησης των όρων τόσο σε ορισμένο όσο και σε αόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων.⁴⁶

Η νομολογία έχει κάνει δεκτό (ΠΠρΑθ 3229/96 Αρμ. 1997, 551) ότι, ενώ δεν είναι αναγκαίο να προορίζονται οι ΓΟΣ για μεγάλο αριθμό όμοιων συμβάσεων, η πρόθεση να χρησιμοποιηθούν σε μία και μόνο σύμβαση δεν τους προσδίδει το χαρακτήρα των ΓΟΣ. Κρίσιμο στοιχείο είναι η πρόθεση πολλαπλής ομοιόμορφης χρησιμοποίησής τους, ώστε να μην τίθεται θέμα διατύπωσής τους προς κάποιον ορισμένο πελάτη.

E. Οι προϋποθέσεις του κύρους μιας ΡΑΤ

I. Οι προϋποθέσεις τους κύρους των ΡΑΤ ως ΓΟΣ

Πρώτα απ' όλα, οι ΡΑΤ ως ΓΟΣ πρέπει να πληρούν τις γενικές προϋποθέσεις εφαρμογής του Ν. 2251/1994, όπως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε ο Ν. 3587/2007 (Α' 152/10.7.2007) και το άρθρο 100 του Ν. 4512/2018 (Α' 5/17.01.2018), ιδίως

---

⁴⁵ Βλ. Καλογεράκη, Γ. Μονομερής τροποποίηση συμβατικών όρων από τον πάροχο υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ΔιΜΕΕ 2017/3, 378

⁴⁶ Βλ. και ΕιρΑθ 85/2004 ΕπιΔικ ΙΑ 2004,277

αυτές που τίθενται με το άρ. 1 παρ. 4, στο οποίο εισάγονται οι ορισμοί των όρων «καταναλωτής» και «προμηθευτής».

Σύμφωνα με τις διατάξεις του ως άνω άρθρου: «Με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων του παρόντος νόμου νοούνται: α) **Καταναλωτής**, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα για τα οποία προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά και τα οποία κάνουν χρήση των προϊόντων ή των υπηρεσιών αυτών, εφόσον αποτελούν τον τελικό αποδέκτη τους. Καταναλωτής είναι και: αα) κάθε αποδέκτης διαφημιστικού μηνύματος, ββ) κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που εγγυάται υπέρ καταναλωτή, εφόσον δεν ενεργεί στο πλαίσιο της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς του. β) **Προμηθευτής**, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς του, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής νοείται και ο διαφημιζόμενος.»

Στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, ο «**Προμηθευτής**» ορίζεται ως εξής:

- Σύμφωνα με το Ν. 4001/2011 (άρθρο 2 § 1 στοιχ. κβ): Είναι το φυσικό ή νομικό, πρόσωπο που ασκεί δραστηριότητα προμήθειας Φυσικού Αερίου ή και Ηλεκτρικής Ενέργειας, ενώ σύμφωνα με το στοιχ. κα) Προμήθεια είναι «Η πώληση, περιλαμβανομένης της μεταπώλησης, Φυσικού Αερίου (περιλαμβανομένου του ΥΦΑ) και Ηλεκτρικής Ενέργειας σε Πελάτες⁴⁷».
- Σύμφωνα με τον «Κώδικα Προμήθειας» (άρθρο 2 § 1 στοιχ. γ): Προμηθευτές είναι οι κάτοχοι άδειας προμήθειας που διενεργούν Προμήθεια σε Τελικούς Πελάτες⁴⁸.

Πέραν των ανωτέρω, δύο είναι οι βασικές επιταγές που πρέπει να ακολουθούν οι ΡΑΤ όταν περιέχονται σε ΓΟΣ: πρέπει να είναι **διαφανείς** και **εύλογες** κατά περιεχόμενο.

Εν πρώτοις, η αφορμή και ο τρόπος μεταβολής της τιμολόγησης δυνάμει μιας ΡΑΤ πρέπει να είναι τόσο **διαφανής**, ώστε οι καταναλωτές να μπορούν να προβλέψουν και να ελέγξουν την εκάστοτε επερχόμενη μεταβολή επί τη βάση σαφών και κατανοητών κριτηρίων (αρχή της διαφάνειας).⁴⁹ Η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των ρητρών επιβάλλει όχι μόνο οι ρήτρες να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον

⁴⁷ Οι Πελάτες διακρίνονται σε Οικιακούς και Μη Οικιακούς, σε Μικρούς και Μεγάλους, σε Πελάτες Υψηλής, Μέσης και Χαμηλής Τάσης.

⁴⁸ Βλ. Λύτρα, Θ. όπ. σελ. 144

⁴⁹ Βλ. κατ' αναλογία, απόφαση RWE Vertrieb, EU:C:2013:180, σκέψη 49

καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον η σύμβαση να εκθέτει κατά τρόπο διαφανή την ακριβή λειτουργία του μηχανισμού αναπροσαρμογής που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα καθώς και τη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μηχανισμού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αναπροσαρμογή του τιμήματος, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που τα ανωτέρω συνεπάγονται γι' αυτόν.⁵⁰

Όσον αφορά μία σύμβαση προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, τα κριτήρια αυτά μπορεί να είναι κόστη προμήθειας της ενέργειας, κόστη του συστήματος διανομής, τέλη για το σύστημα, δαπάνες απόκτησης αδειών παραχώρησης, ύψος/σύστημα επιδότησης, κόστη αποθήκευσης της ενέργειας –ιδίως της ηλεκτρικής που εξετάζουμε, για τα οποία κάνουμε λόγο συνολικά ως «κόστη αναφοράς».

Για τον προσδιορισμό του περιεχομένου του όρου μεταβολή, απαραίτητη είναι η εφαρμογή του άρθρου 388 ΑΚ. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «*Αν τα περιστατικά στα οποία κυρίως, ενόψει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, τα μέρη στήριξαν τη σύναψη αμφοτεροβαρούς σύμβασης, μεταβλήθηκαν ύστερα, από λόγους που ήταν έκτακτοι και δεν μπορούσαν να προβλεφθούν, και από τη μεταβολή αυτή η παροχή του οφειλέτη, ενόψει και της αντιπαροχής, έγινε υπέρμετρα επαχθής, το δικαστήριο μπορεί κατά την κρίση του με αίτηση του οφειλέτη να την αναγάγει στο μέτρο που αρμόζει και να αποφασίσει τη λύση της σύμβασης εξολοκλήρου ή κατά το μέρος που δεν εκτελέστηκε ακόμη.*

Αν αποφασιστεί η λύση της σύμβασης, επέρχεται απόσβεση των υποχρεώσεων παροχής που πηγάζουν απ' αυτήν και οι συμβαλλόμενοι έχουν αμοιβαία υποχρέωση να αποδώσουν τις παροχές που έλαβαν κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό.»

Με την διάταξη αυτή, που αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση της αρχής της καλής πίστης, επιτρέπεται λόγω μεταβολής των συνθηκών, δηλαδή ανατροπής του δικαιοπρακτικού θεμελίου στο οποίο βασίστηκαν τα μέρη σιωπηρώς κατά την κατάρτιση της σύμβασης, η απαλλαγή υπό όρους από τη σύμβαση. Η ρύθμιση της εξέλιξης των αμφοτεροβαρών

---

⁵⁰ Βλ. Ενδεικτικά: απόφαση ΔΕΕ Υποθ. C-26/13 απόφ. Της 30.4.2014 Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai κατά OTP Jelzálogbank Zrt, σκέψη 75 αλλά και κατωτέρω : «*Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι όσον αφορά συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των ρητών επιβάλλει όχι μόνο οι ρήτρες να είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό για τον καταναλωτή από γραμματική άποψη, αλλά επιπλέον η σύμβαση να εκθέτει κατά τρόπο διαφανή την ακριβή λειτουργία του μηχανισμού μετατροπής του ξένου νομίσματος που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα καθώς και τη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μηχανισμού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες σχετικά με την αποδέσμευση του δανείου, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που τα ανωτέρω συνεπάγονται γι' αυτόν.»*

συμβάσεων, σε περίπτωση απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών, εισάγει εξαίρεση από τη γενική αρχή του ενοχικού δικαίου ότι τα συμφωνημένα πρέπει να εκτελούνται (*acta sunt servanda*), για την πίστη των συναλλαγών και την εξασφάλιση των σχέσεων που αυτές αφορούν.

Η διατάραξη της ισορροπίας της σύμβασης σε βάρος του ενός μέρους, με συνέπεια η εμμονή του άλλου μέρους στη σύμβαση να αντίκειται στις αρχές της καλής πίστης, δικαιολογεί την αποδέσμευση από τη σύμβαση, υπό όρους, για την αναπροσαρμογή της σύμβασης στις νέες συνθήκες ή τη διάλυση αυτής. Αν υπήρχε έλλειψη του δικαιοπρακτικού θεμελίου ήδη κατά την κατάρτιση της σύμβασης, και άρα δεν πρόκειται για επιγενόμενη ανατροπή, η λύση θα γίνει με ανάλογη εφαρμογή της ΑΚ 872.

Ο τιθέμενος κανόνας από την διάταξη ΑΚ 388, είναι αναγκαστικού δικαίου και στοχεύει στην προστασία του οφειλέτη, αλλά δεν είναι δημοσίας τάξεως, γιατί λαμβάνεται υπ' όψιν μόνο κατ' αίτηση του οφειλέτη. Το δικαίωμα του οφειλέτη που θεμελιώνεται με την εν λόγω διάταξη είναι διαπλαστικό και συνίσταται είτε στο δικαίωμα του οφειλέτη να ζητήσει την αναγωγή στο προσηκόν μέτρο είτε τη λύση της σύμβασης. (ΑΠ 509/62 ΝοΒ 11/159, ΕΑ 1254/1982 Δνη 23/396).

Για την εφαρμογή της ΑΚ 388 στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά και σε κάθε είδους σύμβαση, είναι απαραίτητη η συνδρομή των εξής προϋποθέσεων: α) σύμβαση αμφοτεροβαρής, β) μεταβολή των περιστατικών, γ) μεταγενέστερη μεταβολή, δ) μεταβολή από λόγους έκτακτους και απρόβλεπτους, ε) παροχή ενός μέρους υπέρμετρα επαχθής, στ) η σύμβαση να μην έχει ακόμη εκτελεστεί. (ΑΠ 678/97 ΕΕΝ 1998/38, ΑΠ 676/94 ΝοΒ 43/825).

Από τις παραπάνω προϋποθέσεις, στην περίπτωση των συμβάσεων προμήθειας ηλεκτρικές ενέργειας είναι πρόδηλο ότι πληρείται η πρώτη και η έκτη εξ αυτών. Είναι αμφοτεροβαρείς, γιατί δημιουργούνται ενοχικές υποχρεώσεις σε βάρος και των δύο συμβαλλομένων με τα αντίστοιχα ενοχικά δικαιώματα υπέρ του ετέρου και του ότι ως διαρκείς συμβάσεις, η εκτέλεσή τους δεν συνεπάγεται τη λήξη. Η εκτέλεσή τους έχει διάρκεια, επειδή η ίδια η εκπλήρωση της παροχής γίνεται με συνεχή ενέργεια ή παράλειψη.⁵¹

Σκόπιμη επομένως κρίνεται η περαιτέρω μελέτη των λοιπών προϋποθέσεων στην περίπτωση των συμβάσεων προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας. Κατ' αρχήν, η μεταβολή πρέπει να αφορά περιστατικά που αποτέλεσαν τη θεμελιωτική βάση της σύμβασης και μπορεί να

---

⁵¹ Βλ. Σταθόπουλο, Μιχ. Επιτομή Ενοχικού Δικαίου, σελ. 492 επ.

είναι η νομισματική σταθερότητα, η κατάσταση της αγοράς κατά την κατάρτιση της σύμβασης, η χρηματική αξία της εργασίας, ο τιμάριθμος της ζωής, ο πληθωρισμός. Η μεταβολή αυτή θα πρέπει να απεικονίζεται σε δείκτες προερχόμενους από δημόσια όργανα (λ.χ. εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες) και ανεξάρτητους φορείς (λ.χ. ΕΚΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΔΝΤ κλπ.), υπό την έννοια της ανεξαρτησίας αυτών από την βούληση των παρόχων, που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα διεξοδικής έρευνας και αποδίδουν με πληρότητα και ακρίβεια την εικόνα των μεταβολών στον οικείο τομέα. Επιπλέον, ο δείκτης αυτός θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι ευκόλως προσβάσιμος στο καταναλωτικό κοινό προκειμένου τούτο να ενημερώνεται και να διατυπώνει τυχόν αντιρρήσεις.⁵²

Ως προς το χρόνο επέλευσης της μεταβολής, η μεταβολή πρέπει να επήλθε μετά την κατάρτιση της σύμβασης, διότι διαφορετικά τεκμαίρεται ότι τα μέρη τα είχαν λάβει υπ' όψιν κατά την κατάρτιση αυτής. Επίσης, η χρονική απόσταση ανάμεσα σε άνοδο κόστους-αύξηση τιμής και πτώση του κόστους-μείωση της τιμής πρέπει να είναι η ίδια (ή, τουλάχιστον, παρόμοια) κάθε φορά, ώστε να μην παρατηρείται λ.χ. άμεση αναπροσαρμογή στην πρώτη περίπτωση και χρονική υστέρηση στη δεύτερη.

Συναφώς δε, οι μεταβολές στην τιμολόγηση πρέπει να εμφανίζουν μία ικανή χρονική απόσταση σε σχέση με τις μεταβολές στο κόστος της ενέργειας (λ.χ. 3-6 μήνες), έτσι ώστε να αποφεύγεται και μία συχνή αλλαγή του τιμήματος. Η υποχρέωση απορρόφησης προσωρινών κραδασμών – μεταβολών στο κόστος της ενέργειας βαρύνει τον προμηθευτή, ο οποίος έχει αναλάβει τη σχετική υποχρέωση στο πλαίσιο του επιχειρηματικού του κινδύνου ως εμπορική επιχείρηση.

Η ως άνω μεταβολή των περιστατικών, τα οποία μπορεί να είναι ποικίλα και διάφορης φύσης, ιδίως φυσικά, πολιτικά, κοινωνικά ή οικονομικά, πρέπει να οφείλεται σε λόγους έκτακτους και απρόβλεπτους, είτε γενικούς είτε ατομικούς (π.χ. απομάκρυνση πυλώνα υψηλής τάσης). Έκτακτοι λόγοι είναι εκείνοι οι οποίοι κατά την κανονική πορεία των πραγμάτων επέρχονται από ασυνήθιστα γεγονότα (φυσικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά), όπως π.χ. θεομηνίες, δριμύ ψύχος, πόλεμοι, σεισμοί, επαναστάσεις, απεργίες διαρκείας, μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος.

---

⁵² Βλ. Καλογεράκη, Γ. Σχολιασμός της Απόφασης ΔΕΕ της 26.11.2015, C-326/2014, ΔιΜΕΕ 2015/4, 626

Απρόβλεπτα είναι τα μελλοντικά γεγονότα τα οποία κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης δε μπορούσε κανείς από τους συμβαλλομένους με τις ιδιαίτερες γνώσεις και την εμπειρία του, να προβλέψει ούτε να υπολογίσει την επέλευσή τους ή το μέγεθος των συνεπειών τους.⁵³ Αντίθετα, σε περίπτωση που το συμβαλλόμενο μέρος μπορούσε να προβλέψει το επιγενόμενο συμβάν, αλλά παρ' όλα αυτά ανέλαβε την σχετική συμβατική υποχρέωση, δεν εισήγαγε προστατευτική ρήτρα, δεν απέτρεψε τον κίνδυνο και δεν έλαβε αντισταθμιστικά μέτρα (hedging)⁵⁴, τότε ο οφειλέτης βαρύνεται για τη μεταβολή με υπαιτιότητα και δύναται να προστατευτεί κατ' αρχήν με τη γενικότερη διάταξη της ΑΚ 288 και όχι με την ΑΚ 388. (ΑΠ 676/94 ΝοΒ 43/825).

Σχετικά με την προβλεψιμότητα ή μη της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας και των συνεπειών αυτής σίγουρα διατυπώνονται και θα διατυπωθούν ποικίλες απόψεις. Σίγουρα όμως, μόνη η επίκληση της (οποιασδήποτε) οικονομικής κρίσης, γενικά και αόριστα, δεν μπορεί να δικαιολογεί την κάμψη της αρχής *pacta sunt servanda*. Θα πρέπει να αιτιολογούνται ειδικά και συγκεκριμένα οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην επιχειρηματική δραστηριότητα που αφορά η σύμβαση, καθώς και να αποδεικνύεται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της κρίσεως και της δυσχέρειας εκπλήρωσης της σύμβασης.⁵⁵

Από την ως άνω μεταβολή των συνθηκών πρέπει να επήλθε διατάραξη της αρχικής ισορροπίας ή αναλογίας των παροχών της σύμβασης σε τόσο μεγάλο βαθμό ώστε να εμφανίζεται υπέρμετρη ανισότητα πλέον μεταξύ παροχής και αντιπαροχής και η αντιπαροχή να καθίσταται δυσβάσταχτη. Επομένως, η επιγενόμενη μεταβολή θα πρέπει να δημιουργεί κίνδυνο πρόκλησης ιδιαιτέρως μεγάλης ζημίας, που ξεπερνά τα όρια της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών με αποτέλεσμα να αποβάλει το χαρακτήρα της συμφωνηθείσας συμβατικής παροχής. Η έννοια του υπέρμετρα επαχθούς της παροχής είναι νομική και συνεπώς υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο.

Ο βαθμός κατά τον οποίο η εκπλήρωση της σύμβασης έχει καταστεί πλέον επαχθής, κρίνεται σύμφωνα με το βαθμό διατάραξης της αρχικής οικονομικής ισορροπίας μεταξύ παροχής και αντιπαροχής, η οποία και αποτέλεσε δικαιοπρακτικό θεμέλιο των συμβαλλομένων μερών. Άλλα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη είναι ο βαθμός του

---

⁵³ Ενδεικτικά αναφέρουμε το ατύχημα στον Κόλπο του Μεξικό το 2010, κατά το οποίο διέρρευσαν 4,9 εκατ. βαρέλια πετρελαίου στη θάλασσα και την κρίση που αφορά το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. (Πηγή: Wikipedia)

⁵⁴ Βλ. και Cenini / Luppi / Parisi, *Law and economics: the comparative law and economics of frustration in contracts*, σε Hondius / Grigoleit, *Unexpected Circumstances in European Contract Law*, σελ. 46.

⁵⁵ Βλ. Καραμπατζό, Α. (2013) όπ.π. σελ. 96 και 104

απρόβλεπτου, το περιεχόμενο της συγκεκριμένης σύμβασης, αλλά και η οικονομική κατάσταση των μερών.⁵⁶

Με δεδομένο ότι η ΑΚ 388 αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου, η εκ των προτέρων παραίτηση, ρητή ή σιωπηρή, από την εφαρμογή της είναι άκυρη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη. Αντίθετα, επιτρέπεται η συμφωνία με την οποία προβλέπεται ειδικά η επέλευση ορισμένης μελλοντικής μεταβολής από το ένα μέρος. Για να είναι ισχυρή η συμφωνία αυτή, θα πρέπει να εξειδικεύεται ο κίνδυνος σε τέτοιο βαθμό ώστε η επέλευσή του να μην μπορεί να θεωρηθεί, κατά την καλή πίστη, ως απρόβλεπτη.⁵⁷ Πρόδηλο είναι ότι η εκ των υστέρων παραίτηση από την εφαρμογή της ΑΚ 388 επιτρέπεται γιατί αποτελεί απαλλοτρίωση δικαιώματος που έχει αποκτηθεί.

(Για τα δικαιώματα του οφειλέτη που απορρέουν από την ΑΚ 388 βλ. αναλυτικά κατωτέρω.)

Μελετώντας την ΔΕΕ υποθ.С-326/2014, απόφαση της 26.11.2015 Verein für Konsumenteninformation κατά A1 Telekom Austria AG⁵⁸, η οποία αφορά παροχή ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ο Γενικός Εισαγγελέας επιχειρεί τη διάκριση της έννοιας της τροποποίησης από την αναπροσαρμογή. Συγκεκριμένα, παρατηρεί ότι ο μη αυτόματος χαρακτήρας της τροποποίησης των τιμολογίων φαίνεται να διαδραματίζει κάποιο ρόλο για τον χαρακτηρισμό της ως αναπροσαρμογής. Το αυτόματο της αναπροσαρμογής εξαρτάται από το αν για την συντέλεση αυτής μεσολαβεί (μη αυτόματη αναπροσαρμογή) ή όχι η βούληση (αυτόματη αναπροσαρμογή), υπό την μορφή σχετικής απόφασης, του προμηθευτή - παρόχου. Ωστόσο, και οι δύο μορφές έχουν αντίστοιχα οφέλη για τους καταναλωτές: στην μη αυτόματη ο πάροχος διαθέτει την διακριτική ευχέρεια να επιλέξει ο ίδιος αν θα προβεί σε αναπροσαρμογή ή όχι του τιμήματος μέσω της αύξησης των τιμολογίων, ενώ στην αυτόματη ακόμη και τυχόν μείωση στους τιμαριθμικούς δείκτες, εφαρμόζεται αμέσως με αντίστοιχη αναπροσαρμογή προς τα κάτω των τιμολογίων.

Επιπλέον, μία ΡΑΤ είναι **εύλογη**, εφόσον η πρόβλεψη για αυτόματη αύξηση της τιμής σε περίπτωση ανόδου του κόστους (προμήθειας της ενέργειας) συνοδεύεται, σαφώς και ευκρινώς, από αντίστοιχη πρόβλεψη για μείωση της τιμής σε περίπτωση πτώσης του κόστους

---

⁵⁶ Βλ. Βαθρακοκόιλη, Β Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα, Τόμος Β, σελ. 381 επ.

⁵⁷ Βλ. ΟΛΑΠ 350/85 ΝοΒ 33/1187

⁵⁸ Βλ. Καλογεράκη, Γ. Σχολιασμός της Απόφασης ΔΕΕ της 26.11.2015, C-326/2014, ΔιΜΕΕ 2015/4, 388.

(προμήθειας της ενέργειας). Στη γερμανική νομολογία μία τέτοια συμβατική ισορροπία θεωρείται απολύτως απαραίτητη για το έγκυρο της ρήτηρας. Αν δεν υφίσταται δηλαδή η ως άνω πρόβλεψη, γίνεται λόγος για ουσιώδη/σημαντική διαταραχή της ισορροπίας της συμβάσεως, η οποία οδηγεί σε καταχρηστικότητα και, έτσι, σε ακυρότητα του σχετικού όρου που την περιλαμβάνει.

Τέλος, τον προμηθευτή βαρύνουν ασφαλώς και πληροφοριακά καθήκοντα αναφορικά με το περιεχόμενο και τη λειτουργία της PAT, τα οποία και πρέπει να προβλέπονται στην ίδια τη PAT. Αν δεν υφίσταται η ειδικότερη αυτή πρόβλεψη, τότε και πάλι η ρήτρα μπορεί να θεωρηθεί άκυρη.

II. Ο δικαστικός έλεγχος του κύρους των PAT

Σε κάθε περίπτωση, όμως, ανεξάρτητα από τους επιμέρους δείκτες αναπροσαρμογής και το μαθηματικό εξαγόμενό τους, είναι απαραίτητος τελικά και ένας συνολικός έλεγχος ως προς το δίκαιο της κρίσης του προμηθευτή, για το οποίο έγινε λόγος ανωτέρω, τόσο με βάση τα τρία επίπεδα ελέγχου των ΓΟΣ: α) ο έλεγχος της ένταξής τους στη σύμβαση, β) ο έλεγχός τους μέσω ερμηνείας (λ.χ. *contra proferentem*) και γ) ο έλεγχος της καταχρηστικότητας (άρ. 2 παρ. 6-7 του Ν. 2251/1994), όσο και με τα άρ. 281 και 288 ΑΚ.

α. έλεγχος της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση

Στο άρθρο 2 παρ. 1 του Ν. 2251/1994, ορίζεται ότι οι «ΓΟΣ δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή αν, κατά την κατάρτιση της σύμβασης, τους αγνοούσε ανυπαίτιως και ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους». Από τη διάταξη προκύπτει ότι οι προϋποθέσεις ισχύος των ΓΟΣ, και άρα και των PAT, κατά την κατάρτιση της σύμβασης είναι: 1) επισήμανση των ΓΟΣ και εξασφάλιση δυνατότητας πραγματικής γνώσης του περιεχομένου τους από τον προμηθευτή, 2) γνώση ή υπαίτια άγνοια του καταναλωτή και 3) αν και δεν αναφέρεται ρητά, η συγκατάθεση του αντισυμβαλλομένου καταναλωτή. Για τη συνδρομή των προϋποθέσεων

αυτών, οι ΡΑΤ πρέπει να είναι γραπτές, σαφώς διατυπωμένες στην ελληνική γλώσσα, να έχει λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους ο αντισυμβαλλόμενος και να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του σε αυτές, είτε ρητώς είτε σιωπηρώς, παραιτούμενος από το δικαίωμα εναντίωσής του σε αυτές.⁵⁹

β. έλεγχος μέσω της ερμηνείας των ΓΟΣ

Αν σύμφωνα με τα παραπάνω, οι ΡΑΤ ως ΓΟΣ εντάχθηκαν στην σύμβαση προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και αποτέλεσαν μέρος αυτής, θα πρέπει να εξεταστούν με βάση το δεύτερο κριτήριο ελέγχου, την ερμηνεία τους. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται τόσο οι ειδικές διατάξεις του άρθρου 2 του Ν. 2251/1994, όσο και διατάξεις του Αστικού Κώδικα και του Συντάγματος.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρ. 2 του Ν. 2251/1994: «Όροι που συμφωνήθηκαν μετά από ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών (ειδικοί όροι) υπερισχύουν των αντίστοιχων γενικών όρων.» Από τη διάταξη αυτή, προκύπτει ότι όταν στο πλαίσιο μιας σύμβασης συνυπάρχουν ΓΟΣ και ειδικοί όροι, αντιφατικοί μεταξύ τους, οι ειδικοί όροι υπερισχύουν των ΓΟΣ, λόγω του ότι αυτοί αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής συμφωνίας, με αποτέλεσμα η ΡΑΤ ως ΓΟΣ να μην ενταχθεί στη σύμβαση και να καταστεί ανίσχυρη. (ΑΠ 620/1986 ΝοΒ 35, 718, ΑΠ 536/1988 ΝοΒ 37,1416, ΕφΠειρ ΕΝΔ 8,420) Εξάλλου, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρ. 2 του Ν. 2251/1994: «Κατά την ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών λαμβάνεται υπ' όψιν η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών. Γενικοί όροι συναλλαγών που διατυπώθηκαν μονομερώς από τον προμηθευτή ή από τρίτον για λογαριασμό του, σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή.»

Περαιτέρω, σύμφωνα με τα άρθρ. 371 -373 ΑΚ, δεν πρέπει το περιεχόμενο μιας ΡΑΤ να είναι αόριστο, γιατί διαφορετικά η σύμβαση καθίσταται «ασυντέλεστη». Ερμηνεύοντας τις ως άνω διατάξεις υπό το πρίσμα όμως της ΑΚ 181, «ασυντέλεστη» και άρα άκυρη θα πρέπει να θεωρείται η συγκεκριμένη ρήτρα και όχι η σύμβαση στο σύνολό της. Η αοριστία βέβαια προτείνεται μόνο όταν είναι πραγματική και όχι φαινομενική. Όταν δηλαδή η παροχή προβλέπεται ότι θα αναπροσαρμοστεί με διαγνωστά αντικειμενικά μέτρα, όπως π.χ. η αξία

---

⁵⁹ Βλ και. Απ. Γεωργιάδη, Γενικοί Όροι Συναλλαγών, ΕΕμπΔ 1989, 315 επ., όπου αναφέρονται και οι ειδικότερες προϋποθέσεις για τη σιωπηρή ένταξη των ΓΟΣ στη σύμβαση ή τη ρητή συγκατάθεση στην ισχύ τους. ΕφΑθ 4902/2001 ΕΕμπΔ 2002, 855

ενός χρηματοπιστωτικού προϊόντος ενέργειας, η ρήτρα είναι έγκυρη και δεν πάσχει ακυρότητας.⁶⁰

Επιπλέον, σύμφωνα με την ΑΚ 372, δεν επιτρέπεται η μελλοντική αναπροσαρμογή της σύμβασης να ανατίθεται στην απόλυτη κρίση ενός από τους συμβαλλομένους. Αντίθετα, αν η ερμηνεία της ΡΑΤ καταλείπεται στην ελεύθερη δίκαιη κρίση ενός από τα μέρη, τότε δεν τίθεται θέμα ακυρότητας της ΡΑΤ και άρα ούτε της σύμβασης. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ΑΠ 675/2002⁶¹, σύμφωνα με την οποία: *«Οι συμβαλλόμενοι στη μίσθωση μπορούν να συμφωνήσουν, ότι στην περίπτωση, που παραταθεί αναγκαστικώς η συμβατική διάρκεια εμπορικής μισθώσεως, το καταβλητέο μίσθωμα θα καθορισθεί από το αρμόδιο δικαστήριο στο οποίο θα προσφύγει για το σκοπό αυτό ο εκμισθωτής. Στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο θα προσδιορίσει το μίσθωμα, αναπροσαρμόζοντας αναλόγως τούτο σε σχέση με το προηγουμένως καταβαλλόμενο, κατά δίκαιη κρίση, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθ. 371 εδ. β' ΑΚ. Η σχετική απόφαση είναι διαπλαστική.»*⁶²

Τέλος, ο ερμηνευτής της εκάστοτε ΡΑΤ, οφείλει μεταξύ των περισσότερων δυνατών ερμηνειών, να επιλέγει εκείνη που εναρμονίζεται καλύτερα με το Σύνταγμα, αλλά και σε περίπτωση ύπαρξης νοηματικού κενού η πλήρωση αυτού, να γίνεται με γνώμονα τις συνταγματικές επιταγές. Το άρθρ. 2 παρ. 1 Σ, ορίζει ότι *«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»*, ενώ το άρθρ. 5 παρ. 1 Σ, ορίζει ότι *«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.»* Επομένως, μία ΡΑΤ κρίνεται εφαρμοστέα μόνο στην περίπτωση που είναι αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης υπό όρους συναλλακτικής ισοτιμίας, κατά το μέγιστο δυνατό βαθμό, η οποία μάλιστα είχε ουσιαστικό και όχι τυπικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, αν δεν εκφράστηκε ελεύθερα η βούληση του αντισυμβαλλόμενου, εδώ του καταναλωτή (π.χ. λόγω εκμετάλλευσης της απειρίας ή της έλλειψης υποκατάστατου του αγαθού που αφορά η σύμβαση, εδώ της ηλεκτρικής ενέργειας) και υπήρξε έμμεση καταστρατήγηση του νόμου, η

---

⁶⁰ Βλ. Καραμπατζό, Α. Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, σελ. 541-542

⁶¹ Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών «Ισοκράτης»

⁶² Ομοίως και ΑΠ 393/2002 (ΤΝΠ) όπου: *«Η δίκαιη κρίση θα σχηματισθεί από το δικαστήριο, κατά τη διαμόρφωση του ύψους και της εκτάσεως της αντιπαροχής, με βάση τα κριτήρια, που θέτουν η σύμβαση ή ο νόμος, και εν ελλείψει αυτών, με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας, και πάντοτε μέσα στα πλαίσια του πνεύματος και του σκοπού της συμβάσεως της μισθώσεως. Βέβαια καταλείπεται κατ' αρχήν ελευθερία στα συμβαλλόμενα μέρη με βάση την καθιερούμενη από το άρθρο 361 ΑΚ αυτονομία της ιδιωτικής βουλήσεως να προσδιορίσουν κριτήρια ή κατευθύνσεις για τον προσδιορισμό από το δικαστήριο της αντιπαροχής, τα οποία το δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη του.»*

διάταξη του άρθρ. 2 παρ. 4 του Ν. 2251/1994, που αναφέρθηκε ανωτέρω, δεν θα εφαρμοστεί.⁶³

Άλλες συνταγματικές διατάξεις που τυγχάνουν εφαρμογής κατά το στάδιο της ερμηνείας μιας ΡΑΤ, είναι το άρθρ. 20 παρ. 1 Σ (που καθιερώνει το θεμελιώδες δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας), το άρθρ. 25 παρ. 1 και 3 Σ (περί καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, για την οποία θα γίνει λόγος αναλυτικά κατωτέρω) σε συνδυασμό πάντα με το άρθρ. 93 παρ. 4 Σ. Με τις ως άνω διατάξεις, καθιερώνεται ρητά η άμεση τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν, αλλά και οι Συνταγματικές ρυθμίσεις, αποκτούν ερμηνευτική λειτουργία, πέρα από την οριοθετική – ελεγκτική της συνταγματικότητας.⁶⁴

γ. έλεγχος της καταχρηστικότητας

Αφού μια ΡΑΤ ελεγχθεί ως ΓΟΣ για την ένταξή της σύμβαση και προσδιοριστεί η ερμηνεία του περιεχομένου της, πρέπει να ελεγχθεί υπό το πρίσμα της καταχρηστικότητας.

Στην παρ. 6 του άρθρ. 2 του Ν.2251/1994, απαγορεύεται η συνομολόγηση καταχρηστικών ΓΟΣ και προσδιορίζονται τα γενικά κριτήρια ελέγχου: η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, οι ειδικές συνθήκες κατά τη σύναψή της και οι λοιπές ρήτρες της εξεταζόμενης σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία εξαρτάται. Στην παράγραφο 7 του ίδιου άρθρου, όπου γίνεται ενδεικτική απαρίθμηση από το νομοθέτη καταχρηστικών όρων, ορίζεται ρητά ότι: *«Σε κάθε περίπτωση, είναι καταχρηστικοί οι όροι που επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο, ο οποίος να αναφέρεται στη σύμβαση»*. Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης καθιερώνει την αρχή της διαφάνειας, η οποία πρέπει να διέπει μια ΡΑΤ.

Το Σύνταγμα καθιερώνει με το άρθρο 25 παρ. 1 και 3 Σ περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών που εδράζονται είτε στο Σύνταγμα είτε σε άλλο νομοθετικό κείμενο και είναι σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας, αλλά και απαγορεύει ρητά την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος.

---

⁶³ Βλ. Ενδεικτικά απόφαση ΑΠ 752/2006, ΝοΒ 2007, 852, για την εξειδίκευση της αόριστης νομικής έννοιας «υπερμετρη διατάραξη της ισορροπίας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή».

⁶⁴ Βλ. Καράκωστα, Ι. Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, σελ.100-102

Όσον αφορά την έννοια της καταχρηστικότητας μιας ΡΑΤ, υπό τον έλεγχο των διατάξεων του ΑΚ, εφαρμοστέες κρίνονται, μεταξύ άλλων, οι διατάξεις των άρθρων 281 και 288.⁶⁵

Η επέκταση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 281 ΑΚ στις γενικότερες ελευθερίες και άρα και στη συμβατική ελευθερία, προστατεύει τον εκ θέσεως ασθενέστερο οικονομικά ή/και διανοητικά συμβαλλόμενο από την επιβολή μονομερών ρητρών που αντίκεινται στο δίκαιο, χωρίς αυτό να καθίσταται απαραίτητο από τυχόν ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης συναλλαγής. Έτσι, επιτυγχάνεται η εξίσωση των αντίρροπων συμφερόντων μέσω της ανταποδοτικής συναλλακτικής σχέσης των συμβαλλομένων μερών.

Πέρα από την εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων συμφερόντων σύμφωνα με το άρθρο 281 ΑΚ, η διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ ορίζει ότι για να είναι θεμιτή η εκάστοτε συναλλακτική σχέση πρέπει να είναι κοινωνικά προσανατολισμένη. Η αντικειμενική καλή πίστη, δηλαδή η ευθύτητα και η εντιμότητα στις συναλλαγές, καθιερώνεται ως κριτήριο ελέγχου της κάθε ενοχικής σχέσης, και άρα κάθε όρος της σύμβασης πρέπει να είναι σύμφωνος με αυτή προκειμένου να διασφαλίζεται η ομαλή εξέλιξή της. Η διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ είναι υψίστης σημασίας, καθώς αποτελεί τη νομική βάση μιας ΡΑΤ, όπως αναλυτικά εκτέθηκε ανωτέρω.

Αν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, οι ΓΟΣ, και μεταξύ των οποίων και οι ΡΑΤ στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας που μελετάμε, δεν καθίστανται περιεχόμενο της σύμβασης προμήθειας και δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, για τον οποίο ο νομοθέτης επιφυλάσσει μια σειρά από δικαιώματα τα οποία θα δούμε αναλυτικά στην συνέχεια της παρούσας.⁶⁶

---

⁶⁵ Βλ. Καράκωστα, Ι. Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, σελ.112-113

⁶⁶ Βλ. Ενδεικτικά Καλογεράκη, Γ. Καταχρηστικότητα ΓΟΣ περί ανατιμολόγησης της πραγματικώς καταναλωθείσας ποσότητας ηλεκτρικής ενέργειας (Σχόλιο στην ΜΠρΘεσ 1409/2015), Ενέργεια & Δίκαιο 2017/26, 178 επ.

Στ. Ενσωμάτωση στη ΡΑΤ νομοθετικής ρύθμισης

Δεν αποκλείεται η ΡΑΤ να περιέχεται σε ειδικό συνοδευτικό συμβατικό έγγραφο που παραπέμπει σχετικά στις ρυθμίσεις ενός γενικώς ισχύοντος κανονισμού προμήθειας (που, με τη σειρά του, μπορεί να έχει ισχύ τυπικού ή ουσιαστικού νόμου).

Το ΔΕΕ έχει αποφανθεί (ΔΕΕ C-92/11, απόφ. της 21.03.2013, RWE Vertrieb,) ότι σε έλεγχο καταχρηστικότητας υπόκεινται και οι ΓΟΣ, οι οποίοι χωρίς καμία μεταβολή κατά περιεχόμενο, ενσωματώνονται σε μια σύμβαση καθιερώνοντας ρυθμίσεις με ισχύ κανόνα δικαίου (όπως λ.χ. οι περιεχόμενες στον Κανονισμό Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας), απευθυνόμενες όμως σε πελάτες για τους οποίους οι κανόνες αυτοί δεν ισχύουν νομοθετικώς.

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις που ενσωματώνονται σε ΓΟΣ (δηλωτικοί όροι, *naturalia negotii*) μπορεί να αποβάλλουν τη νομοθετική τους ισχύ και να αποκτούν συμβατική φύση και έτσι να υπόκεινται στον έλεγχο καταχρηστικότητας του Ν. 2251/1994, μόνο όμως όταν στη σύμβαση ρυθμίζονται διαφορετικές περιπτώσεις από αυτές που ρυθμίζουν οι νομοθετικές διατάξεις (λ.χ. η νομοθετική ρύθμιση που αφορά στη σχέση χονδρεμπόρου-λιανεμπόρου ενέργειας ενσωματώνεται σε ΓΟΣ που ρυθμίζουν τη σχέση λιανεμπόρου-καταναλωτή). Αν όμως στη σύμβαση ρυθμίζεται το ίδιο θέμα που ρυθμίζεται ήδη νομοθετικά, τότε οι εν λόγω ρυθμίσεις δεν υπόκεινται σε έλεγχο καταχρηστικότητας, αφού δεν αποβάλλουν τότε τον νομοθετικό τους χαρακτήρα: με άλλες λέξεις, δεν υφίσταται έλεγχος των δηλωτικών όρων όταν αυτό που ορίζεται στη σύμβαση θα ίσχυε ούτως ή άλλως, ακόμη και αν δεν υπήρχε η επίμαχη συμβατική ρήτρα.⁶⁷

---

⁶⁷ Βλ. Καραμπατζό, Α. Ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, σελ.5

Ζ. Δυνατότητα καταγγελίας αντί ακυρότητας;

Η σύμβαση προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας είναι μια διαρκής σύμβαση. Ανεξάρτητα από την τυχόν συμφωνία των μερών για την χρονική της διάρκεια, μπορεί να επέλθει λύση της σύμβασης με την άσκηση καταγγελίας εκ μέρους κάποιου από τους συμβαλλόμενους σύμφωνα με το άρθρο 672 επ. ΑΚ, καθότι η μεταβολή των συνθηκών στις οποίες τα μέρη στηρίχθηκαν κατά την σύναψη της σύμβασης προμήθειας με αποτέλεσμα η υλοποίηση αυτής να έχει καταστεί υπέρμετρα επαχθής για το ένα μέρος, αποτελεί ουσιώδη λόγο.

Στο άρθρο 21 του «Κώδικα Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας» ρυθμίζονται με τρόπο αναγκαστικό ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος καταγγελίας της σύμβασης προμήθειας από τους συμβαλλόμενους. Με στόχο την ενίσχυση του ανταγωνισμού και την διευκόλυνση του Πελάτη στην αλλαγή Προμηθευτή, ώστε να επιτευχθούν καλύτερες τιμές, ο «Κώδικας Προμήθειας» ρυθμίζει με ευνοϊκότερο τρόπο την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας εκ μέρους του Πελάτη, ο οποίος είναι συνήθως οικονομική και διανοητικά ασθενέστερος.

Ενδεικτικά αναφέρουμε πως για λόγους ειδικής προστασίας των Μικρών Πελατών, ο «Κώδικας Προμήθειας» προβλέπει ότι μονομερής τροποποίηση του περιεχομένου της Σύμβασης από τον Προμηθευτή, είναι δυνατή μόνο εφόσον τούτο προβλέπεται νομοθετικώς ή έχει ρητώς συμφωνηθεί στη Σύμβαση Προμήθειας (άρθρο 30 § 1). Σε κάθε δε περίπτωση τροποποίησης όρων της σύμβασης προμήθειας, ο Προμηθευτής υποχρεούται σε ατομική ενημέρωση του Μικρού Πελάτη τουλάχιστον εξήντα (60) ημέρες πριν την έναρξη ισχύος των τροποποιήσεων και, εφόσον είναι δυνατό και επαρκές, επισημαίνεται σε ειδικό πεδίο του Λογαριασμού Κατανάλωσης ή σε χωριστό έντυπο που αποστέλλεται μαζί με τον λογαριασμό.⁶⁸

Αντίθετα, τίθενται προϋποθέσεις και περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας από τον Προμηθευτή, ώστε να αποτραπούν αδικαιολόγητες καταγγελίες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν δυσκολίες στην απρόσκοπτη και εύρυθμη προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας στον Τελικό Πελάτη.

---

⁶⁸ Βλ. Λύτρα, Θ. όπ.π. σελ. 196-197

Για την αποκατάσταση όμως του ελλείμματος προστασίας που υφίσταται εις βάρος του καταναλωτή από την ίδια την –αδιαφανή– διαμόρφωση της ΡΑΤ, δεν αρκεί κατά το ΔΕΕ η τυχόν παρεχόμενη στο εθνικό δίκαιο δυνατότητα για έγκαιρη καταγγελία της σύμβασης προμήθειας ενέργειας, προκειμένου να αποφύγει ο καταναλωτής μία αύξηση της τιμής.

Εξάλλου, η δυνατότητα αυτή καταγγελίας μπορεί, σε κάποιες μη ανεπτυγμένες αγορές, να είναι άνευ αντικειμένου, αφού μπορεί να μην υφίσταται εναλλακτικός προμηθευτής ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου, που να «προσφέρει» μάλιστα διαφορετικές ΡΑΤ. Όσο περισσότερο πάντως αυξάνεται ο αριθμός των προμηθευτών και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός, το επιχείρημα αυτό ασφαλώς εξασθενεί. Σε κάθε περίπτωση για να γίνει χρήση του δικαιώματος καταγγελίας, θα πρέπει να είναι σαφές ότι δεν πρόκειται για αναπροσαρμογή των συμφωνηθέντων, αλλά για ουσιαστική τροποποίηση των συμβατικών όρων.⁶⁹

---

⁶⁹ Βλ. Καλογεράκη, Γ. ό.π. : «Κατά συνέπεια των ανωτέρω και στο μέτρο που η διατύπωση της αντιπαροχής που βαρύνει τον συνδρομητή υπό όρους «τιμαριθμικώς αναπροσαρμοζόμενης τιμής» παρουσιάζει τα αναγκαία χαρακτηριστικά προβλεψιμότητας, διαφάνειας και ασφάλειας δικαίου ώστε να μπορεί να γίνει δεκτό ότι δεν έχει επέλθει μεταβολή της συμβατικής θέσεως του συνδρομητή, δεν μπορεί τούτη να χαρακτηριστεί ως τροποποίηση των συμβατικών όρων, κατά την έννοια του άρθρου 20, παράγραφος 4, της Οδηγίας 2002/22/ΕΟΚ. Συνεπώς, η πρακτική συνέπεια των ανωτέρω είναι ότι, αφενός δεν παρέχεται στους καταναλωτές δικαίωμα καταγγελίας, αφού δεν πρόκειται περί τροποποίησης συμβατικών όρων, αλλά περί αναπροσαρμογής αυτών, και αφετέρου δεν χρειάζονται να συντρέχουν σωρευτικά οι αναφερόμενες στο Παράρτημα της Οδηγίας 93/13/ΕΚ (παράγραφος 1, στοιχείο ι' και λ') προϋποθέσεις εγκύρου τροποποίησης συμβατικού όρου και δη του τιμήματος».

Η. Συνέπειες της ακυρότητας

Ι. Στη θέση της άκυρης ΡΑΤ πλέον τι;

Οι ρήτρες αυτόματης αναπροσαρμογής του τιμήματος, ως ΓΟΣ, ελέγχονται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο ως καταχρηστικές ή μη.⁷⁰

Εν πρώτοις, η ακυρότητα της ΡΑΤ δεν οδηγεί σε ακυρότητα ολόκληρης της συμβάσεως. Τα άρθρα 2 παρ. 8 του Ν. 2251/1994 και 181 ΑΚ προβλέπουν την περίπτωση μερικής αντί ολικής ακυρότητας και ρυθμίζουν τη μερική σχετική ακυρότητα με τέτοιο τρόπο ώστε να βαίνει τελικά υπέρ του καταναλωτή.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 181 ΑΚ⁷¹, το άκυρο μέρος δεν επηρεάζει το κύρος της υπόλοιπης δικαιοπραξίας, αλλά ο δικαιοπρακτήσας μπορεί να επικαλεσθεί, φέροντας και το σχετικό βάρος απόδειξης, ότι δεν θα καταρτιζόταν η δικαιοπραξία χωρίς το άκυρο μέρος της. Δεν είναι αποφασιστική όμως η θέληση μόνο του ενός συμβαλλομένου, αφού το τεκμήριο είναι υπέρ της διατήρησης του κύρους της δικαιοπραξίας (π.χ. επί τοκογλυφικής σύμβασης δανείου, ο δανειοδότης θέλει την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, ενώ ο δανειολήπτης θέλει την ακυρότητα μόνο του όρου για το επιτόκιο και μόνο ως προς το ποσοστό που υπερβαίνει το νόμιμο επιτόκιο, άρα η δικαιοπραξία θα ισχύσει με βάση το νόμιμο επιτόκιο.)

Στις συμβάσεις προμηθειών, και άρα και στις συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας που μελετάμε, το άρθρο 2 παρ. 8 του Ν. 2251/1994, θέλοντας να προστατεύσει τον εκθέσεως αδύναμο καταναλωτή, καθιερώνει σχετική μερική ακυρότητα υπέρ του ορίζοντας ότι «Ο προμηθευτής δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης, για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι γενικοί όροι είναι άκυροι ως καταχρηστικοί.»

---

⁷⁰ Βλ. Πυροβέτση, Μ. Προστασία του καταναλωτή – Γενικοί Όροι – Γενικοί Καταχρηστικοί Όροι των Συναλλαγών με τους καταναλωτές, Αρμ. 1996, 309

⁷¹ Βλ. Αυγουστιανάκη σε Γεωργιάδη, Α. – Σταθόπουλο, Μ. Αστικός Κώδικας, Γενικές Αρχές, Τόμος ΙΒ σελ.693-700

Μόνο λοιπόν αν ο καταναλωτής της ηλεκτρικής ενέργειας διαπιστώσει ότι ένας ή περισσότεροι όροι της σχετικής σύμβασης πάσχουν ακυρότητας, όπως για παράδειγμα η ΡΑΤ, μπορεί να επικαλεσθεί αυτήν και κατ' επέκταση να ζητήσει τη θεραπεία της. Η ακυρότητα αυτή καθιερώνεται με σκοπό την εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος, και συνεπώς δεν λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπ' όψιν από το Δικαστήριο, αλλά μόνο αν προταθεί. Μέχρι τότε, η δικαιοπραξία παράγει όλα τα έννομα αποτελέσματά της.

Ως θεραπεία σχετικής άκυρης δικαιοπραξίας εννοείται η μεταγενέστερη ισχυροποίηση της άκυρης δικαιοπραξίας και μάλιστα αναδρομικώς, που συντελείται με παραίτηση του καταναλωτή που δικαιούται να την επικαλεσθεί, με οποιονδήποτε τρόπο από το σχετικό δικαίωμά του. Η παραίτηση είναι μονομερής δικαιοπραξία, η οποία υπάγεται στον ίδιο τύπο με την αρχική σύμβαση, που στην περίπτωση των συμβάσεων προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας είναι έγγραφος. Συνέπεια της παραίτησης είναι ότι η άκυρη δικαιοπραξία καθίσταται απρόσβλητη.

Αν όμως ο καταναλωτής, κάνει χρήση του δικαιώματός του να προβάλλει την ακυρότητα της ΡΑΤ, είτε δικαστικά είτε εξώδικα, ζήτημα τίθεται αν μπορεί η σύμβαση να συνεχίσει να παράγει τις έννομες συνέπειες που απορρέουν από αυτήν. Στην περίπτωση αυτή φαίνεται να μπορεί να εφαρμοσθεί η συμπληρωτική ερμηνεία της συμβάσεως που προβλέπει ο ΑΚ, σε συνδυασμό με τα άρ. 173, 200 και 371 ΑΚ. Η διαδικασία της συμπληρωτικής ερμηνείας προβλέπει τη διάγνωση ενός ρυθμιστικού κενού και την πλήρωσή του με βάση την υποθετική-εικαζόμενη βούληση των μερών, αν αντιμετώπιζαν το εν λόγω κενό κατά τον χρόνο κατάρτισης της συμβάσεως. Η κοινή βούληση των μερών διαμορφώνεται από προηγούμενες λύσεις που έδωσαν τα μέρη σε ομοειδή κενά της δικαιοπραξίας, από προηγούμενες συναλλαγές, καθώς και από τον οικονομικό σκοπό στον οποίο απέβλεπε η δικαιοπραξία, πάντα υπό το πρίσμα των αρχών της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών.

Λόγω της φύσεως των συμβάσεων που εξετάζουμε λοιπόν, οι οποίες αφορούν την προμήθεια ενός αγαθού, τα υποκατάστατα του οποίου ενδέχεται να είναι για ορισμένους καταναλωτές ανύπαρκτα, κοστοβόρα και χαμηλότερης ποιότητας, η ακυρότητα της ΡΑΤ δεν οδηγεί συνήθως τους καταναλωτές σε καταγγελία της σύμβασης. Μια τέτοια καταγγελία θα είχε μεγάλες οικονομικές συνέπειες για τους προμηθευτές, αλλά και ακόμη μεγαλύτερες για τους καταναλωτές. Αυτό διότι οι καταναλωτές μέχρι να συνάψουν νέα σύμβαση με τον ίδιο προμηθευτή χωρίς την ύπαρξη άκυρης ΡΑΤ ή μέχρι να συμβληθούν με εναλλακτικό προμηθευτή, θα ήταν αναγκασμένοι να αναστείλουν τη δραστηριότητά τους. Έτσι σε

περίπτωση που το τίμημα για την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας καθορίζεται με ρήτρα που δεν πληροί τις προϋποθέσεις που εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω, τα συμβαλλόμενα μέρη, λαμβάνοντας υπ' όψιν την συνολική λειτουργία της σύμβασης και αν εκπληρώνεται πλημμελώς ή μη ο σκοπός για τον οποίο αυτή έχει υπογραφεί, υιοθετούν σταθερή τιμολόγηση απορροφώντας τυχόν αυξομειώσεις στην τιμή παραγωγής, μεταφοράς και κατ' επέκταση προμήθειας της ηλεκτρικής ενέργειας.

Ειδικότερα, η εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας συνάδει και με τους σκοπούς του άρθρου 6, παρ. 1, της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, καθόσον, κατά πάγια νομολογία, τείνει να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εισάγει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα.

Αντιθέτως, αν, σε περίπτωση κύριας δίκης, δεν επιτρεπόταν η εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας και, κατά συνέπεια, ο δικαστής όφειλε να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, τούτο θα συνεπαγόταν δυνητικώς ιδιαίτερως επιζήμιες συνέπειες για τον καταναλωτή, με αποτέλεσμα ο αποτρεπτικός χαρακτήρας που απορρέει από την ακύρωση της συμβάσεως να διακυβευόταν⁷². Ωστόσο, στη γερμανική νομολογία γίνεται απόρριψη του εργαλείου της συμπληρωτικής ερμηνείας, παρά την πρόδηλη ύπαρξη κενού στη σύμβαση.

Γίνεται λοιπόν από τα παραπάνω αντιληπτό ότι, πρακτικώς, σε περίπτωση που μια ΡΑΤ πάσχει ακυρότητας, θα ισχύει εφεξής, για το μέλλον, σταθερή τιμολόγηση ανεξάρτητα από τυχόν αυξομειώσεις στην τιμή προμήθειας της ηλεκτρικής ενέργειας. Με άλλες λέξεις, οι συμβάσεις παροχής θα έχουν πλέον σταθερή τιμή, εκτός αν τα μέρη συμφωνήσουν πλέον σε μία νέα, σύνομη τη φορά αυτή, ΡΑΤ.⁷³

---

⁷² Βλ. μεταξύ άλλων, απόφαση ΔΕΕ Υποθ. C-26/13 απόφ. της 30.4.2014 Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai κατά OTP Jelzálogbank Zrt, σκέψεις 82-83, απόφαση ΔΕΕ Υποθ. C-453/10 απόφ. της 15.3.2012 Jana Pereňičová και Vladislav Pereňič κατά SOS financ spol. s r. o., σκέψη 31, και εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

⁷³ Βλ. Καραμπατζό, Α. Ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, σελ. 7-8

II. Δυνατότητα του προμηθευτή να καταγγείλει τη σύμβαση προμήθειας ενέργειας λόγω της ακυρότητας της ΡΑΤ;

Ανωτέρω, είδαμε ότι το άρ. 2 του Ν. 2251/1994, απονέμει το δικαίωμα επίκλησης της μερικής σχετικής ακυρότητας ακέραιο στον καταναλωτή. Το ερώτημα όμως που ανακύπτει είναι αν ο προμηθευτής δύναται να προβεί σε έκτακτη καταγγελία της σύμβασης για σπουδαίο λόγο εξαιτίας της ακυρότητας της ΡΑΤ, σε περίπτωση που καθίσταται για εκείνον δυσβάσταχτη-μη αξιώσιμη (άρ. 281, 288 ΑΚ) η συνέχιση εκτέλεσης της σύμβασης χωρίς ΡΑΤ, με σταθερό δηλαδή τιμολόγιο.

Κατά τη γερμανική νομολογία, πρέπει να είμαστε εδώ εξαιρετικά επιφυλακτικοί-αυστηροί, δεδομένου άλλωστε ότι ο κίνδυνος ελαττωματικής διαμόρφωσης των ΓΟΣ (ακόμη και μέσω ενσωμάτωσης σ' αυτούς όρων που περιέχονται σε κανονιστικά κείμενα, αφορούν όμως εκεί σε άλλους αποδέκτες) εντάσσεται κατ' αρχήν στη σφαίρα κινδύνων του ίδιου του χρήστη των ΓΟΣ, δηλαδή εδώ του προμηθευτή.

Ο προμηθευτής αποτελεί επιχείρηση, η οποία λειτουργεί σε ένα ευμετάβλητο οικονομικό περιβάλλον το οποίο εγκυμονεί κινδύνους. Ως επιχείρηση είναι ένας αυτόνομος οργανισμός, ο οποίος δαπανά πόρους για την παραγωγή προϊόντων (εδώ προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας) και ο οποίος αποζημιώνεται για τις δαπάνες του από την πώληση (προμήθεια) των προϊόντων που παράγει (προμηθεύει)⁷⁴. Το οικονομικό αυτό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από τις μεταβολές των μακροοικονομικών μεγεθών ισχυρών οικονομικά κρατών, τη διακύμανση τιμής του πετρελαίου, την αστάθεια των ισοτιμιών των ισχυρών νομισμάτων, τις πολιτικές εξελίξεις και τις πολεμικές συγκρούσεις, την καθυστερημένη έκδοση σημαντικών αποφάσεων από υπερεθνικούς οργανισμούς, και τις ισχυρές κρίσεις σε ΗΠΑ και Ε.Ε. κά. Το οικονομικό περιβάλλον μεταβάλλεται συνεχώς και η εξάλειψη του κινδύνου είναι αδύνατη, ενώ η ελαχιστοποίηση του είναι πιθανή.

Αν λοιπόν το τίμημα της προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας είχε συνδεθεί άμεσα με τους ως άνω παράγοντες, οι οποίοι ως γνωστόν παίζουν εξαιρετικά μεγάλο ρόλο στις ενεργειακές σχέσεις ανά την υφήλιο, ενδέχεται η συνέχιση της λειτουργίας μιας τέτοιας, άλλοτε επικερδούς για τον προμηθευτή, σύμβασης να καθίσταται πλέον επαχθής. Για τη

---

⁷⁴ Βλ. Θωμαδάκη, Σ. – Αλεξάκη, Π. Οικονομική των Επιχειρήσεων, σελ. 24

Γερμανική Νομολογία μια τέτοια μεταβολή εντάσσεται κατ' αρχήν στην σφαίρα κινδύνων του προμηθευτή.

Πιο συγκεκριμένα, όταν λ.χ. η υπολειπόμενη χρονική διάρκεια της σύμβασης είναι 12 με 24 μήνες, δεν θεωρείται έγκυρη μία έκτακτη κατά τα ως άνω καταγγελία και δεν επιφέρει έννομες συνέπειες. Αν ωστόσο η υπολειπόμενη διάρκεια υπερβαίνει έναν τέτοιο χρονικό ορίζοντα, η αξιολόγηση μπορεί να αλλάξει, λαμβανομένων όμως υπ' όψιν και άλλων παραγόντων (λ.χ. πόσες συνολικά συμβάσεις του συγκεκριμένου προμηθευτή πλήττει η ακυρότητα, άρα το μέγεθος της οικονομικής ζημίας που του προκαλεί, κοκ).

Εμφανίζεται και πάλι λοιπόν η ανάγκη χρήσης των εργαλείων ελέγχου του ΑΚ. όπως είναι αυτό του άρ. 178 ΑΚ για τη δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη, του άρ. 179 περ. β' ΑΚ για την καταπλεονεκτική δικαιοπραξία, του αρ. 281 ΑΚ για την κατάχρηση δικαιώματος και του άρ. 288 ΑΚ για την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Με τα εργαλεία αυτά θα πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση το αν ο εκάστοτε προμηθευτής θα μπορεί να προβεί σε έκτακτη καταγγελία σύμβασης προμήθειας ενέργειας, αν ακυρωθεί μία ΡΑΤ και υποχρεωθεί να παρέχει τις υπηρεσίες του εκδίδοντας σταθερό τιμολόγιο.

Επιπλέον, δύνανται να τεθούν σε εφαρμογή και τα δικαιώματα που απορρέουν από την ΑΚ 388. Ο οφειλέτης – προμηθευτής του οποίου η παροχή κατέστη υπέρμετρα επαχθής υπό τις προϋποθέσεις που αναλύθηκαν ανωτέρω, έχει σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου αυτού, το διαπλαστικό δικαίωμα να ζητήσει από το δικαστήριο είτε την αναγωγή της παροχής στο προσήκον μέτρο ή τη λύση της σύμβασης εξ ολοκλήρου, ασκώντας διαπλαστική αγωγή, ανταγωγή ή ένσταση.⁷⁵

Η αναπροσαρμογή της υπέρμετρα επαχθούς παροχής γίνεται είτε με μείωση της παροχής, είτε με αύξηση της αντιπαροχής, είτε με συνδυασμό αυτών, είτε με άλλο τρόπο που θα επιλέξουν τα συμβαλλόμενα μέρη. Οι συνέπειες της λύσης της σύμβασης ή της αναπροσαρμογής στην περίπτωση αυτή θα ισχύουν για το μέλλον, εκτός αν άλλως ορίζεται στην απόφαση. Η παρ. 2 του άρθρ. ΑΚ 388, περί απόσβεσης των εκατέρωθεν παροχών που δόθηκαν και απόδοσης αυτών κατά τις διατάξεις ΑΚ 904 επ., δεν δύναται να εφαρμοσθεί λόγω της ιδιαίτερης φύσης του αγαθού της ηλεκτρικής ενέργειας. Σημειώνουμε, ότι με την ένσταση από τον οφειλέτη - προμηθευτή του οποίου η παροχή κατέστη υπέρμετρα επαχθής, η οποία είναι μη γνήσια⁷⁶, δεν επιδιώκεται η απόρριψη της αγωγής, αλλά η αναγωγή της

---

⁷⁵ Βλ. ΑΠ 678/97 ΕΕΝ 1948/38

⁷⁶ Βλ. ΑΠ 327/94 ΝοΒ 43/241

παροχής στο προσήκον μέτρο ή και η λύση της σύμβασης κατά το μέρος που δεν εκτελέστηκε. Η διάταξη του ΑΚ 388 δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής, όταν ο οφειλέτης – προμηθευτής ανέλαβε τον, από την μεταβολή των συνθηκών κίνδυνο.⁷⁷

III. Αναζήτηση των καταβολών που έχουν ήδη γίνει βάσει της άκυρης ΡΑΤ

Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, η αναζήτηση μπορεί να γίνει με βάση τις διατάξεις περί αδικαιολογήτου πλουτισμού (άρ. 904 επ. ΑΚ), μέχρι την πάροδο εικοσαετίας, ότε και η σχετική αξίωση παραγράφεται (άρ. 249 ΑΚ). Αναζητείται, βεβαίως, μόνο το υπερβάλλον, δηλαδή η διαφορά μεταξύ της αρχικής τιμολόγησης και της αυξημένης τιμολόγησης που προέκυψε εκ των υστέρων με την ενεργοποίηση της ΡΑΤ.

Περαιτέρω, δεν αποκλείεται, σε κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις, να ευδοκιμήσει τυχόν ένσταση του προμηθευτή περί καταχρηστικής επίκλησης της ακυρότητας (κατ' άρ. 281 ΑΚ) από μέρους του καταναλωτή, αν αυτός επί χρόνια (και όχι για μικρό χρονικό διάστημα) αποδέχθηκε συνειδητά την αναπροσαρμογή με βάση την ΡΑΤ (συνειδητά: γνωρίζοντας δηλ. την ύπαρξή της και την εντεύθεν απορρέουσα για εκείνον οικονομική επιβάρυνση) και έτσι δημιούργησε στον πάροχο την εύλογη πεποίθηση ότι δεν επρόκειτο να αμφισβητήσει το κύρος της ΡΑΤ. Επιπροσθέτως, όμως, για την κατάφαση εδώ της καταχρηστικότητας-αποδυνάμωσης δικαιώματος θα πρέπει να επαπειλούνται εκ της ακυρότητας σοβαρές οικονομικές συνέπειες για τον προμηθευτή, όπως λ.χ. όταν η αναζήτηση του υπερβάλλοντος εκτείνεται σε μεγάλο βάθος χρόνου (λ.χ. άνω της δεκαετίας).⁷⁸

---

⁷⁷ Βλ. ΕΘ 363/75 Αρμ 29/210, ΕΘ 428/75 Αρμ 29/577

⁷⁸ Βλ. Καραμπατζό, Α. Ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, σελ. 9

Θ. Αντιπαραβολή με τη νομολογία του ΔΕΕ και ιδίως με την προβληματική περί του κύρους των ρητρών αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής

Εν γένει, το ΔΕΕ αναγνωρίζει τη συνδρομή ευλόγου συμφέροντος του προμηθευτή να μπορεί να τροποποιεί το τίμημα των παρεχόμενων υπηρεσιών ή προϊόντων στις διαρκείς συμβάσεις, ακόμη κι αν αυτές αφορούν σε υπηρεσίες ή αγαθά κοινής ωφελείας, όπως οι ηλεκτρονικές επικοινωνίες ή η ενέργεια: ΔΕΕ C-92/11, απόφ. της 21.03.2013, RWE Vertrieb, σκέψη 46 (αναφορικά με καταναλωτικές συμβάσεις φυσικού αερίου) και ΔΕΕ C-359/11 & C-400/11, απόφ. της 23.10.2014, Schulz Egbringhoff, σκέψη 44 (αναφορικά με καταναλωτικές συμβάσεις προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου).

Αυτό ισχύει κατ' αρχήν και για τις ρήτρες αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής του τιμήματος, οι οποίες σχετίζονται με τη μεταβολή κάποιου δείκτη αναφοράς. Σύμφωνα, εξάλλου, με το Παράρτημα της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ (παρ. 2 στοιχ. δ'), οι εν λόγω ρήτρες είχαν ήδη εξαιρεθεί ρητώς από την ένταξή τους στον κατάλογο των per se καταχρηστικών ρητρών (πρβλ. άρ. 2 παρ. 7 του Ν. 2251/1994), όπως αναφέρθηκε ήδη ανωτέρω.

Σημειωτέον ότι, σύμφωνα με την ελληνική νομολογία, οι ρήτρες αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής είναι κατ' αρχήν έγκυρες, εκτός βεβαίως αν ελέγχονται ως καταχρηστικές (λ.χ. αν παραβιάζουν την αρχή της διαφάνειας).

Ειδικότερα τώρα: Σύμφωνα με την ΔΕΕ υποθ.C-326/2014, αποφ. της 26.11.2015 Verein für Konsumenteninformation κατά A1 Telekom Austria AG, αιτιολογική σκέψη 30, η αυτόματη αναπροσαρμογή των τιμολογίων των παρόχων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, βάσει αντικειμενικού δείκτη τιμών καθοριζόμενου από δημόσιο οργανισμό (λ.χ. κάποια Εθνική Στατιστική Υπηρεσία), δεν συνιστά τροποποίηση των γενικών συμβατικών όρων κατά το άρ. 20 παρ. 2 της Οδηγίας 2002/22/ΕΚ (για την Καθολική Υπηρεσία) και, συνεπώς, δεν παρέχει στους χρήστες (των επικοινωνιών) δικαίωμα καταγγελίας, χωρίς κυρώσεις, των εν λόγω συμβάσεων με τους παρόχους. Με άλλες λέξεις, η αναπροσαρμογή του τιμήματος βάσει τιμαριθμικής ρήτρας δεν συνιστά συμβατική τροποποίηση γενικών όρων, αλλά εφαρμογή ή εκτέλεση του συμβατικά καθορισμένου όρου, δεδομένου ότι κάτι τέτοιο κρίνεται αναγκαίο στις μακροχρόνιες ή αορίστου χρόνου συμβάσεις.

Ωστόσο, το ΔΕΕ θέτει και κάποιους ελάχιστους περιορισμούς που πρέπει να πληροί η ρήτρα τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, ώστε να μη θεωρηθεί ότι επιφέρει τροποποίηση των συμβατικών όρων, αλλά απλώς αναπροσαρμογή των τιμολογίων στις παρούσες και μεταβληθείσες πλέον οικονομικές συνθήκες:

α. Η αναπροσαρμογή πρέπει να γίνεται βάσει αντικειμενικού δείκτη τιμών καταναλωτών καθοριζόμενου από δημόσιο οργανισμό, ήτοι βάσει σαφούς, κατανοητής και διαθέσιμης/ευχερώς προσβάσιμης στο κοινό μεθόδου τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, προκύπτουσας από αποφάσεις και μηχανισμούς που εμπίπτουν στη δημόσια σφαίρα (βλ. λ.χ. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία).

β. Η ρήτρα πρέπει να μη δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών (πρβλ. και άρ. 2 παρ. 6 Ν. 2251/1994) και, ειδικότερα, να μη θέτει τον καταναλωτή σε διαφορετική συμβατική θέση από την ήδη καθορισμένη στη σύμβαση. Με άλλες λέξεις, πρέπει να διατηρείται η αρχική οικονομική ισορροπία της συμβάσεως: λ.χ. αυτό θα συμβαίνει όταν η τιμολογιακή αύξηση είναι ανάλογη της αύξησης του τιμαρίθμου, και όχι πολλαπλάσια αυτής.

Εν ολίγοις, αναγκαίοι όροι για το κύρος της εν λόγω ρήτρας είναι η διαφάνεια, η προβλεψιμότητα, η ασφάλεια δικαίου, η τήρηση της αρχικής συμβατικής ισορροπίας, ως βασικές επιταγές της συμβατικής δικαιοσύνης.⁷⁹

---

⁷⁹ Βλ. Καλογεράκη, Γ. Σχολιασμός της Απόφασης ΔΕΕ της 26.11.2015, C-326/2014, ΔιΜΕΕ 2015/4, 624-626

I. Η Διαιτησία ως τρόπος επίλυσης διαφορών στον τομέα της ενέργειας

I. Εισαγωγικά⁸⁰

Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, υπό (βλ. Γενική Εισαγωγή) η ενέργεια αποτελεί αγαθό ζωτικής σημασίας για την κοινωνία και την οικονομία τόσο σε επίπεδο εθνικών κρατών όσο και σε επίπεδο ενώσεων κρατών, όπως η Ευρωπαϊκή αγορά. Στην εσωτερική αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο τομέας της ενέργειας παρουσιάζει ολοένα και εντονότερη επενδυτική δραστηριότητα με συγκεντρώσεις μεταξύ επιχειρήσεων, με πολύπλοκες συμφωνίες συνεργασίας και με επενδύσεις μεγάλης έντασης κεφαλαίου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εντείνονται οι προσπάθειες για τη σύνθεση ενός διακριτού ρυθμιστικού / εποπτικού και κανονιστικού πλαισίου για τον τομέα της ενέργειας, με πυρήνα των προσπαθειών να κατανοηθούν, να αποτυπωθούν και να αντιμετωπιστούν οι ειδικότεροι προβληματισμοί και προκλήσεις που αφορούν στις ενεργειακές αγορές, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ενεργειακή επάρκεια και ασφάλεια, την προστασία των καταναλωτών και τις υγιείς συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων.

Πολλές είναι οι φορές που μέσα στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας ή μεταξύ κρατών και ιδιωτών – επενδυτών στον τομέα της ενέργειας ανακύπτουν διαφορές, συνήθως με έντονα στοιχεία αλλοδαπότητας. Κατά τη διάρκεια μιας ενεργειακής σύμβασης, ενδέχεται οι συμβαλλόμενοι να διαφωνήσουν σχετικά με τις λειτουργίες της σύμβασης, οι προμηθευτές και οι καταναλωτές να θέλουν να τροποποιήσουν τους όρους της τιμολόγησης, αλλά και τα κράτη στα οποία εκτελείται η σύμβαση να ζητούν βελτιωμένη χρήση επενδυτικών σχεδίων λόγω νέων οικονομικών και εμπορικών συνθηκών. Σε πολλές από τις περιπτώσεις αυτές, προκειμένου να αποφευχθούν τα κωλύματα και οι δυσχέρειες της δικαστικής οδού, αλλά και οι προκλήσεις αξιοπιστίας όσον αφορά το νομικό σύστημα της επενδυμένης χώρας, επιλέγεται η επίλυση μέσω του θεσμού της διαιτησίας, ενώπιων ενός ουδέτερου forum.

---

⁸⁰ Βλ. Δεμπεγιώτη, Σ. Η διαιτησία ως τρόπος επίλυσης διαφορών στον τομέα της ενέργειας, *Ενέργεια και Δίκαιο*, τεύχος 25/2016, 49 επ.

Ο τομέας της ενέργειας έχει από τη φύση του μια εξαιρετικά τεχνική, πολυκεφαλαιουχική και πολύπλοκη σύνθεση και επομένως, όταν οι διαφορές σχετικά με τον ενεργειακό τομέα επιδιώκονται να επιλυθούν μέσω της δικαστικής οδού, αντιμετωπίζονται αρκετές δυσκολίες, καθώς αυτό προϋποθέτει τεχνική εμπειρογνωμοσύνη. Κατά συνέπεια, η διαιτησία προτιμάται συχνά μεταξύ των ενεργειακών εταιρειών για τη διευθέτηση των διαφορών τους, ιδίως τα τελευταία χρόνια, αφού μέσω αυτής οι συμβαλλόμενοι δύνανται να εξασφαλίσουν ισότιμη, αποτελεσματική και ταχεία επίλυση των διαφορών όσον αφορά τις επενδύσεις τους.

Η διαιτησία ως εναλλακτική, ιδιωτική και δεσμευτική μέθοδος επίλυσης των διαφορών, βαίνει παράλληλα προς την δικαστική οδό, αποτελώντας μεν άσκηση δικαιοδοσίας όχι όμως από κρατικά όργανα. Διεξάγεται ενώπιον αμερόληπτου διαιτητικού δικαστηρίου και όχι ενώπιον του κατά την κείμενη νομοθεσία αρμόδιου δικαστηρίου. Οι ρήτρες διαιτησίας επιφέρουν κατ' αρχήν έναν προσωρινό αποκλεισμό της κρατικής δικαιοδοσίας.⁸¹ Η προσφυγή στη διαιτησία αποτελεί προϊόν συμφωνίας των μερών, αλλά ρυθμίζεται από τα κράτη όπου διεξάγεται και όπου εκτελείται η διαιτητική απόφαση.⁸² Συνεπώς, αν οι ρήτρες αναπροσαρμογής που εξετάζουμε έχουν αποτελέσει και αυτές αντικείμενο συμφωνίας των μερών, δύνανται να συμπεριλαμβάνονται σε συμβάσεις με ρήτρα διαιτησίας. Αντίθετα, αν οι ρήτρες αναπροσαρμογής έχουν το χαρακτήρα ΓΟΣ, βασικό χαρακτηριστικό των οποίων, όπως είδαμε ανωτέρω, είναι η μονομερής προδιατύπωση εκ μέρους του προμηθευτή και η παντελής απουσία διαπραγμάτευσης, αποκλείεται η συνύπαρξη τους με ρήτρα διαιτησίας λόγω της αντίθετης φύσης τους.

---

⁸¹ Βλ. Καραμπατζό, Α. Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, σελ. 529

⁸² Gaillard, E. Legal Theory of International Arbitration, σελ.75 (pp202)

II. Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα του Θεσμού

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του θεσμού της διαιτησίας ως εξής:

Πλεονεκτήματα:

1. Δυνατότητα να διορίζονται ως διαιτητές πρόσωπα με εξειδικευμένες γνώσεις. Στον ενεργειακό τομέα, το χαρακτηριστικό αυτό της διαιτησίας είναι στοιχείο ύψιστης σημασίας, δεδομένου ότι τα προβλήματα που ανακύπτουν συνήθως έχουν τεχνικού τύπου χαρακτηριστικά, για την επίλυση των οποίων απαιτούνται ιδιαίτερη κατανόηση και εμπειρία, που συνήθως δεν διαθέτει ο κοινός δικαστής.

2. Ταχύτητα της διαιτητικής διαδικασίας, δίχως τις αυστηρές τυπικότητες του δικονομικού δικαίου, η οποία επιβάλλεται στον ευμετάβλητο τομέα της ενέργειας

3. Τήρηση εμπιστευτικότητας των τυχόν εμπορικών μυστικών και της επιχειρηματικής δραστηριότητας των συμβαλλόμενων μερών.

4. Δυνατότητα καθορισμού της διαδικασίας και του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου από τους διαδίκους που καθιστά τον θεσμό εξαιρετικά ευέλικτο.

5. Ευκολότερη εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης έναντι της δικαστικής. Η Σύμβαση της Νέας Υόρκης για την αναγνώριση και την εκτέλεση αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων, γνωστή και ως «Σύμβαση Διαιτησίας της Νέας Υόρκης» ή «Σύμβαση της Νέας Υόρκης», είναι ένα από τα βασικά μέσα της διεθνούς διαιτησίας⁸³, και παρέχει ένα εκτεταμένο καθεστώς επιβολής των διαιτητικών αποφάσεων.⁸⁴ Η Σύμβαση της Νέας Υόρκης εφαρμόζεται στην αναγνώριση και την εκτέλεση αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων και στην παραπομπή από δικαστήριο σε διαιτησία.⁸⁵

---

⁸³ <http://www.newyorkconvention.org>

⁸⁴ Βλ. Ενδεικτικά ΑΠ 1658/2014 <http://www.areiospagos.gr>

⁸⁵ Βλ. Σχετικά Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958), United Nations Commission on International Trade Law, New York, 2015

Μειονεκτήματα

1. Η διαδικασία της διαιτησίας σε περιπτώσεις πολύπλοκων διαφορών, μπορεί να αποβεί κοστοβόρα, και άρα να είναι εφικτή μόνο στο πλαίσιο επενδύσεων έντασης κεφαλαίου.

2. Οι περιορισμένες αρμοδιότητες των διαιτητών, καθώς δεν δύνανται να διατάξουν ασφαλιστικά ή εξαναγκαστικά μέτρα ή συνένωση ομοειδών υποθέσεων.

3. Η διαιτητική απόφαση δεν είναι δεσμευτική για τρίτους πέραν των συμβαλλομένων, και άρα υπάρχει ενδεχόμενο αρνητικών εξωτερικοτήτων.

4. Η έλλειψη δημοσιότητας δεν προσδίδει νομολογιακό χαρακτήρα στις διαιτητικές αποφάσεις.

Από τα ανωτέρω γίνεται αντιληπτό ότι ο θεσμός της διαιτησίας προσφέρει τα απαιτούμενα εχέγγυα και αναδεικνύεται σε ιδανική μέθοδο επίλυσης μιας ανακύπτουσας διαφοράς στον συνεχώς μεταβαλλόμενο τομέα της ενέργειας, όπου η καθυστέρηση ή και η λήψη μιας λανθασμένης απόφασης, μπορεί να επιφέρει συνέπειες πολλών δισεκατομμυρίων.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μια από τις πιο γνωστές περιπτώσεις διαιτητικής επίλυσης διαφοράς στον ενεργειακό τομέα, την υπόθεση Gas Natural Aprovevisionamientos v Atlantic LNG Co. of Trinidad Tobago (2008). Η εταιρία Atlantic LNG, με έδρα το Τρινιδάδ, είχε συνάψει εικοσαετή σύμβαση προμήθειας με έναν Ισπανό αγοραστή, την εταιρία Gas Natural. Μολονότι, η Ισπανία ήταν η κύρια αγορά φυσικού αερίου, η σύμβαση διευκρίνιζε ότι ο αγοραστής μπορούσε να μεταφέρει φυσικό αέριο σε εγκαταστάσεις του είτε στην Ισπανία είτε στη Νέα Αγγλία.

Για τον καθορισμό της αρχικής τιμής του φυσικού αερίου, υιοθετήθηκε ένας μαθηματικός τύπος σύμφωνα με τον οποίο τιμολογούνταν μια σειρά από ευρωπαϊκά πετρελαϊκά προϊόντα. Κάθε πλευρά θα μπορούσε να ζητήσει την αναθεώρηση αυτού του τύπου στην περίπτωση συνδρομής ορισμένων προϋποθέσεων. Η διαιτητική ρήτρα προέβλεπε ότι αν δεν επιτευχθεί συμφωνία για νέο τύπο εντός έξι μηνών, οποιοδήποτε από τα μέρη μπορεί να υποβάλει το θέμα σε διαιτησία για απόφαση σύμφωνα με τα κριτήρια που ορίζονται στη διάταξη για την «επαναφορά των τιμών»

Η ραγδαία απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου στην Ισπανία, τη δεκαετία του 2000, προκάλεσε μεγάλη πτώση των τιμών του. Τότε, η Gas Natural υπέγραψε μία δετή

σύμβαση με την GDF Suez, ώστε να μεταπωλεί φυσικό αέριο στην αμερικάνικη αγορά, όπου εκείνη την περίοδο οι τιμές ήταν υψηλές. Η Atlantic LNG, όμως, προμηθεύτρια εταιρία, ζήτησε αύξηση της αρχικώς συμφωνηθείσας με την Gas Natural τιμής, ώστε να αποκτήσει μερίδιο από τα μεγαλύτερα έσοδα που λάμβανε η αγοράστρια εταιρεία από τη μεταπώληση.

Μετά από έξι μήνες αποτυχημένων διαπραγματεύσεων, το θέμα παραπέμφθηκε στη διαιτησία. Το διαιτητικό δικαστήριο, λαμβάνοντας ελάχιστα υπόψη τους ισχυρισμούς των μερών, προσπάθησε να διατηρήσει μια λογική κερδοφορία για την Gas Natural, υπό τις νέες συνθήκες αγοράς, χωρίς όμως να αναγνωρίσει στην Atlantic LNG δικαίωμα να λαμβάνει μερίδιο αυτού του κέρδους.

Με αυτήν την απόφαση, που κρίθηκε εξαιρετικά ζημιογόνα για την Atlantic LNG, αναδείχθηκε η σημασία τόσο των διαπραγματεύσεων όσο και η φύση της ρήτρας αναπροσαρμογής της τιμής, ότι δηλαδή αυτή θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο συγκεκριμένη, ώστε οι διαιτητές να μη δύνανται να επιβάλουν ένα σύστημα τιμολόγησης το οποίο απέχει από τη βούληση των μερών.⁸⁶

III. Κατηγορίες Διαιτησιών στον Ενεργειακό Τομέα

Η διαιτησία εφαρμόζεται σε διαφορές τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η διευθέτηση των διαφορών των διαδίκων μπορεί να συμφωνηθεί μέσω διαιτησίας ενώπιον οργάνου εμπειρογνομόνων ή μέσω διαιτησίας "ad hoc". Στο πλαίσιο αυτό, η διαιτησία μπορεί να ταξινομηθεί ως: "θεσμική διαιτησία", με την οποία ρυθμίζονται συνήθως οι διαφορές στον ενεργειακό τομέα, και "διαιτησία ad hoc". Οι σημαντικότεροι οργανισμοί διαιτησίας είναι το International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), το International Chamber of Commerce (ICC), το London Court of International Arbitration (LCIA),

---

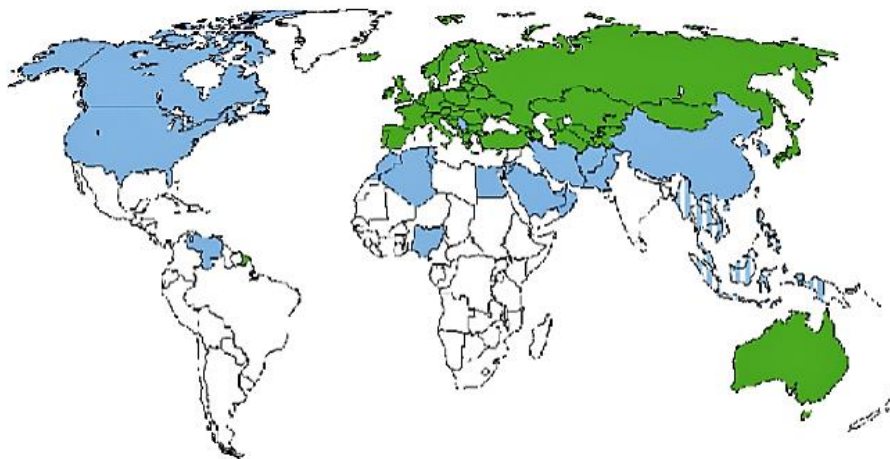
⁸⁶ Park, W. Gaps and changed circumstances in energy contracts: the devil in the detail, *The Journal of World Energy Law & Business*, 2015/8, 89–102

καθώς και το Εμπορικό Επιμελητήριο της Στοκχόλμης. Πολλές διαφωνίες σχετικά με την ενέργεια επιλύονται σήμερα ενώπιον του ICSID ή του ICC.⁸⁷

Στις διεθνείς διαιτησίες με έντονο συχνά πολιτικό και γεωπολιτικό πρόσημο, δοκιμάζονται τόσο καθιερωμένες αρχές του δικαίου της διαιτησίας, όπως η αρχή της μυστικότητας της διαδικασίας, όσο και καινοφανείς μηχανισμοί, όπως ο περί «Emergency Arbitrator», που αποτυπώνεται στους κανόνες διαιτησίας αναγνωρισμένων διεθνών θεσμικών διαιτητικών οργάνων, όπως το ICC και το LCIA.

Ο Χάρτης Ενέργειας είναι ο μοναδικός Διεθνής Ενεργειακός Οργανισμός που ενώνει τις χώρες παραγωγής, διαμετακόμισης και κατανάλωσης. Εδρεύει στις Βρυξέλλες και στην εν λόγω διαδικασία μετέχουν 51 χώρες-μέλη, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα. Ρυθμίζει την προστασία και την αποτελεσματικότητα των επενδύσεων, το εμπόριο και τη μεταφορά της ενέργειας, με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος. Για την επίλυση των αναφυόμενων διαφορών προβλέπει την διεθνή επενδυτική διαιτησία διάφορων διαιτητικών οργανισμών, αλλά κυρίως του ICSID⁸⁸, και υπερασπίζεται τα συμφέροντα των επενδυτών καθιερώνοντας αυτοτελείς κανόνες με αναγκαστική ισχύ⁸⁹.

Στον χάρτη που ακολουθεί, με πράσινη σκίαση σημειώνονται οι χώρες που μετέχουν στο Συμβούλιο του Ενεργειακού Χάρτη και με μπλε σκίαση οι χώρες – παρατηρητές.⁹⁰

⁸⁷ Για μελέτη υποθέσεων που τέθηκαν ενώπιον του ICSID και του ICC βλ. Scherer, M. (2018) *International Arbitration in the Energy Sector*, Oxford University Press

⁸⁸ Βλ. Σχετικά Graham, C. – Clarisse, R. *Investment Protection and The Energy Charter Treaty*, Arbitration Institute of the SCC, JurisNet, LLC, New York

⁸⁹ Βλ. Kaj, H. *Investment Arbitration and The Energy Charter Treaty*, *Journal of International Dispute Settlement*, 2010/1, 153-190

⁹⁰ Πηγή: Scherer, M. (2013) *International Arbitration in the Energy Sector*, Queen Mary University of London & WilmerHale, p.17

Στην Ελλάδα, οι διαιτησίες που σχετίζονται με την επίλυση διαφορών μεταξύ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας παρουσιάζουν ορισμένα χαρακτηριστικά.

IV. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαιτησίας στον τομέα της ενέργειας

1. Διαιτητική συμφωνία – χαρακτήρας της διαιτησίας

Οι διαφορές που μπορούν να προκύψουν μεταξύ των επιχειρήσεων στον τομέα της ενέργειας μπορεί να είναι εμπορικές διαφορές από σύμβαση μεταξύ προμηθευτή και πελάτη, διαφορές από σύμβαση μετόχων (SHA) ή σύμβαση αγοράς/πώλησης μετοχών (SPA) σε επιχείρηση ενέργειας ή διαφορές στο πλαίσιο συμφωνιών συνεργασίας (λ.χ. δημιουργίας κοινής επιχείρησης) στον τομέα της ενέργειας.

Οι ανωτέρω συμβάσεις συνήθως αναφέρουν όρους που καθορίζουν την δικαιοδοσία των τακτικών δικαστηρίων. Όταν όμως προκύψει μια διαφορά μεταξύ των συμβαλλομένων πολλές φορές πλέον τα μέρη επιλέγουν τα «συνυποσχετικά διαιτησίας», πρακτική που αποτελεί εξαίρεση στον τομέα της διαιτησίας. Τόσο σε διεθνές όσο και εθνικό επίπεδο, αποτελεί κανόνα ότι η διαιτητική ρήτρα ή συμφωνία προϋπάρχει (στο πλαίσιο της κύριας σύμβασης ή παράλληλα με αυτή), της γέννησης της διαφοράς και ενεργοποιείται από αυτή, και μόνο κατ' εξαίρεση τυγχάνει η γέννηση της διαφοράς να προηγείται της συμφωνίας υπαγωγής στη διαιτησία, στον τομέα της ενέργειας στη χώρα μας, η εξαίρεση αυτή αποτελεί τον κανόνα.

Η ρήτρα περί υποχρεωτικής υπαγωγής στη διαιτησία ελέγχεται ad hoc ως καταχρηστική σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, το οποίο υποστηρίζει ότι δεν θα πρέπει να θεωρείται καταχρηστική άνευ ετέρου, για το λόγο ότι περιλαμβάνεται στον ενδεικτικό κατάλογο του παραρτήματος π' της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ. Ενδεικτικά, αναφέρουμε την

απόφαση C-168/05⁹¹, που εξεδόθη επί της υπόθεσης μεταξύ εταιρίας κινητής τηλεφωνίας (Movil) και του καταναλωτή (Mostaza Claro), σύμφωνα με την οποία το εθνικό δικαστήριο που έκρινε την προσφυγή ακυρώσεως κατά διαιτητικής απόφασης, είναι υποχρεωμένο να εξετάζει το κύρος της ρήτρας διαιτησίας και να την ακυρώνει λόγω καταχρηστικότητας, έστω και αν ο καταναλωτής επικαλέστηκε την ακυρότητα, όχι στο πλαίσιο της διαιτητικής διαδικασίας, αλλά μόνο με την αγωγή ακύρωσης. Η θέση του ΔΕΕ αυτή περί αυτεπάγγελτου ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών σε κάθε στάδιο της δικαστικής διαδικασίας, ακόμη και στο πλαίσιο της αναγκαστικής εκτέλεσης, γίνεται κατά πάγια νομολογία του δεκτή, ως καταλληλότερη οδός για την αποτελεσματικότερη προστασία του καταναλωτή σύμφωνα με τα άρθρ. 6 και 7 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ.

Είναι δυνατόν όμως, να μην υπάρχει στην κύρια σύμβαση ρήτρα διαιτησίας, αλλά να υπάρχει παραπομπή σε άλλο κείμενο, στο οποίο εμπεριέχεται η ρήτρα διαιτησίας (π.χ. ρήτρα κατά παραπομπή σε ΓΟΣ). Η ισχύς αυτού του είδους της ρήτρας διαιτησίας εξετάζεται σύμφωνα με το αν το κείμενο στο οποίο γίνεται η παραπομπή είναι γνωστό ή άγνωστο στα συμβαλλόμενα μέρη.

Αν το κατά παραπομπή κείμενο που εμπεριέχει τη ρήτρα διαιτησίας είναι γνωστό στα συμβαλλόμενα μέρη ή από τον τρόπο παραπομπής αντιλαμβάνεται ο μέσος συνετός άνθρωπος ότι οδηγούμαστε σε ρήτρα διαιτησίας, η υπό εξέταση ρήτρα διαιτησίας δεσμεύει τα μέρη, καθώς η εκ μέρους τους γνώση της εν λόγω ρήτρας τεκμέρεται. Πάντως, για να αναπτύξει πλήρως ενέργεια η εν λόγω ρήτρα, θα πρέπει να έχει καταστεί ρητώς, ειδικώς και αναμφισβήτητα μέρος της σύμβασης.

Αντίθετα, αν το κατά παραπομπή κείμενο που εμπεριέχει τη ρήτρα διαιτησίας είναι άγνωστο, τότε πρέπει να διακρίνουμε περαιτέρω σε εσωτερική και διεθνή διαιτησία. Στη διεθνή εμπορική διαιτησία λόγω της ευρύτητάς της, είναι απολύτως αναμενόμενο, με βάση τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών χρηστών ηθών, να εμφανιστεί ρήτρα διαιτητικής επίλυσης των διαφορών. Στην εσωτερική πρακτική όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί η διαιτησία (ακόμα τουλάχιστον) συνήθης και συνεπώς μία κατά παραπομπή ρήτρα διαιτησίας σε ένα άγνωστο κείμενο για τα μέρη δεν μπορεί να έχει ενέργεια⁹².

---

⁹¹ Βλ. Απόφαση 26.10.2006, υπόθεση C-168/05, Elisa Maria Mostaza Claro/Centro Movil Milenium SL, Συλλ. 2006 I-10421, και ενδεικτικά Απόφαση 6.10.2009, υπόθεση C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones SL κατά Cristina Rodríguez Nogueira, Συλλ. 2009, I-09579, και Απόφαση 27.2.2014, υπόθεση C-470/2012, Pohotovost' s. r. o./Miroslav Vašuta, Συλλ. 2014, H- 101.

⁹² Βλ. Κουρούλη, Σ. Δίκαιο της Διαιτησίας, σελ. 42-44

Τα συνυποσχετικά διαιτησίας, που όπως αναφέραμε ανωτέρω, υπογράφονται μετά την γένεση της διαφοράς, έχουν το πλεονέκτημα ότι παρέχουν στα μέρη τη δυνατότητα να συμφωνήσουν σε συγκεκριμένες διατάξεις αναφορικά με την ήδη γεννημένη και συχνά οριοθετημένη διαφορά τους προς την κατεύθυνση της ταχύτερης και αποτελεσματικότερης επίλυσής της. Οι εθνικές (εσωτερικές) ad hoc διαιτησίες ορίζοντας ως έδρα την Ελλάδα, καθιστούν τις διαιτητικές αποφάσεις που προκύπτουν από αυτές ημεδαπές, υπό το πρίσμα της ελληνικής έννομης τάξης. Ως κανόνες που διέπουν τη διαιτησία συνήθως τα μέρη επιλέγουν τα άρθρα 867 επ. ΚΠολΔ. Με την επιλογή αυτή όμως υπάγονται σε ορισμένους περιορισμούς, τους οποίους θα μπορούσαν να είχαν αποφύγει επιλέγοντας άλλους κανόνες διαιτησίας, όπως τους κανόνες της Uncitral ή τους κανόνες διαιτησίας αναγνωρισμένων διεθνών θεσμικών διαιτητικών οργάνων (ICC, LCIA κ.ο.κ.)⁹³.

Τέλος, αναφορικά με τη διαιτητική επίλυση διαφορών στον τομέα της ενέργειας, απαραίτητη είναι η αναφορά στη μόνιμη διαιτησία στη ΡΑΕ σύμφωνα με το άρθρ. 37 του Ν.4001/2011 και την απόφαση υπ' αριθμ. 261/2012 της ΡΑΕ. Βασικό πλεονέκτημα της Διαιτησίας της ΡΑΕ είναι η δυνατότητα υποστήριξης των διαιτητών σε τεχνικά/οικονομικά θέματα, χωρίς – καταρχήν - πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση των μερών στη διαιτησία. Όμως, τα γραφειοκρατικά κωλύματα, ο αργός ρυθμός κίνησης των διαιτητικών διαδικασιών, αποτελούν μεταξύ άλλων, ανασταλτικούς παράγοντες για την προσφυγή των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας στη διαιτησία της ΡΑΕ, η οποία ακόμη και σήμερα δεν έχει καταφέρει να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους.

2. Διαιτητική διαδικασία

Όπως αναφέρθηκε ήδη ανωτέρω, οι ενεργειακές επιχειρήσεις επιλέγουν συνήθως να εφαρμόσουν στη διαιτητική διαδικασία ως κανόνες (lex arbitri) τις διατάξεις των άρθρων 867 επ. ΚΠολΔ σε συνδυασμό ειδικότερες διατάξεις που είτε αποτελούν προϊόν συμφωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών είτε καθορίζονται από τις διαδικαστικές πράξεις του διαιτητικού δικαστηρίου. Είναι πλέον σύνηθες να προβλέπεται ότι η διαιτησία θα διεξαχθεί «κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων με πλήρη απόδειξη». Η πρόβλεψη αυτή κατ'

---

⁹³ Βλ. Δεμπεγιώτη, Σ. ό.π. 50

αρχήν θέτει ως μέτρο απόδειξης (standard of proof) τη διαμόρφωση πλήρους δικανικής πεποίθησης, αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό την πιθανολόγηση εκ μέρους των διαιτητών. Περαιτέρω, συνεπάγεται ότι κατά τη διαδικασία της διαιτησίας τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις 886-888 και 690-691 ΚΠολΔ.

Πιο συγκεκριμένα, αν δεν υπάρχει διαφορετική συμφωνία, οι ως άνω διατάξεις καθιστούν εφαρμοστέο τον γενικό κανόνα του άρθρ. 886 παρ. 1 ΚΠολΔ, με τον οποίο καθιερώνεται η αρχή της ελεύθερης απόδειξης και της ελαστικότητας της διαιτητικής διαδικασίας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, το διαιτητικό δικαστήριο έχει την εξουσία να συνθέτει ελεύθερα τη διαιτητική διαδικασία και το αποδεικτικό του πόρισμα, απαλλαγμένο από τους τύπους της τακτικής δίκης και με μοναδικό σκοπό να σχηματίσει πλήρη πεποίθηση για την εκάστοτε κρινόμενη υπόθεση.

Επιπλέον, στις διαιτησίες που εξετάζουμε, το διαιτητικό δικαστήριο δεν έχει την εξουσία να διατάζει ασφαλιστικά μέτρα. Αυτό συνεπάγεται ότι στις περιπτώσεις που υπάρχει ανάγκη προσωρινής προστασίας, τα εμπλεκόμενα μέρη θα πρέπει να στραφούν είτε ενώπιον της τακτικής δικαιοσύνης είτε ενώπιον της ΡΑΕ ή της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ανάλογα με το ποιο από αυτά τα όργανα είναι κατά περίπτωση αρμόδιο. Επομένως, είναι πολύ πιθανή η κίνηση παράλληλων διαδικασιών, αφενός ενώπιον ενός ιδιωτικού δικαιοδοτικού οργάνου αφετέρου ενώπιον ενός τακτικού δικαστηρίου ή μιας διοικητικής αρχής. Σημειώνουμε δε ότι έχει παρατηρηθεί, η κίνηση παράλληλων διαδικασιών ενώπιον τακτικού δικαστηρίου λόγω καθυστέρησης της αρμόδιας διοικητικής αρχής. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σε περιπτώσεις που η ΡΑΕ καθυστερεί να αποφανθεί σε υποθέσεις που τίθενται ενώπιον της, καθυστέρηση από την οποία ενδεχομένως να θίγεται υπέρμετρα ο ανταγωνισμός, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων δύναται να επιφέρει χορηγώντας προσωρινή διαταγή την εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων συμφερόντων, χωρίς φυσικά αυτό να δεσμεύει τη ΡΑΕ να αποφανθεί διαφορετικά.

Όσον αφορά την παράλληλη διαδικασία ενώπιον διαιτητικού δικαστηρίου και διοικητικής αρχής, τα ερωτήματα που εγείρονται μεταξύ άλλων είναι τα εξής:

- Σε περίπτωση που η ΡΑΕ ή η Επιτροπή Ανταγωνισμού επιλαμβάνεται μετά από αίτηση προσωρινών / ασφαλιστικών μέτρων από επιχείρηση που αποτελεί ήδη διάδικο μέρος σε διαιτησία, το διαιτητικό δικαστήριο μπορεί να προχωρήσει τη διαδικασία ενώπιών του;

- Υπάρχει δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ διαιτητικού δικαστηρίου και διοικητικών αρχών, με ποια διαδικασία και υπό ποιες προϋποθέσεις;
- Η απόφαση της διοικητικής αρχής δεσμεύει το διαιτητικό δικαστήριο και αντίστροφα;
- Σε περίπτωση απόκλισης των αποφάσεων διαιτητικού δικαστηρίου και διοικητικής αρχής, τίθεται ζήτημα ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης;

Τα ερωτήματα αυτά σίγουρα θα απαντώνται με την πάροδο των ετών και την ολοένα και μεγαλύτερη προσφυγή των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας στην διαιτητική επίλυση των διαφορών. Σε κάθε περίπτωση όμως, επί παράλληλων διαδικασιών ενώπιον διαιτητικού δικαστηρίου και διοικητικής αρχής θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν δύο βασικές αρχές: α) τα διαιτητικά δικαστήρια δεν δεσμεύονται από το άρθρ. 4 παρ. 3 ΣΛΕΕ, το άρθρ. 16 του Κανονισμού 1/2003 ή οποιοδήποτε άλλο παρόμοιο κανόνα του Ευρωπαϊκού Δικαίου ούτε από άλλες δεσμεύσεις που έχουν οι διοικητικές αρχές, ακόμη και όταν εδρεύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και β) οι διοικητικές αρχές, όπως η ΡΑΕ και η Επιτροπή Ανταγωνισμού είναι πλήρως ανεξάρτητες κατά την άσκηση του ρυθμιστικού, εποπτικού και δικαιοδοτικού (στην *ex lege* προβλεπόμενη έκταση) τους έργου.

Στις διαιτησίες που εξετάζουμε, το Ελληνικό δίκαιο επιλέγεται γενικά ως εφαρμοστέο από τα συμβαλλόμενα μέρη, αλλά συχνά οι διαιτητές πρέπει να προσφύγουν στην εφαρμογή συγκεκριμένων κανονιστικών κειμένων, όπως είναι για παράδειγμα οι Βασικές Αρχές Τιμολόγησης, αλλά και συμβατικών συνομολογήσεων προκειμένου να επιλύσουν τη διαφορά που έχουν ενώπιόν τους. Επιπλέον, πολλές φορές παρουσιάζεται η ανάγκη εφαρμογής του Ν.4001/2011, που προσαρμόζει διατάξεις ελεύθερου ανταγωνισμού στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, των άρθρων 1-2 Ν.3959/2011 και 101-102 ΣΛΕΕ, που ρυθμίζουν εν γένει τον ανταγωνισμό εντός ΕΕ, των άρθρων 107-108 ΣΛΕΕ, που αφορούν κρατικές ενισχύσεις, αλλά του άρθρου 106 ΣΛΕΕ, περί απαγορευμένων κρατικών μέτρων.

Σε κάθε περίπτωση, η επιλογή των εφαρμοστέων κανόνων από τους διαιτητές γίνεται με κύριο στόχο η διαιτητική απόφαση να είναι έγκυρη και κατά νόμο εκτελεστή, δηλαδή να μην μπορεί εύκολα να προσβληθεί ενώπιον του ελέγχοντος δικαστή του κράτους της έδρας της διαιτησίας ή των πιθανών κρατών εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης. Περαιτέρω, οι διαιτητές οφείλουν να κρίνουν σύμφωνα με την εντολή και την εξουσία που απορρέει από το συμφωνητικό διαιτησίας, αλλά και με βάση την ουσιαστική τους κρίση στο πλαίσιο της βούλησης των συμβαλλομένων μερών. Χωρίς την τήρηση των ως άνω κριτηρίων, υπάρχει κίνδυνος ακύρωσης, μη αναγνώρισης και μη εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την απόφαση ΔΕΕ της 1-6-1999, C-126/97, Eco Swiss v. Benetton. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο απεφάνθη, μεταξύ άλλων, ότι τα εθνικά δικαστήρια των κρατών – μελών οφείλουν να κρίνουν τις διαιτητικές αποφάσεις που παραβιάζουν τα άρθρ. 101-102 ΣΛΕΕ ως αντίθετες στη δημόσια τάξη κατά την έννοια του άρθρ. V(2)(β) της ΣΝΥ. Έτσι τα άρθρ. 101-102 ΣΛΕΕ ως διατάξεις δημοσίας τάξης της ΕΕ και ως κανόνες αμέσου εφαρμογής στο εθνικό δίκαιο των κρατών – μελών καθίστανται κανόνες δημοσίας τάξεως των κρατών – μελών. Επομένως, η παραβίαση αυτών από μια διαιτητική απόφαση συνιστά λόγω ακύρωσης ή μη αναγνώρισης ή αναστολής της εκτέλεσής τους από τον Εθνικό Δικαστή.

Μέρος της θεωρίας υποστηρίζει ότι την ίδια κανονιστική ισχύ θα πρέπει να διαθέτουν και άλλοι ευρωπαϊκοί κανόνες, όπως αυτοί που αφορούν κρατικές ενισχύσεις και συγκεντρώσεις μεταξύ επιχειρήσεων.

Υιοθετώντας την άποψη αυτή και κατ' εφαρμογή της νομολογίας Eco Swiss εκδόθηκε σχετικά η υπ' αριθμ. 634/2016 Εφαθ. επί αγωγής ακύρωσης ημεδαπής διαιτητικής απόφασης στο πλαίσιο εσωτερικής διαιτησίας, σύμφωνα με την οποία τα άρθρα 107-108 ΣΛΕΕ δεν εμπίπτουν στο ουσιαστικό περιεχόμενο της ελληνικής δημόσιας τάξης.

Ως προς το πραγματικό κόστος της ΔΕΗ, η απόφαση του Εφετείου επιβεβαίωσε ότι για τον καθορισμό της τιμής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι βασικές αρχές τιμολόγησης ηλεκτρικής ενέργειας όπως ορίζονται από την απόφαση της ΡΑΕ. Το διαιτητικό δικαστήριο είχε διαπιστώσει ότι η Οριακή Τιμή του Συστήματος αλλά και τα προτεινόμενα από τη ΔΕΗ τιμολόγια δεν αντιστοιχούν στο πραγματικό κόστος της ΔΕΗ. Όμως η διαιτητική απόφαση στον υπολογισμό της τιμολόγησης είχε λάβει υπόψη τις βασικές αρχές της ΡΑΕ που είχαν τύχει της έγκρισης της Ε.Ε., το πραγματικό κόστος της ΔΕΗ και ένα εύλογο κέρδος.

Σχετικά με το θέμα της ενδεχόμενης κρατικής ενίσχυσης, η απόφαση του Εφετείου κρίνει ότι η απόφαση της Επιτροπής είναι δεσμευτική και άρα δεν υπάρχει κρατική ενίσχυση, απέρριψε δε το αίτημα αποστολής προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΚ, σημειώνοντας ότι "δεν καταλείπεται καμία αμφιβολία στο Δικαστήριο ότι στην προκειμένη περίπτωση δεν υφίσταται ζήτημα παράνομης κρατικής ενίσχυσης".

3. Διαιτητική απόφαση

Οι διαιτητικές αποφάσεις που εκδίδονται στις υπό εξέταση διαιτησίες και θεωρούνται ημεδαπές για την ελληνική έννομη τάξη, προσβάλλονται τόσο με το ένδικο βοήθημα της αγωγής ακύρωσης κατ' άρθρ. 897 επ. ΚΠολΔ όσο και με αγωγή ή ένσταση περί της αναγνώρισης της ανυπαρξίας της προσβαλλόμενης διαιτητικής απόφασης κατ' άρθρ. 901ΚΠολΔ, ενώπιον του Εφετείου της περιφέρειας της έδρας της διαιτησίας, συνηθέστερα του Εφετείου Αθηνών.

Όπως ορίζει η απόφαση υπ' αριθμ. 14/2015 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου: «...Η σχέση της διαιτησίας προς την τακτική δικαιοσύνη, υπό την ισχύ του Κ.Πολ.Δ, διαμορφώθηκε ως σχέση δύο παράλληλων δικαιοδοτικών τάξεων, που αποκλείονται αμοιβαία. Ως γνήσια δικαιοδοτική πράξη, η διαιτητική απόφαση, από την έκδοση της, παράγει δεδικασμένο υπό τις διαγραφόμενες στο άρθρο 896 Κ.Πολ.Δ., προϋποθέσεις, (εφαρμοζόμενων προς τούτο των διατάξεων των άρθρων 322, 324 έως 330, 332 έως 334 Κ.Πολ.Δ.) και εξοπλίζεται με εκτελεσιότητα κατ' άρθρο 904 παρ. 2 εδαφ. β' Κ.Πολ.Δ. Για την τήρηση όμως των στοιχειωδών δικαιοδοτικών εγγυήσεων εκ μέρους των διαιτητών και τη συμμόρφωση τους προς τη βασική αυτή επιταγή, θεματοφύλακας παραμένει το κράτος μέσω των πολιτειακών (τακτικών) δικαστηρίων. Η ενεργός ανάμειξη των τελευταίων εκδηλώνεται με τον έλεγχο της διαιτητικής αποφάσεως, μέσω κυρίως της αγωγής ακυρώσεως κατ' άρθρο 897 επ. Κ.Πολ.Δ. Έτσι, κατά το εδάφ. 6 του άρθρου 897 Κ.Πολ.Δ: " Η διαιτητική απόφαση μπορεί να ακυρωθεί, ολικά ή εν μέρει, μόνο με δικαστική απόφαση...αν είναι αντίθετη προς διατάξεις δημόσιας τάξης ή προς τα χρηστά ήθη". Κατά την έννοια του εδαφίου αυτού, ως διατάξεις δημόσιας τάξης, η παραβίαση των οποίων δικαιολογεί τη δικαστική ακύρωση της διαιτητικής αποφάσεως (και επί εσωτερικής διαιτησίας, νοούνται οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου που έχουν θεσπισθεί πρωτίστως για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και συνθέτουν τα πολιτειακά, πολιτιστικά, κοινωνικά ή οικονομικά θεμέλια της ημεδαπής έννομης τάξης, συγκροτούν δηλαδή τη δημόσια τάξη, υπό έννοια προσομοιάζουσα προς εκείνη του άρθρου 33 ΑΚ (πρβλ. και Ολ. ΑΠ 15/2000, Ολ. ΑΠ 20/2011 και Ολ. ΑΠ 4/2012)...». Ο έλεγχος των διαιτητικών αποφάσεων από το δικαστήριο έχει έκταση που προσδιορίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 3 και 33 ΑΚ, και ένταση ανάλογη με τις πηγές της δικαστικής διάγνωσης της αντίθεσης στη δημόσια τάξη.

Η μεγάλη καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης από τα ελληνικά τακτικά δικαστήρια, η έλλειψη εξειδικευμένης γνώσης και εμπειρίας και η ιδιομορφία και μεταβλητότητα των ενεργειακών αγορών στρέφουν ολοένα και περισσότερο ενεργειακές επιχειρήσεις στο να επιλέγουν τη διαιτησία ως τρόπο επίλυσης των διαφορών που προκύπτουν στο πλαίσιο άσκησης της δραστηριότητάς τους. Ο θεσμός της διαιτησίας προσφέρει την απαιτούμενη ευελιξία, εμπιστευτικότητα, μυστικότητα και αποτελεσματικότητα της διαδικασίας που απαιτούν οι ενεργειακές επιχειρήσεις. Οι διαιτητικοί παράγοντες πρέπει να επιλέγονται με κριτήρια την εμπειρία, τη θεωρητική και πρακτική γνώση του δικαίου της ενέργειας και των δυναμικών δομών και παραμέτρων των ενεργειακών αγορών, στοιχεία που αποτελούν εγγύηση για την ομαλή επίλυση της διαφοράς και τη συνέχιση της ισχύος της σύμβασης υπό τις νέες συνθήκες. Η εξέλιξη του δικαίου της διαιτησίας παράλληλα και σύμφωνα με τα δεδομένα της αγοράς είναι ένα στοιχείο που πρέπει να κερδηθεί.

ΙΑ. Χρηματιστήριο Ενέργειας: Προοπτική Σύστασης στην Ελλάδα

I. Τα χρηματιστήρια ενέργειας γενικά⁹⁴

Στόχος της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας δεν είναι η λειτουργία ξεχωριστών απελευθερωμένων αγορών ενέργειας ανά κράτος μέλος, αλλά η καθιέρωση κανόνων για τη λειτουργία μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, για την υλοποίηση του οποίου ανέπτυξε το “EU Target Model”. Το Ευρωπαϊκό Μοντέλο στόχος είναι ένας ρυθμιστικός θεσμός, ο οποίος προάγει την αποτελεσματική χρήση της διασυνοριακής δυναμικότητας (Cross – Border Capacity) και την ενοποίηση των ενεργειακών αγορών.

Μέσα από την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας οργανωμένων αγορών για την πραγματοποίηση συναλλαγών ηλεκτρικής

---

⁹⁴ Βλ. Βουλγαρίδου, Ι. Χρηματιστήριο Ενέργειας: Προοπτική Σύστασης στην Ελλάδα», Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 23/2015, 34-36.

ενέργειας σε επίπεδο χονδρικής αγοράς. Έτσι από το 1995 περίπου εμφανίστηκαν τα πρώτα χρηματιστήρια ενέργειας (power exchanges) και η ηλεκτρική ενέργεια άρχισε να αντιμετωπίζεται ως commodity (διαπραγματεύσιμο σε οργανωμένες ενεργειακές αγορές αγαθό)⁹⁵.

Τα χρηματιστήρια ενέργειας είναι ηλεκτρονικές πλατφόρμες συναλλαγών, πάνω στις οποίες βασίζονται οι συναλλαγές ενέργειας μεταξύ αγοραστών και πωλητών. Ως «χρηματιστήριο ενέργειας» ορίζεται ένας πολυμελής μηχανισμός συναλλαγών ηλεκτρικής ενέργειας προϊόντων άμεσης παράδοσης ή/και παράγωγων προϊόντων, τον οποίο διαχειρίζεται ή / και λειτουργεί ένας διαχειριστής της αγοράς («market operator»), ο οποίος συγκεντρώνει το ενδιαφέρον τρίτων για αγορά και πώληση ηλεκτρικής ενέργειας στη χονδρεμπορική αγορά.⁹⁶

Τα χρηματιστήρια ενέργειας διακρίνονται σε χρηματιστήρια άμεσης παράδοσης (spot market) και σε χρηματιστήρια παραγώνων (derivatives exchanges). Στα χρηματιστήρια ενέργειας άμεσης παράδοσης διεξάγονται συναλλαγές προϊόντων ηλεκτρικής ενέργειας της επόμενης μέρας και ενδοημερήσιες συναλλαγές. Αντίθετα, στα χρηματιστήρια ενέργειας παραγώνων, η ηλεκτρική ενέργεια μετατρέπεται σε χρηματοπιστωτικό μέσο. Τα παράγωγα χρηματοπιστωτικά μέσα είναι προθεσμιακά συμβόλαια (forward contracts) και συμβόλαια με δικαίωμα προαίρεσης (option contracts), τα οποία αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε ρυθμιζόμενες αγορές (exchange-traded derivative instruments), μια από τις οποίες είναι τα χρηματιστήρια.⁹⁷

Το βασικό χαρακτηριστικό των χρηματιστηρίων ενέργειας είναι ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνονται οι τιμές, μέσω των μηχανισμών συνεχούς διαπραγμάτευσης που προσφέρουν. Οι τιμές καθορίζονται από τις προσφορές που γίνονται για την αγορά και την πώληση συγκεκριμένης ποσότητας ηλεκτρικής ενέργειας σε μέγιστη ή κατώτατη τιμή. Οι προσφορές αυτές έχουν προκαθορισμένο τύπο και διακρίνονται σε ωριαίες (hourly bids), που αντιπροσωπεύουν συνήθως το μεγαλύτερο μερίδιο όγκου συναλλαγών, και σε ομαδοποιημένες (block bids).⁹⁸

---

⁹⁵ Βλ. Λιάπη, Δ. όπ.π.,σελ.288

⁹⁶ <http://www.ceer.eu/documents/104400/-/-/28aa309a-6b40-c401-372a-789c5694f6da>

⁹⁷ Βλ. Γκόρτσο, Χρ. Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, σελ. 15

⁹⁸ Βλ. Ταρνανίδου, Χ. Σύγχρονες Ενεργειακές Αγορές: Θεσμικό Πλαίσιο και Ελληνική Προοπτική, σελ.

Από το σκοπό και τη φύση των χρηματιστηρίων ενέργειας, αλλά και από αυτά που ήδη λειτουργούν ανά την Ευρώπη, όπως το Nord Pool στη Νορβηγία⁹⁹, το APX στην Ολλανδία¹⁰⁰, το Powernext στη Γαλλία¹⁰¹ και άλλα, τα χρηματιστήρια ενέργειας εμφανίζουν τα εξής πλεονεκτήματα:

1. Διασφαλίζονται διαφανείς και ανταγωνιστικές τιμές, που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ανταγωνισμού. Οι προσφορές για την αγορά και την πώληση ενέργειας συγκεντρώνονται και αντιστοιχίζονται με αποτέλεσμα να προκύπτει μια τιμή αγοράς / πώλησης και κατ' επέκταση ένας δημόσιος δείκτης τιμών (public price index).
2. Διευκολύνεται η πρόσβαση σε νέους παράγοντες, ανεξάρτητα από το μέγεθος και την κύρια δραστηριότητά τους, να εισέλθουν στην αγορά και να προχωρήσουν σε γρήγορες τυποποιημένες συναλλαγές με χαμηλότερο κόστος διαπραγματεύσεων και συναλλαγών πιο κοντά σε πραγματικό χρόνο με αντισυμβαλλόμενα μέρη που έχουν ήδη εκδηλώσει ενδιαφέρον.
3. Προσφέρουν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να διαπραγματεύονται χωρίς να αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους και τη θέση τους στην αγορά.
4. Διασφαλίζουν τις συναλλαγές, μέσω οίκων εκκαθάρισης (clearing houses), οι οποίοι παρακολουθούν όλες τις συναλλαγές και εγγυώνται την χρηματοοικονομική αξιοπιστία (financial reliability). Διαχειρίζονται τους κινδύνους της αγοράς (π.χ. εξάλειψη του κινδύνου, το αντισυμβαλλόμενο μέρος να μην ικανοποιήσει την υποχρέωση πληρωμής – counterparty risk ή credit risk) με αποτέλεσμα την διασφάλιση της ακεραιότητας της αγοράς. Ο κίνδυνος μεταφέρεται σε ένα κεντρικό αντισυμβαλλόμενο, ο οποίος είναι είτε το ίδιο το χρηματιστήριο είτε ένας οίκος εκκαθάρισης. Έτσι, οι συναλλασσόμενοι έχουν την ατομική προστασία δια της συμβατικής ευθύνης του αντισυμβαλλομένου και των εντολοδόχων, ιδίως των οργανισμών εκκαθάρισης των χρηματιστηριακών συναλλαγών και την προστασία διά της αδικοπρακτικής ευθύνης των προσώπων αυτών, των βοηθών εκπλήρωσης ή των οργάνων και παντός τρίτου.

Από τα ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι τα χρηματιστήρια διασφαλίζουν τη διαφάνεια στις συναλλαγές και στη διαμόρφωση των τιμών, γρήγορη και με χαμηλότερο κόστος

---

⁹⁹ <http://www.nordpoolgroup.com>

¹⁰⁰ <http://www.apxgroup.com>

¹⁰¹ <http://www.powernext.com>

διαπραγμάτευση και προσφέρουν έναν ασφαλή αντισυμβαλλόμενο και υπηρεσίες εκκαθάρισης και διακανονισμού (clearing and settlements services).

II. Ο Ν. 4425/2016 : Η χρηματιστηριακή χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας

Στην Ελλάδα, προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και σε συμμόρφωση με τον Κανονισμό 714/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, εκδόθηκε ο Ν. 4425/2016¹⁰², με τον οποίο αναδιοργανώνεται η χονδρεμπορική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, η ηλεκτρική ενέργεια δύναται να αποτελέσει εμπόρευμα, με βάση το οποίο μπορούν να διεξαχθούν χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, που συμβάλλουν στην εξάλειψη ή τη μείωση του κινδύνου από τις αγοραίες ενεργειακές τιμές.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν. 4425/2016, ως Αγορές Ηλεκτρικής Ενέργειας ορίζονται: α) η Χονδρική Αγορά Προθεσμιακών Προϊόντων Ηλεκτρικής Ενέργειας, β) η Αγορά Επόμενης Ημέρας, γ) η Ενδοημερήσια Αγορά και δ) η Αγορά Εξισορρόπησης που λειτουργούν ως χονδρικές αγορές ηλεκτρικής ενέργειας κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΕ) 1227/2011 «για την ακεραιότητα και τη διαφάνεια στη χονδρική αγορά ενέργειας», ενώ στο άρθρο 8 του Ν. 4425/2016 ορίζονται τα χαρακτηριστικά κάθε μιας από τις αγορές αυτές.

Στο άρθρο 9 ορίζεται ότι την εποπτεία των Αγορών Ηλεκτρικής Ενέργειας την ασκεί η ΡΑΕ, ενώ ως ο «Διαχειριστής Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας» της Χονδρικής Αγοράς Προθεσμιακών Προϊόντων ορίζεται η εταιρεία «ΛΑΓΗΕ ΑΕ». Στο άρθρο 10 καθιερώνεται στη χώρα μας νόμιμο μονοπώλιο υπηρεσιών συναλλαγών επόμενης ημέρας και ενδοημερησίως, το οποίο αποκλείει τον ορισμό περισσότερων του ενός ΟΔΑΗΕ (= Ορισθείς Διαχειριστής Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας - Nominated Electricity Market Operator/NEMO), ενώ σύμφωνα με το άρθρο 11, αρμόδιοι για την εκκαθάριση και το Διακανονισμό των Συναλλαγών είναι οι Διαχειριστές των Αγορών Ηλεκτρικής Ενέργειας.

---

¹⁰² ΦΕΚ 185/30.9.2016, τεύχος Α' 104

Ο ΛΑΓΗΕ ΑΕ αποκτά επιπλέον αρμοδιότητες ως Διαχειριστής της Χονδρικής Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας, σύμφωνα με το άρθρο 13¹⁰³. Αν και είναι ο μόνος φορέας που διενεργεί στη χώρα μας συναλλαγές στο πλαίσιο της χονδρεμπορικής αγοράς όψεως, εντούτοις δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί το ελληνικό χρηματιστήριο ενέργειας. Αυτό γιατί πρώτα απ' όλα, ο ΛΑΓΗΕ διαχειρίζεται το χρήμα, δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, ενώ τα χρηματιστήρια έχουν έσοδα από προμήθεια επί των συναλλαγών που εισπράττουν. Ο ΛΑΓΗΕ έχει τη νομική μορφή ανώνυμης εταιρίας, αλλά συστάθηκε με νόμο, ανήκει στο κράτος και λειτουργεί σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον, ενώ η ίδρυση χρηματιστηρίων είναι αποτέλεσμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Επιπλέον, η συμμετοχή στη χονδρική αγορά του ΛΑΓΗΕ είναι υποχρεωτική για όποιον πραγματοποιεί συναλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ στο χρηματιστήριο η συμμετοχή είναι εθελοντική. Το χρηματιστήριο ελέγχεται από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, ενώ ο ΛΑΓΗΕ ΑΕ ex ante υπόκειται στον έλεγχο της ΡΑΕ και ex post στον έλεγχο της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Τέλος, οι προσφορές που υποβάλλονται στο χρηματιστήριο είναι απλές σε μορφή και είναι είτε ενεργειακές είτε χρηματικές, ενώ στο ΛΑΓΗΕ ΑΕ μια προσφορά έχει μόνο ενεργειακό αντίκρισμα και πρέπει να περιέχει και τεχνικά χαρακτηριστικά σχετικά με την υλοποίηση της σύμβασης.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι ο ΛΑΓΗΕ ΑΕ δεν αποτελεί χρηματιστήριο με την έννοια του όρου που αναλύθηκε ανωτέρω. Παρ' όλα αυτά όμως είναι μέλος της ένωσης ευρωπαϊκών χρηματιστηρίων ενέργειας με την ονομασία Eurorex¹⁰⁴ με σκοπό την αύξηση του ανταγωνισμού, της διαφάνειας των τιμών και τη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς.

Αν στο μέλλον υπάρξουν οι προϋποθέσεις πραγματικού υγιούς ανταγωνισμού και ρευστότητας, τότε θα είναι εφικτή η κατάργηση του υπάρχοντος συστήματος της υποχρεωτικής χονδρεμπορικής αγοράς και η σύσταση χρηματιστηρίου ενέργειας και στη χώρα μας. Τότε θα είναι εφικτός ο καθορισμός αντιπροσωπευτικής τιμής μέσω του χρηματιστηρίου και η σύζευξη με τις άλλες αγορές σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰⁵ και η υλοποίηση του EU Target Model.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Βλ. Λύτρα, Θ. όπ.π. σελ. 57-58

¹⁰⁴ <http://www.eurorex.org>

¹⁰⁵ Βλ. Βουλγαρίδου, Ι. Χρηματιστήριο Ενέργειας: Προοπτική Σύστασης στην Ελλάδα, Ενέργεια & Δίκαιο, Τεύχος 23/2015, 42-47

¹⁰⁶ Βλ. αναλυτικά τις παρουσιάσεις στην ημερίδα της ΡΑΕ για την υλοποίηση του Μοντέλου Στόχου που διεξήχθη στις 20-7-2018

http://www.rae.gr/site/categories_new/about_rae/factsheets/2018/maj/2207.csp

Έτσι σταδιακά η τιμή θα πάψει να αποτελεί αντικείμενο σύμβασης και άρα και η αναπροσαρμογή αυτής, αλλά θα είναι καθορισμένη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με την διεξαγωγή των συναλλαγών ενέργειας μέσω του χρηματιστηρίου θα μπορέσουμε να αποφύγουμε τα αρνητικά χαρακτηριστικά των spot αγοραπωλησιών. Μέσα από την δημιουργία των προσθεσιακών προϊόντων θα μπορούν να προβλέπονται και να ελέγχονται οι έντονες διακυμάνσεις της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, οι οποίες στην παρούσα φάση είναι έντονες ακόμη και σε κλίμακα δύο ημερών.

ΙΒ. Επίλογος

Η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αποτέλεσε σημείο σταθμό στην παγκόσμια ιστορία, αφού άλλαξε ριζικά όλες τις μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας, επηρέασε την ανθρώπινη σκέψη και επέβαλε νέες δομές στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Χάρη στην χαμηλή τιμή, τη μεγάλη ασφάλεια, και την ήπια συμπεριφορά στο περιβάλλον κατά την κατανάλωσή της, η ζήτηση για ηλεκτρική ενέργεια αυξήθηκε ραγδαία και η ανάγκη ρύθμισης της παραγωγής και διάθεσής της έγινε επιτακτική. Η ανάγκη αυτή γέννησε το δίκαιο της ηλεκτρικής ενέργειας.

Ο στόχος που καλείται να επιτύχει το δίκαιο της ηλεκτρικής ενέργειας είναι να ρυθμίσει την παραγωγή, τη διάθεση και την κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις φυσικές και τεχνικές ιδιαιτερότητες του αγαθού αυτού, τις αρχές του δικαίου, αλλά και τους νόμους της αγοράς. Η συνεχώς μεταβαλλόμενη ζήτηση επιβάλλει στο δίκαιο της ηλεκτρικής ενέργειας και σε κάθε μορφή συμβατικής σχέσης που αυτό ρυθμίζει, να υπάρχει ευελιξία και δικαϊκοί μηχανισμοί που θα ενεργοποιούνται προκειμένου να εξασφαλιστεί ο απρόσκοπτος ασφαλής εφοδιασμός και του πιο απομακρυσμένου και ευάλωτου καταναλωτή. Ένας από αυτούς τους μηχανισμούς είναι οι ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής του τιμήματος, που αποτέλεσαν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης μας.

Οι ρήτρες αναπροσαρμογής του τιμήματος έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού μπορούν να θεωρηθούν ως κατεξοχήν μέσο επίτευξης του στόχου του δικαίου κάθε μορφής ενέργειας,

όπως αυτός αναλύθηκε ανωτέρω. Μέσω των ρητρών αυτών, τα συμβαλλόμενα μέρη προβλέπουν τους κινδύνους που μπορεί να ανακύψουν κατά την εξέλιξη μιας σύμβασης σύμφωνα με τη φύση, τους τεθειμένους κανόνες και τους νόμους της αγοράς, τους κατανέμουν και αποφασίζουν με ποιον τρόπο θα τους αντιμετωπίσουν προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχιση της λειτουργίας της σύμβασης.

Τέλος, από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το δίκαιο της ενέργειας, με τις πηγές του να θυμίζουν την φράση του Ξενοφώντος «λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμένα», αποτελεί έναν τομέα του δικαίου, που η θεωρία περί οικονομικής ανάλυσης του δικαίου βρίσκει τη μεγαλύτερη εφαρμογή της. Το χάσμα ανάμεσα στο δίκαιο της ενέργειας και τις πραγματικές ανάγκες είναι υπαρκτό και τα οικονομικά προσφέρουν την ταχύτητα που απαιτείται για να καλυφθεί.

ΙΓ. Βιβλιογραφία

I. Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Αυγουστιανάκης, Μ. σε Γεωργιάδη, Α. – Σταθόπουλο, Μ. (2016). Αστικός Κώδικας, Γενικές Αρχές, 2^η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
2. Βαθρακοκόιλης, Β. (2003). Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα, Τόμος Β, Αθήνα.
3. Βουλγαρίδου, Ι. Χρηματιστήριο Ενέργειας: Προοπτική Σύστασης στην Ελλάδα, Ενέργεια & Δίκαιο, 2015/23.
4. Γεωργιάδης, Α. (2004). Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Τόμος Ι, 1η έκδοση, Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
5. Γκόρτσος, Χρ. (2011). Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
6. Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Αντιμονοπωλιακή νομοθεσία: Η Επιτροπή σας καλεί να υποβάλετε τις παρατηρήσεις σας σχετικά με τις δεσμεύσεις της Gazprom

όσον αφορά τις αγορές αερίου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, Βρυξέλλες, 13 Μαρτίου 2017.

Ιστότοπος: europa.eu/rapid/press-release_IP-17-555_el.htm

7. Εγχειρίδιο Κώδικα Συναλλαγών Ηλεκτρικής Ενέργειας, (2013), Εκδ. ΛΑΓΗΕ Α.Ε.
8. Ηλιάδου, Α. Απελευθέρωση Αγοράς Ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο σε Φαραντούρη, Ν. (2012). Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
9. Θωμαδάκης, Σ. – Αλεξιάκης, Π. (2006). Οικονομική των Επιχειρήσεων, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε., Αθήνα.
10. Καλογεράκης, Γ. Καταχρηστικότητα ΓΟΣ περί ανατιμολόγησης της πραγματικώς καταναλωθείσας ποσότητας ηλεκτρικής ενέργειας (Σχόλιο στην ΜΠρΘεσ 1409/2015), Ενέργεια & Δίκαιο 2017/26.
11. Καλογεράκης, Γ. Μονομερής τροποποίηση συμβατικών όρων από τον πάροχο υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, ΔιΜΕΕ 2017/3.
12. Καλογεράκης, Γ. Σχολιασμός της Απόφασης ΔΕΕ της 26.11.2015, C-326/2014, ΔιΜΕΕ 2015/4.
13. Καράκωστας, Ι. (2008). Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
14. Καραμπατζός, Α. (2006). Απρόβλεπτη Μεταβολή των Συνθηκών στην Αμφοτεροβαρή Σύμβαση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.
15. Καραμπατζός, Α. (2017). Ρήτρες μονομερούς αναπροσαρμογής του τιμήματος σε συμβάσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ενέργεια – Στρατηγική, Δίκαιο και Οικονομία.
16. Καραμπατζός, Α. Οικονομική Κρίση και Αναπροσαρμογή των συμβατικών παροχών, ΧρΙΔ Ι/2013.
17. Κουσουλής, Σ. (2006). Δίκαιο της Διαιτησίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
18. Λιάππης, Δ. (2018). Ηλεκτρική Ενέργεια και Δίκαιο των Συμβάσεων, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
19. Λύτρας, Θ. (2017). Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και η σύμβαση προμήθειας, Νομική Σχολή Αθηνών.
http://www.law.uoa.gr/fileadmin/law.uoa.gr/uploads/PDFs/pdf_new/agora_energeias.pdf

20. Μανιάτης, Γ. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Ένα στοίχημα που πρέπει να κερδίσουμε, Περιοδικό «ANEMO...λογία» 2015/85, Εκδ. Ελληνική Επιστημονική Ένωση Αιολικής Ενέργειας.
21. Μαρίνος, Μ.Θ. Θεσμικοί μηχανισμοί απελευθέρωσης δικτυακών αγορών, ΕΕμπΔ 2007.
22. Πυροβέτσης, Μ. Προστασία του καταναλωτή – Γενικοί Όροι – Γενικοί Καταχρηστικοί Όροι των Συναλλαγών με τους καταναλωτές, Αρμενόπουλος 1996.
23. Σταθόπουλος, Μιχ. (2004). Επιτομή Ενοχικού Δικαίου, 4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
24. Ταρνανίδου, Χ. (2016). Σύγχρονες Ενεργειακές Αγορές: Θεσμικό Πλαίσιο και Ελληνική Προοπτική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
25. Φαφαλιού, Ε. / Πολέμης, Μ. (2016). Σύγχρονα Θέματα Βιομηχανικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ε. Μπένου, Αθήνα.
26. Φορτσάκης, Θ. / Φαραντούρης, Ν. (2016). Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

II. Ξένη Βιβλιογραφία

1. Cenini / Luppi / Parisi, Law and economics: the comparative law and economics of frustration in contracts, σε Hondius, E. / Grigoleit, H. (2011). Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, Cambridge New York.
2. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (1958) United Nations Commission on International Trade Law, New York, 2015
3. Gaillard, E. (2010). Legal Theory of International Arbitration, Martinus Nijhoff Publishers, Boston.
4. Graham, C. – Clarisse, R. (2008). Investment Protection and The Energy Charter Treaty, Arbitration Institute of the SCC, JurisNet, LLC, New York.
5. Kaj, H. Investment Arbitration and The Energy Charter Treaty, Journal of International Dispute Settlement, 2010/1.
6. McKendrick, E. (2007) Contract Law, 7th ed, Palgrave Macmillan, New York.

7. Park, W. Gaps and changed circumstances in energy contracts: the devil in the detail, *The Journal of World Energy Law & Business*, 2015/8.
8. Rifkin, J. (2003). Η οικονομία του υδρογόνου: Η δημιουργία του παγκόσμιου ενεργειακού ιστού και η ανακατανομή της εξουσίας στη γη – Η επόμενη μεγάλη οικονομική επανάσταση (μετάφρ. Χρ. Καψάλη) Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.
9. Scherer, M. (2013). *International Arbitration in the Energy Sector*, Queen Mary University of London & WilmerHale.
10. Scherer, M. (2018). *International Arbitration in the Energy Sector*, Oxford University Press.
11. Smith/Godwin/Roughton/Gilmore/Kratochvilova, Is the credit crunch an event of force majeure or frustration?, 30-11-2009
 Ιστότοπος: www.lexology.com/library/detail.aspx?g=8ad8db92-910e-4310-ab63-d020213ac548

III. Ιστοσελίδες

1. Άρειος Πάγος
<http://www.areiospagos.gr>
2. Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων: Απόφαση Υπ' αριθμ. 44/09-06-2017
<http://segm.gr/wpcontent/uploads/2017/12/44-09.06.2017.pdf>
3. ΡΑΕ: Περιεχόμενο Συμβάσεων Προμήθειας
<http://www.rae.gr/site/file/system/docs/misc1/20102011/05062013/1;jsessionid=70eabda4bce93687839a28a4182cebbdf426ab49ea91f8876ffdba07adc936e6.e38OchqPa34Na40NchaTaNqKbhv0n6jAmljGr5XDqQLvpAe>
4. ΡΑΕ: Η οργάνωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας
http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/market.csρ
5. ΡΑΕ: Προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας και ανταγωνισμός
http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/competition.csp

6. ΡΑΕ: Παρουσιάσεις για την υλοποίηση του Μοντέλου Στόχου στην Ημερίδα που διεξήχθη στις 20-7-2018
http://www.rae.gr/site/categories_new/about_rae/factsheets/2018/maj/2207.csp
7. Σύμβαση της Διαιτησίας της Νέας Υόρκης
<http://www.newyorkconvention.org>
8. Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών «Ισοκράτης»
<http://www.dsanet.gr/1024x768.htm>
9. Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών «Νόμος»
<http://lawdb.intrasoftnet.com>
10. CEER: Final advice on the regulatory oversight of energy exchanges “A CEER Conclusions Paper”
<http://www.ceer.eu/documents/104400/-/-/28aa309a-6b40-c401-372a-789c5694f6da>
11. Eurostat
http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Electricity_price_statistics#Electricity_prices_for_household_consumers (τελευταία ενημέρωση Μάιος 2018, επόμενη ενημέρωση Νοέμβριος 2018)
12. EUROXX, Χρηματιστηριακή Α.Ε.Π.Ε.Υ
<http://www.euroxx.gr>
13. Wikipedia.gr
<https://www.wikipedia.org/>

ΙΔ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ενδεικτικά αναφέρουμε τις ακόλουθες διατάξεις που ισχύουν στη χώρα μας σχετικά με την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας, προκειμένου να διευκολυνθεί η παρούσα μελέτη μας:

Α. Τα άρθρα 17, 20 και 27 του Κώδικα Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας σε Πελάτες.

Άρθρο 17: Προσφορά Προμήθειας

1. Η Προσφορά Προμήθειας προς Πελάτη καταρτίζεται εγγράφως και είναι δεσμευτική για τον Προμηθευτή για χρονική περίοδο τουλάχιστον δέκα (10) ημερών από την παραλαβή της. Η Προσφορά περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τα ακόλουθα: α. Την προτεινόμενη Σύμβαση Προμήθειας με τους Γενικούς Όρους και τυχόν ειδικούς που προτείνονται, συμπεριλαμβανομένης της προτεινόμενης διάρκειας ισχύος της Σύμβασης Προμήθειας και το μέγιστο προβλεπόμενο χρόνο ενεργοποίησης της υφιστάμενης σύνδεσης και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας από την υπογραφή της Σύμβασης Προμήθειας σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία. β. Πλήρη και αναλυτική περιγραφή των προσφερόμενων Τιμολογίων Προμήθειας με διακριτή αναγραφή των Χρεώσεων Προμήθειας, των Ρυθμιζόμενων Χρεώσεων και τυχόν επιπρόσθετων ειδικών όρων τιμολόγησης, διάρκεια ισχύος και ενδεχόμενη μεθοδολογία αυτόματης προσαρμογής Χρεώσεων Προμήθειας και εκτίμηση του συνολικού ετήσιου κόστους βάσει της Προσφοράς Προμήθειας. Εάν ο Πελάτης έχει διατυπώσει προτίμηση για συγκεκριμένο δημοσιευμένο Τιμολόγιο, η πλήρης και αναλυτική περιγραφή αφορά το συγκεκριμένο Τιμολόγιο και τυχόν εναλλακτικά Τιμολόγια που προσφέρονται στην ίδια Κατηγορία. γ. Το ύψος της εγγύησης ή τη μέθοδο υπολογισμού αυτής και τον τρόπο και χρόνο πληρωμής της. δ. Τη διάρκεια ισχύος της Προσφοράς Προμήθειας, και ενημέρωση σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης του Πελάτη σε περίπτωση που η Σύμβαση Προμήθειας συνάπτεται εξ αποστάσεως. ε. Δήλωση Εκπροσώπησης Μετρητή Φορτίου, συμπληρωμένη με τα στοιχεία του Πελάτη κατά τα οριζόμενα στους Κώδικες Διαχείρισης Δικτύων. στ. Αναλυτική περιγραφή των ενεργειών στις οποίες πρέπει να προβεί ο Πελάτης σε περίπτωση αποδοχής της Προσφοράς για τη σύναψη Σύμβασης Προμήθειας, ιδίως οδηγίες συμπλήρωσης και διαβίβασης στον Προμηθευτή της Σύμβασης Προμήθειας, και των λοιπών εντύπων και περιγραφή των δικαιολογητικών που πρέπει να προσκομιστούν για την οριστική ένταξη στη δηλωθείσα με την Αίτηση Βασική ή Ειδική Κατηγορία. ζ. Έντυπο γενικής εξουσιοδότησης του Προμηθευτή να εκπροσωπεί τον Πελάτη ενώπιον του αρμόδιου Διαχειριστή για θέματα που ρυθμίζονται με τον παρόντα Κώδικα και τους Κώδικες Διαχείρισης Δικτύων. Η ανωτέρω εξουσιοδότηση θεωρείται νομίμως για το γνήσιο υπογραφής του Πελάτη. 2. Σε περίπτωση αρχικής ενεργοποίησης/ ηλεκτροδότησης της σύνδεσης ή επαναλειτουργίας σύνδεσης μετά από διακοπή, αποστέλλεται με την Προσφορά Προμήθειας έντυπο ειδικής εξουσιοδότησης του Προμηθευτή για την εκπροσώπηση του Πελάτη ενώπιον του αρμόδιου Διαχειριστή για την ολοκλήρωση των διαδικασιών που απαιτούνται για την ηλεκτροδότηση και οι οποίες

διενεργούνται ταυτόχρονα με την κατάθεση της Δήλωσης Εκπροσώπησης Μετρητή Φορτίου. Η ανωτέρω εξουσιοδότηση θεωρείται νομίμως για το γνήσιο υπογραφής του Πελάτη. 3. Η Προσφορά Προμήθειας δύναται να αποστέλλεται με συστημένη επιστολή, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο έχει συμφωνηθεί με τον Πελάτη.

Άρθρο 20: Εγγύηση

1. Ο Προμηθευτής δύναται να ζητά από τον Πελάτη την καταβολή εγγύησης κατά την υπογραφή της Σύμβασης Προμήθειας, για την εξασφάλιση, αποκλειστικά, μελλοντικών οφειλών που απορρέουν από τη Σύμβαση Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας. 2. Το ποσό της εγγύησης δύναται να αναπροσαρμόζεται κατά την διάρκεια ισχύος της Σύμβασης, σε περίπτωση που παρατηρείται σημαντική απόκλιση των Λογαριασμών Κατανάλωσης του Πελάτη σε σχέση με το εκτιμώμενο ποσό που χρησιμοποιήθηκε για τον καθορισμό της εγγύησης ή σε περίπτωση επαναλαμβανόμενης καθυστέρησης του πελάτη στην εξόφληση των λογαριασμών του. Ο Προμηθευτής υποχρεούται να ενημερώσει τον Πελάτη μέσω του τρέχοντος Λογαριασμού Κατανάλωσης για την αναπροσαρμογή της εγγύησης και να χρεώσει ή να πιστώσει το ποσό της διαφοράς στον επόμενο Λογαριασμό Κατανάλωσης. 3. Σε περίπτωση καταγγελίας της Σύμβασης Προμήθειας από τον Προμηθευτή λόγω μη εξόφλησης ληξιπρόθεσμων οφειλών κατά τα οριζόμενα στις διατάξεις της παραγράφου 6 του άρθρου 39, το ποσό της εγγύησης καταπίπτει υπέρ του Προμηθευτή και συμψηφίζεται με το ποσό των ληξιπρόθεσμων οφειλών. 4. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 3, σε περίπτωση λύσης της Σύμβασης Προμήθειας, κατόπιν καταγγελίας ή αυτόματα, το ποσό της εγγύησης συμψηφίζεται με το πληρωτέο ποσό του τελευταίου εκκαθαριστικού Λογαριασμού Κατανάλωσης έως το χρόνο διακοπής της προμήθειας. 5. Τυχόν πιστωτικό υπόλοιπο που προκύπτει μετά τον συμψηφισμό καταβάλλεται στον Πελάτη ατόκως, το αργότερο εντός ενός (1) μηνός από την έκδοση του τελικού εκκαθαριστικού Λογαριασμού Κατανάλωσης.

Άρθρο 27: Έντυπο Υπηρεσιών Ηλεκτρικής Ενέργειας

1. Οι Προμηθευτές καταρτίζουν, ενημερώνουν τακτικώς σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία και δημοσιοποιούν Έντυπο Υπηρεσιών Ηλεκτρικής Ενέργειας, με σκοπό την πληροφόρηση ιδίως των Μικρών Πελατών σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, τις υπηρεσίες που παρέχονται από τρίτους και αφορούν την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας και τις σχετικές διαδικασίες. 2. Το Έντυπο Υπηρεσιών Ηλεκτρικής Ενέργειας περιέχει συνοπτικές πληροφορίες τουλάχιστον για τα ακόλουθα: α. Περιγραφή των υπηρεσιών προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας που παρέχει ο Προμηθευτής με αναφορά σε συγκεκριμένα

χαρακτηριστικά, διαδικασίες, προθεσμίες εξυπηρέτησης, προδιαγραφές, σχετικές χρεώσεις, καθώς και στις υποχρεώσεις του Προμηθευτή έναντι του Πελάτη, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία εμπίπτει, σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες Χρεώσεις Προμήθειας. β. Αναφορά των υπηρεσιών ηλεκτρικής ενέργειας που παρέχονται από το Διαχειριστή του Συστήματος και το Διαχειριστή του οικείου Δικτύου, των αρμοδιοτήτων των φορέων αυτών και της ευθύνης τους έναντι των Πελατών, σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες Ρυθμιζόμενες Χρεώσεις. γ. Περιγραφή διαδικασιών και προϋποθέσεων σύναψης και καταγγελίας της Σύμβασης Προμήθειας, έναρξης και διακοπής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και σχετικών ρητρών. δ. Περιγραφή προϋποθέσεων και διαδικασιών ένταξης σε Βασικές και Ειδικές κατηγορίες Πελατών, και των απαιτούμενων δικαιολογητικών που απαιτούνται για την ένταξη σε κάθε μία από τις ως άνω κατηγορίες. ε. Τους τρόπους ενημέρωσης του Πελάτη σχετικά με τροποποίηση των όρων της Σύμβασης και ιδίως των Τιμολογίων Προμήθειας. στ. Τη διαδικασία υποβολής, διαχείρισης παραπόνων και επίλυσης διαφορών που προβλέπεται από τον Προμηθευτή, και σε περίπτωση μη εξεύρεσης ικανοποιητικής λύσης, τη διαδικασία εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών από τους αρμόδιους φορείς. ζ. Περιγραφή άλλων προσφερόμενων υπηρεσιών και αντίστοιχων χρεώσεων, π.χ. ενεργειακών υπηρεσιών, ενεργειακών ελέγχων διενεργούμενων με ανεξάρτητο τρόπο ή μέτρων βελτίωσης ενεργειακής αποδοτικότητας η. Τη διαδικασία αλλαγής Προμηθευτή. 3. Το Έντυπο Υπηρεσιών Ηλεκτρικής Ενέργειας δημοσιοποιείται στην ιστοσελίδα κάθε Προμηθευτή και κοινοποιείται στη ΡΑΕ μόλις καταρτισθεί, καθώς και μετά από κάθε τροποποίησή του.

Β. Επιλεγμένα άρθρα από το νόμο 4001/2011 "Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις".

Άρθρο 3: Κρατική εποπτεία και γενικές αρχές

4. Ο Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και η ΡΑΕ ασκούν τις αρμοδιότητες που τους ανατίθενται με τον παρόντα νόμο και τις πράξεις που εκδίδονται κατ'εξουσιοδότησή του με τέτοιο τρόπο ώστε:

(στ) Να προστατεύονται τα συμφέροντα των Πελατών και ιδιαίτερα των Ευάλωτων Πελατών, ιδίως σε σχέση με τις τιμές, τη διαφάνεια των τιμολογίων και των χρεώσεων, τους όρους

προμήθειας ενέργειας, την ασφάλεια εφοδιασμού, την τακτική παροχή, την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών παροχής ενέργειας και να ασκείται αποτελεσματικά το δικαίωμα των Πελατών να επιλέγουν Προμηθευτή.

Άρθρο 24: Προστασία των Καταναλωτών

1. Η ΡΑΕ ασκεί την εποπτεία της εφαρμογής των μέτρων προστασίας των Πελατών, σύμφωνα με τις διατάξεις του Δεύτερου Μέρους.
2. Η ΡΑΕ, με απόφασή της, δύναται να επιβάλει στους Διαχειριστές των Συστημάτων Μεταφοράς και των Δικτύων Διανομής Ενέργειας την υποχρέωση παροχής δεδομένων κατανάλωσης των Πελατών, χωρίς χρέωση, σε επεξεργάσιμη μορφή.
3. Η ΡΑΕ εξετάζει τις καταγγελίες Πελατών μόνο εφόσον απορρέουν από ή αφορούν σε ζητήματα ρυθμιστικής εποπτείας που προβλέπονται από τον παρόντα νόμο και εξειδικεύονται στις κανονιστικές αποφάσεις που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του. Δεν εξετάζονται από τη ΡΑΕ ζητήματα που αφορούν σε αστικής ή εμπορικής φύσεως διαφορές.

Άρθρο 34: Καταγγελία ενώπιον της ΡΑΕ

1. Όποιος έχει έννομο συμφέρον δικαιούται να υποβάλει ενώπιον της ΡΑΕ καταγγελία κατά των κυρίων και των διαχειριστών των Συστημάτων και των Δικτύων Διανομής Ενέργειας, καθώς και κατά των επιχειρήσεων που ασκούν Ενεργειακές δραστηριότητες, για παράβαση των υποχρεώσεών τους που καθορίζονται από τις διατάξεις του παρόντος νόμου, των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του ή της άδειας που τους έχει χορηγηθεί. Επί της καταγγελίας αποφασίζει η ΡΑΕ εντός προθεσμίας τριών (3) μηνών. Η προθεσμία αυτή μπορεί να παρατείνεται για τρεις (3) ακόμη μήνες με αιτιολογημένη πράξη της ΡΑΕ, η οποία εκδίδεται πριν λήξει η αρχική προθεσμία, εφόσον η παράταση είναι αναγκαία για τη συγκέντρωση πληροφοριών που απαιτούνται για τη λήψη της σχετικής απόφασης. Περαιτέρω παράταση της προθεσμίας επιτρέπεται μόνο κατόπιν συναίνεσης του προσώπου που υπέβαλε την καταγγελία.

Άρθρο 47: Δικαιώματα Επιλεγόντων Πελατών

1. Οι Επιλέγοντες Πελάτες έχουν δικαίωμα ελεύθερης επιλογής Προμηθευτή. Όλοι οι Επιλέγοντες Πελάτες ηλεκτρικής ενέργειας που συνδέονται στην Υψηλή και Μέση Τάση και οι Επιλέγοντες Πελάτες Φυσικού Αερίου, δύναται να προμηθεύονται ενέργεια, ταυτοχρόνως, από περισσότερους του ενός Προμηθευτές. Η διαδικασία αλλαγής προμηθευτή δεν επιφέρει

οικονομική επιβάρυνση στον πελάτη. Η αλλαγή Προμηθευτή δεν απαλλάσσει τον Πελάτη από την υποχρέωση τήρησης των συμβατικών του δεσμεύσεων.

2. Η Προμήθεια επιτρέπεται μόνο μετά από σύναψη Σύμβασης Προμήθειας μεταξύ Προμηθευτή και πελάτη. Η Σύμβαση Προμήθειας συνάπτεται κατόπιν προσφοράς Προμήθειας, την οποία καταρτίζει και υποβάλλει ο Προμηθευτής στον Πελάτη κατόπιν αίτησής του. Οι γενικοί και ειδικοί όροι της Σύμβασης Προμήθειας πρέπει να

είναι συμβατοί με τις αρχές της καλής πίστης και τήρησης των συναλλακτικών ηθών, και να καθίστανται εν γνώσει του πελάτη πριν από τη σύναψη της Σύμβασης Προμήθειας.

3. Ο Οικιακός Πελάτης έχει δικαίωμα να υπαναχωρήσει αζημίως από τη Σύμβαση Προμήθειας εντός δεκατεσσάρων (14) ημερών, εκτός εαν έχει συμφωνηθεί μεγαλύτερη προθεσμία, αν ο Προμηθευτής δεν παρέδωσε στον Πελάτη τα στοιχεία που αναφέρονται στις περιπτώσεις α', β', γ' και ζ' της παραγράφου 1 του άρθρου 48, καθώς και τα στοιχεία της παραγράφου 2 του άρθρου 51, όπως αυτά εξειδικεύονται με τους Κώδικες Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας ή Φυσικού Αερίου.

Άρθρο 48: Υποχρεώσεις των Προμηθευτών

1. Οι Προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας και Φυσικού Αερίου, υποχρεούνται ιδίως:

(α) Να πληροφορούν τους Πελάτες τους για τη δυνατότητα αλλαγής Προμηθευτή, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 47.

(β) Να παρέχουν, ιδίως κατά τη διαδικασία σύναψης Σύμβασης Προμήθειας, πληροφορίες ως προς τη δυνατότητα ένταξης του Πελάτη στις κατηγορίες των Ευάλωτων Πελατών και να συνδράμουν τον Πελάτη στην υπαγωγή του σε αυτές, εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις ένταξής του.

(γ) Να παρέχουν πληροφορίες για τη δυνατότητα πρόσβασης του Πελάτη στην Υπηρεσία Τελευταίου Καταφυγίου και προκειμένου για την ηλεκτρική ενέργεια και στην Καθολική Υπηρεσία.

(δ) Να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες υποβολής παραπόνων και τις διαδικασίες εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών.

(ε) Να λαμβάνουν τα προβλεπόμενα κατάλληλα μέτρα ώστε να διασφαλίζεται η ίση μεταχείριση των Πελατών που βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές.

(στ) Να λαμβάνουν τα προβλεπόμενα κατάλληλα μέτρα προστασίας των Ευάλωτων Πελατών.

(ζ) Να παρέχουν και να διασφαλίζουν την άμεση και εύκολη πρόσβαση στο Ερωτηματολόγιο Καταναλωτή Ενεργείας, που συντάσσεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ή σε κάθε άλλου είδους πληροφορίες και έντυπα κατόπιν υποδείξεως της ΡΑΕ.

(η) Να παρέχουν τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας που τους επιβάλλονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος.

2. Ο Προμηθευτής οφείλει να παρέχει στον Πελάτη στοιχεία σχετικά με:

(α) Τη συνεισφορά κάθε ενεργειακής πηγής στο συνολικό μείγμα καυσίμων του εκάστοτε Προμηθευτή κατά το προηγούμενο έτος, με κατανοητό και σαφώς συγκρίσιμο τρόπο.

(β) Πληροφορίες για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όσον αφορά τουλάχιστον τις εκπομπές CO₂, που είναι αποτέλεσμα της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από το συνολικό μείγμα καυσίμων του Προμηθευτή κατά το προηγούμενο έτος.

3. Ο Προμηθευτής υποχρεούται να συνιστά και να διατηρεί καθ' όλη τη διάρκεια άσκησης της δραστηριότητάς του επαρκώς στελεχωμένη, αναλόγως του αριθμού και των κατηγοριών Πελατών με τους οποίους συναλλάσσεται, υπηρεσία εξυπηρέτησης πελατών.

4. Κάθε Προμηθευτής υποχρεούται να εφαρμόζει διαδικασία υποβολής και διαχείρισης αιτημάτων και παραπόνων Πελατών. Η διαδικασία υποβολής και διαχείρισης αιτημάτων και παραπόνων καταρτίζεται κατά τρόπο που να διασφαλίζει τη βέλτιστη εξυπηρέτηση του Πελάτη κατά τη διαδικασία υποβολής τους, παρέχοντάς του για τον σκοπό αυτόν κάθε αναγκαία πληροφορία. Η διαδικασία διενεργείται κατά τρόπο εύκολο, ανέξοδο και χωρίς να εισάγονται διακρίσεις ανάμεσα στις διάφορες κατηγορίες Πελατών. Η ΡΑΕ ελέγχει και παρακολουθεί την τήρηση των υποχρεώσεων που σχετίζονται με τις διαδικασίες υποβολής και διαχείρισης αιτημάτων και παραπόνων Πελατών κάθε Προμηθευτή.

5. Ο Προμηθευτής δικαιούται να αρνηθεί να προμηθεύσει συγκεκριμένο Πελάτη εάν συντρέχουν σοβαροί λόγοι, όπως η ύπαρξη ληξιπρόθεσμων οφειλών του Πελάτη προς άλλον Προμηθευτή. Οι προϋποθέσεις άρνησης προμήθειας και διακοπής της παροχής πρέπει να είναι σαφώς διατυπωμένες και παρέχονται στον Πελάτη εκ των προτέρων και ιδίως κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη της Σύμβασης Προμήθειας.

Άρθρο 50: Διαδικασίες επίλυσης διαφορών

1. Προμηθευτές και Πελάτες οφείλουν να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για τη φιλική επίλυση οποιασδήποτε διαφοράς ή διαφωνίας προκύπτει ως προς την ερμηνεία, την ισχύ ή την τήρηση όρων της Σύμβασης Προμήθειας και των σχετικών προβλέψεων του Κώδικα Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας και Φυσικού Αερίου.

2. Για κάθε διαφωνία μεταξύ Πελάτη και Προμηθευτή, ο Πελάτης μπορεί να απευθυνθεί στον Συνήγορο του Καταναλωτή κατά τα προβλεπόμενα στο ν. 3297/2004 (Α' 259), όπως ισχύει, ή σε κάθε άλλο αρμόδιο φορέα που προβλέπεται από την ισχύουσα νομοθεσία.

Άρθρο 52: Προστασία Ευάλωτων Πελατών

1. Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου και της Προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και Φυσικού Αερίου, στους Ευάλωτους Πελάτες εντάσσονται οι κάτωθι κατηγορίες πελατών:

(α) Οι οικονομικά ασθενείς Οικιακοί Πελάτες που πλήττονται από την Ενεργειακή Πενία.

(β) Οι Πελάτες που, οι ίδιοι ή οι σύζυγοι αυτών ή πρόσωπα των οποίων αυτοί έχουν την επιμέλεια σύμφωνα με το νόμο και συνοικούν με αυτούς, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη συνεχή και αδιάλειπτο παροχή ενέργειας. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι Πελάτες που χρήζουν μηχανικής υποστήριξης και ιδίως άτομα που χρειάζονται συνεχή προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας για τη λειτουργία συσκευών υποστήριξης ή παρακολούθησης ζωτικών λειτουργιών, ενδεικτικά, συσκευές μηχανικής υποστήριξης αναπνευστικής ή καρδιακής λειτουργίας, συσκευές αιμοκάθαρσης και κάθε παρόμοιας φύσης συσκευή.

(γ) Ηλικιωμένοι πελάτες που έχουν συμπληρώσει το εβδομηκοστό (70ό) έτος της ηλικίας τους, υπό την προϋπόθεση ότι δεν συνοικούν με άλλο πρόσωπο το οποίο δεν έχει συμπληρώσει το ως άνω όριο ηλικίας.

(δ) Πελάτες με σοβαρά προβλήματα υγείας, ιδίως άτομα με σοβαρή σωματική ή ψυχική αναπηρία, με νοητική αναπηρία, σοβαρά οπτικοακουστικά ή κινησιακά προβλήματα, ή με πολλαπλές αναπηρίες ή με χρόνια πάθηση και οι οποίοι εκ του λόγου τούτου δεν δύνανται να διαχειριστούν και διαπραγματευτούν τη συμβατική τους σχέση με τον Προμηθευτή.

(ε) Οι Πελάτες σε απομακρυσμένες περιοχές και ιδιαίτερα στα Μη Διασυνδεδεμένα Νησιά που δικαιούνται ίδιες υπηρεσίες τόσο ως προς τις τιμές όσο και ως προς την ποιότητα, την ασφάλεια του εφοδιασμού και τη διαφάνεια των συμβατικών όρων και προϋποθέσεων με τους άλλους Πελάτες.

2. Ανάλογα με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η κάθε κατηγορία, δύναται να λαμβάνονται πρόσθετα μέτρα για την προστασία τους, ιδίως η παροχή μειωμένων τιμολογίων, ή έκπτωση επί των δημοσιευμένων τιμολογίων κάθε Προμηθευτή, η εγκατάσταση μετρητών με δυνατότητα προπληρωμής, οι ευνοϊκότεροι όροι πληρωμής των λογαριασμών, οι εναλλακτικοί τρόποι πρόσβασης σε υπηρεσίες εξυπηρέτησης και πληρωμής λογαριασμών, η απαγόρευση διακοπής σύνδεσης τέτοιων καταναλωτών σε κρίσιμες περιόδους.

3. Τα κριτήρια, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία ένταξης ενός πελάτη σε κατηγορία Ευάλωτων Πελατών καθορίζονται με αποφάσεις του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Με εξαίρεση μέτρων που σχετίζονται με τιμολόγια Προμήθειας και με εκπτώσεις, τα τιμολόγια Προμήθειας, τα μέτρα προστασίας για κάθε κατηγορία Ευάλωτων Καταναλωτών τόσο κατά το προσυμβατικό, όσο και κατά το συμβατικό ή στάδιο λύσης και καταγγελίας της Σύμβασης με τον Προμηθευτή, καθορίζονται με σχετικές διατάξεις στους αντίστοιχους Κώδικες Προμήθειας. Η ΡΑΕ ελέγχει και παρακολουθεί την τήρηση των υποχρεώσεων που προβλέπονται για τους Ευάλωτους Πελάτες και δύναται να επιβάλλει τις κυρώσεις του άρθρου 36, σε περίπτωση παράβασης των υποχρεώσεων αυτών.

Άρθρο 54

Ενιαία σημεία επαφής για την παροχή κάθε αναγκαίας πληροφορίας που αφορά στα δικαιώματα των καταναλωτών, καθώς και τους τρόπους προσφυγής τους σε περίπτωση διαφοράς, στο πλαίσιο της σχετικής ισχύουσας κείμενης νομοθεσίας, είναι τα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) της επικράτειας.

Γ. Το άρ. 58 παρ. 1-2 του Ν. 4001/2011 (για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις) περί του Προμηθευτή Καθολικής Υπηρεσίας ηλεκτρικής ενέργειας:

1. Ο Προμηθευτής Καθολικής Υπηρεσίας ηλεκτρικής ενέργειας υποχρεούται να προμηθεύει Οικιακούς Πελάτες και μικρές επιχειρήσεις (με ισχύ παροχής μέχρι και 25 kVA), οι οποίοι είτε έχουν αδρανήσει σχετικά με το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής Προμηθευτή είτε αδυνατούν να βρουν Προμηθευτή στην απελευθερωμένη αγορά με τους υφιστάμενους εμπορικούς όρους.

2. Η Προμήθεια Καθολικής Υπηρεσίας στους Πελάτες της παραγράφου 1 γίνεται σε τιμές εύλογες, διαφανείς, εύκολα και άμεσα συγκρίσιμες με τιμές άλλων Προμηθευτών και που δεν εισάγουν διακρίσεις μεταξύ κατηγοριών πελατών. Οι χρεώσεις πρέπει να είναι διακριτές ανά δραστηριότητα και οι χρεώσεις που αντιστοιχούν στις ανταγωνιστικές δραστηριότητες παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας θα πρέπει να αντανakλούν το κόστος με δυνατότητα αναπροσαρμογής λόγω μεταβολών στο υποκείμενο κόστος.